

PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE

AKTIVNOSTI ZA PODRŠKU SVIM
UČENICIMA U ŠKOLI I UČIONICI

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37.091.3:37.043.2-057.874(035)

HOLENVEGER, Džudit

Priručnik za nastavnike [Електронски извор] : aktivnosti za podršku svim učenicima u školi i učionici / Džudit Holenveger, Edina Krompak. - Skoplje : UNICEF, 2018

Način na pristap (URL): <https://www.unicef.mk>. - Текст во PDF формат, содржи 129 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 13.06.2018. - Библиографија: стр. 128-129

ISBN 978-608-4787-36-5

1. Krompak, Edina [автор]

- а) Инклузивно образование - Наставници - Прирачници
- б) Основни училишта - Ученици - Поддршка - Прирачници

COBISS.MK-ID 107485450

PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE

**AKTIVNOSTI ZA PODRŠKU SVIM UČENICIMA
U ŠKOLI I UČIONICI**

Džudit Holenveger
Edina Krompak

Mart 2018

SADRŽAJ

UVOD I REZIME.....	7
Namena ovog priručnika za nastavnike	8
Premise i okvir.....	9
Pregled.....	13
Opšti resursi i informacije.....	13
Zahvalnica.....	15
PRVI ODELJAK: OD NAČELA DO AKTIVNOSTI U ŠKOLAMA.....	15
1.1 STVARANJE INKLUZIVNIH ŠKOLA.....	18
Pregled.....	18
Informacije za čitaoce.....	18
Školska aktivnost 1: Promena života škole uz učešće učenika.....	18
Školska aktivnost 2: Proslava Dana ljudskih prava	20
Školska aktivnost 3: Okupite zajednicu i školu.....	22
Školska aktivnost 4: Otvoreni dan učenja	24
1.2 INKLUZIVNI NASTAVNICI.....	26
Pregled.....	26
Informacije za čitaoce.....	26
Školska aktivnost 1: Uzajamno stručno ocenjivanje sa partnerskom školom	26
Školska aktivnost 2: Uvođenje povratnih informacija od kolega za nastavnike....	28
Školska aktivnost 3: Deljenje časova kako biste predavali ono u čemu ste dobri	29
Školska aktivnost 4: Osvrnite se na vašu kolaborativnu nastavu.....	32
1.3 RAD SA DRUGIMA.....	32
Pregled.....	32
Informacije za čitaoce.....	32
Školska aktivnost 1: Sistem drugara	33
Školska aktivnost 2: Saradnja sa roditeljima	35
Školska aktivnost 3: Saradnja sa učenicima – Savet učenika.....	36
Školska aktivnost 4: Organizovanje kampanje protiv nasilja na nivou škole.....	38
1.4 POŠTOVANJE RAZLIČITOSTI UČENIKA – FOKUS NA IDENTITET	40
Pregled.....	40
Informacije za čitaoce.....	40
Školska aktivnost 1: Mi i svet – rad sa predrasudama	40
Školska aktivnost 2: Nema krivice – problematično ponašanje.....	42
Školska aktivnost 3: Napišite pesmu o sebi	44
Školska aktivnost 4: Učinite jezičke različitosti vidljivim!	46
1.5 PODRŠKA ZA SVE UČENIKE	49
Pregled.....	49
Informacije za čitaoce.....	49
Školska aktivnost 1: Pusti me da letim	49
Školska aktivnost 2: Preuzimanje perspektive drugih	51
Školska aktivnost 3: Školski orkestar ili pozorišna trupa	53
Školska aktivnost 4: Porodično veče za pričanje priča.....	55
DRUGI ODELJAK: KREIRANJE USLOVA ZA PODRŠKU SVIM UČENICIMA	56
2.1 INKLUZIVAN I FLEKSIBILAN PLAN I PROGRAM.....	58
Pregled.....	58
Informacije za čitaoce.....	58
1. Aktivnost: Diferencijacija nastave – piramida za planiranje.....	58
2. Aktivnost: Više načina za predstavljanje informacija	62
3. Aktivnost: Više načina delovanja i izražavanja	64
4. Aktivnost: Kolaborativna izgradnja rečnika.....	66

2.2 KREIRANJE I PRILAGOĐAVANJE CILJEVA TAKO DA IMAJU ZNAČAJA ZA SVE UČENIKE	68
Pregled	68
Informacije za čitaoce.....	68
1. Aktivnost: Razvoj delotvornih ciljeva	69
2. Aktivnost: Učenici predviđaju buduća postignuća	71
3. Aktivnost: SMART provera ciljeva	72
4. Aktivnost: Gradite pozitivna očekivanja kod svih učenika	74
5. Aktivnost: Upotreba radionica u nastavi	77
6. Aktivnost: Resursno orijentisana i usmerena korekcija pisanog rada	79
2.3 KREIRANJE OKRUŽENJA PRILAGOĐENOG ZA UČENJE	81
Pregled	81
Informacije za čitaoce.....	81
1. Aktivnost: Atmosfera u učionici.....	82
2. Aktivnost: Unutrašnji i spoljašnji krug	85
3. Aktivnost: Izmena rasporeda u učionici	86
4. Aktivnost: Fleksibilna vežba grupisanja – grupna slagalica.....	88
2.4 KORIŠĆENJE ALATA I STRATEGIJA ZA PODRŠKU SVIM UČENICIMA	90
Pregled	90
Informacije za čitaoce.....	90
1. Aktivnost: Alati za upravljanje učionicom.....	91
2. Aktivnost: Rad sa predrasudama učenika	94
3. Aktivnost: Ugovori za učenje	96
4. Aktivnost: Portfolio naučenog.....	98
TREĆI ODELJAK: OD TEORIJE DO PRAKSE	100
3.1 PLANIRANJE: OSMIŠLJAVANJE ZADATAKA I OKRUŽENJA	102
Pregled	102
Informacije za čitaoce.....	102
1. Aktivnost: Uvođenje pasoša kompetencija ili obrazovnog pasoša	103
2. Aktivnost: Planiranje nastave na više nivoa i u više dimenzija	105
3. Aktivnost: Drvo očekivanja	107
4. Aktivnost: Učenici i roditelji učestvuju u planiranju obrazovanja.....	109
3.2 AKCIJA: USKLADIVANJE PROCESA DRŽANJA NASTAVE I UČENJA.....	111
Pregled	111
Informacije za čitaoce.....	111
1. Aktivnost: Otkrivanje preferenci za učenje i izvršnih veština učenika.....	112
2. Aktivnost: Čajanka – kooperativna vežba za razvoj predviđanja u pogledu teksta..	114
3. Aktivnost: Učenici postaju nastavnici na jedan dan – recipročna nastava	116
4. Aktivnost: Knjižica za vezu između škole i kuće.....	118
3.3 OCENA: KOMBINOVANJE ANALIZE I REFLEKSIJE.....	120
Pregled	120
Informacije za čitaoce.....	120
1. Aktivnost: Davanje smislenih povratnih informacija učenicima	121
2. Aktivnost: Strategije za samonadzor učenika.....	123
3. Aktivnost: Strategije vršnjačkog ocenjivanja učenika	124
4. Aktivnost: Aktivnost sa tri tegle	126
PRILOZI	127
Slike.....	127
Reference.....	128

UWOD

I REZIME

NAMENA OVOG PRIRUČNIKA ZA NASTAVNIKE

Namena priručnika za nastavnike jeste da inspiriše nastavnike da počnu da primenjuju inkluzivnu praksu. U pitanju je praktičan vodič usmeren na promovisanje inkluzivnog obrazovanja na nivou škole, učionice i pojedinca. Ovaj priručnik nudi direktorima škola, stručnim saradnicima i nastavnicima skup aktivnosti koje se neposredno mogu sprovesti. Nadamo se da će primeri i resursi dati u priručniku podstaći nastavnike i direktore škola da razvijaju nove dodatne aktivnosti i da će ih deliti sa kolegama i drugim školama. U ovom priručniku nastavnicima se ne govori šta da rade, a šta da ne rade, već im se jednostavno daju primeri onoga što bi mogli da rade i, još važnije, kako i zašto to da rade.

Priručnik za nastavnike (u daljem tekstu: Priručnik) nije gotov proizvod, već je to početak dobro organizovane zbirke primera dobrih praksi koja će uslediti u narednom periodu. Nadamo se da će priručnik tokom godina rasti i obuhvatiti primere dobrih praksi i odličnih ideja škola iz čitavog regiona. Priručnik može da koristi svaka škola, iako je prvobitno objavljen kako bi ga koristile škole koje su deo sve veće UNICEF-ove mreže inkluzivnih škola. Ove škole su usvojile Module obuke trenera za inkluzivno obrazovanje, koje je razvio UNICEF, i počele su da primenjuju načela i ideje razvijene tokom radionica, a potom i tokom razvoja u okviru škola.

Premisa Modula i ovog Priručnika jeste da inkluzivne škole moraju da razviju kvalitetne inkluzivne prakse u četiri oblasti:

- stalno stručno usavršavanje direktora škola, nastavnika i stručnih saradnika u ustanovama obrazovanja i vaspitanja (sa fokusom na nastavnicima i stručnim saradnicima),
- razvoj kolaborativnih praksi na nivou učionice, škole i zajednice (fokus na saradnji),
- poštovanje i vrednovanje različitosti učenika u svim školskim praksama (fokus na učenicima) i
- podrška za sve učenike tako što se kreira fleksibilan nastavni plan i program i uvode diferencirane nastavne prakse za sprovođenje nastavnog plana i programa (fokus na plan i program).

Ova četiri stuba inkluzivne prakse preuzete su iz „Profila za inkluzivne nastavnike“ Evropske agencije za razvoj obrazovanja osoba sa posebnim potrebama (2012), a potom su razvijene u navedene četiri ključne prakse. Obrazloženje za fokusiranje na praksu glasi: možda ste vi savršen nastavnik u inkluzivnom obrazovanju, ali ćete svojim učenicima pomoći tek kada se angažujete u okviru inkluzivnih praksi. Nastavnicima nije od koristi da im neko kaže šta da rade, već kako bi i zašto mogli da rade ono što znaju da je važno. Priručnik nastoji da obezbedi podršku za aktivno učešće nastavnika i sposobnost nastavnika da namenski i stručno deluju u okviru svoje škole i učionice.

Ovaj Priručnik za nastavnike usmeren je na ključne oblasti za praktični rad u učionicama i daje primere podrške svim učenicima u inkluzivnoj učionici. Cilj mu je da se plan i program učine pristupačnim za sve učenike i da se kreiraju mogućnosti za učenje koje su svrsishodne za sve učenike, a kako bi se obezbedilo njihovo učešće.

PREMISE I OKVIR

Ovaj Priručnik predstavlja nastavak aktivnosti UNICEF-a usmerenih na to da se obrazovanje školama bude inkluzivno i da se pomogne u stvaranju mreže dobrih praksi. Škole najbolje uče od drugih škola koje su možda realizovale pojedine aspekte inkluzivnog obrazovanja i u mogućnosti su da podeli svoja iskustva. Priručnik je utemeljen na UNICEF-ovoj filozofiji i strategiji podrške inkluzivnom obrazovanju širom sveta i deli konceptualni okvir Modula za obuku trenera (OT) za inkluzivno obrazovanje koje je razvila Regionalna kancelarija UNICEF-a za centralnu i istočnu Evropu i Zajednicu nezavisnih država (UNICEF CEE/CIS). Moduli za OT doprinose obrazovanju nastavnika za potrebe inkluzivnog obrazovanja, naročito u kolaborativnom okruženju u kojem škole uče zajedno. Ovaj priručnik usmeren je na podršku direktorima škola i nastavnicima kako bi im se omogućilo da primenjuju ideje i načela inkluzivnog obrazovanja u sopstvenoj praksi.

Priručnik za nastavnike počiva na pristupu obrazovanju koji se zasniva na poštovanju ljudskih prava i koji je usmeren na dete. Deca se posmatraju kao nosioci prava, a ne kao nosioci dužnosti. Države i škole moraju da ispune svoje obaveze i da poštuju, štite i ispunjavaju pravo na obrazovanje. Sva deca imaju pravo i sposobnost da uče, a na školama leži odgovornost da stvore okruženja za učenje kojima se promovišu proces učenja i učešće sve dece. Obrazovanje se posmatra očima učenika. Proces transformacije škola iz mesta u kojima se izvodi plan i program u mesta u kojima deca uče naziva se progresivna realizacija inkluzivnog obrazovanja.

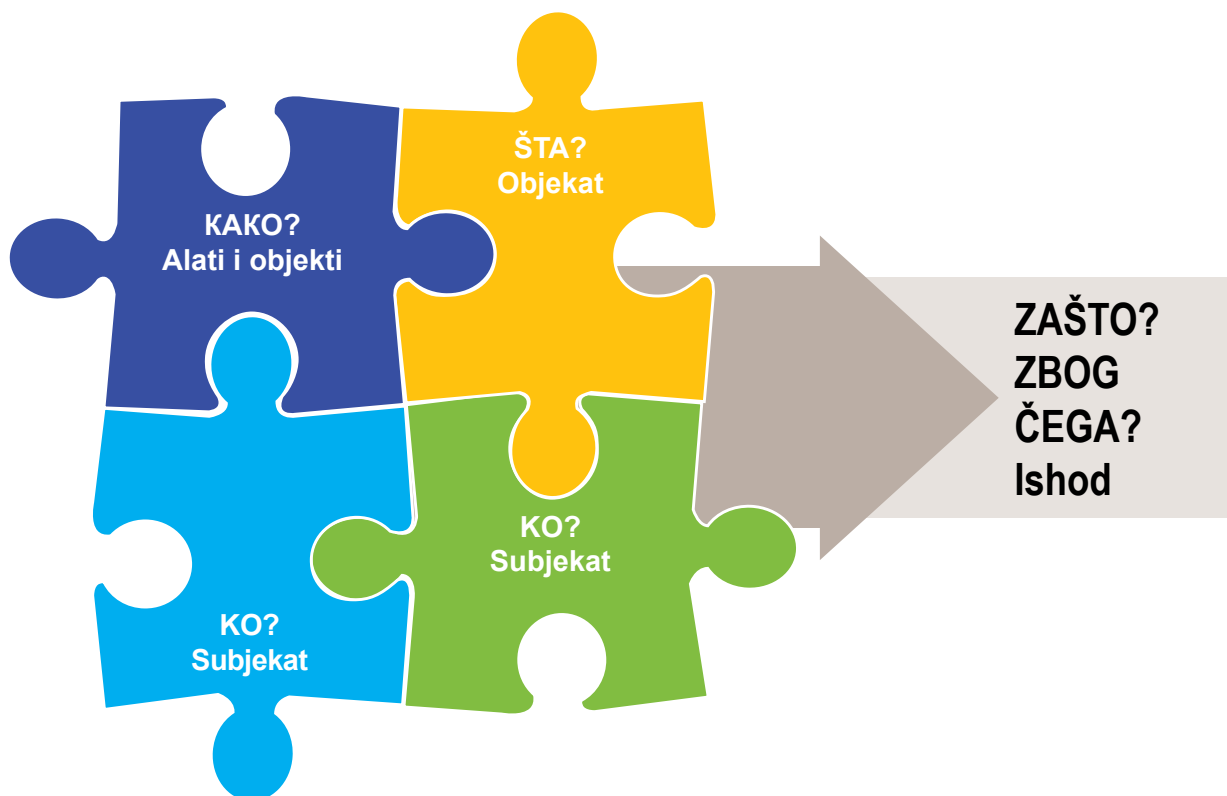
Priručnik za nastavnike nastoji da obezbedi nastavnicima praktična znanja, odnosno znanja koja se lako pretvaraju u aktivnosti. Kako bi se ovaj proces pospešio, svaka od aktivnosti opisana je iz perspektive korisnika. Model teorije aktivnosti, koji leži u osnovi Modula za OT, obezbeđuje strukturu za predstavljanje aktivnosti. Pregled za svaku od aktivnosti odgovara na ista pitanja:

„Zašto?“ ili „Čemu služi?“ (Zašto je ova aktivnost važna?)

„Šta?“ (Šta je u fokusu ove aktivnosti?)

„Kako?“ (Metode i potrebna sredstva)

Prema modelu teorije aktivnosti, treba razmotriti i dodatna pitanja – „Ko?“ i „Gde?“ – kako bi se upotpunio Opis aktivnosti (vidi uvodni modul za OT, UNICEF 2015, str. 10 i dalje):

Slika 1: Model aktivnosti

Pitanja u vezi sa tim „ko“ i „gde“ sprovodi aktivnost podjednako su važna, ali njih treba da rešava korisnik, uzimajući u obzir konkretan kontekst ili okruženje u kojem će se aktivnosti sprovoditi. Lokalne okolnosti takođe mogu da utiču na fokus aktivnosti („šta“) i korišćene materijale ili strategije („kako“). Osim toga, različiti korisnici možda će se koncentrisati na donekle različite ishode, što će takođe uticati na način na koji se aktivnosti sprovodi.

Teorijske osnove priručnika za nastavnike

Priručnik ne objašnjava načela inkluzivnog obrazovanja, već daje aktivnosti kojima se ova načela prenose na nivo škole, učionice, ili pojedinca. Osim toga, on ne obuhvata nivo politika (nacionalni, regionalni ili lokalni, u zavisnosti od obrazovnog sistema). S obzirom da je Priručnik namenjen za podršku nastavnicima u praktičnom radu na razvoju inkluzivnih škola i učionica, aktivnosti koje se odnose na promovisanje inkluzivnih politika i administrativnih praksi nisu uključene.

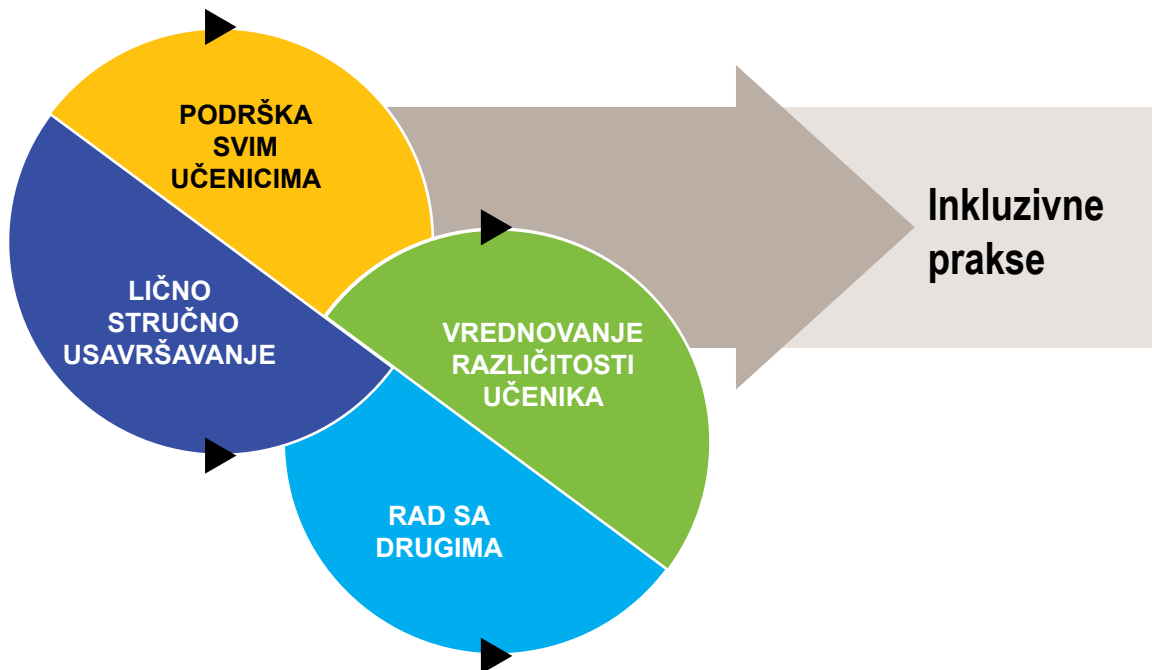
		HRONOLOŠKA PERSPEKTIVA					
		Škola kao...	Merenje Prikupljanje	Analiza Razumevanje	Planiranje Odlučivanje	Delovanje Sprovođenje	Kontrola Ocena
PERSPEKTIVA SISTEMA	Nivo politika						
	Nivo škole						
	Nivo Učionice						
PARTICIPATORNI ODNOSI KOJI POVEZUJU OKRUŽENJE/SISTEME SA LJUDIMA							
UČEŠĆE POJEDINCA (DECE, NASTAVNIKA, RODITELJA)							

Slika 2: Obrazovanje kao sistem i proces

Slika 2 daje Pregled različitih nivoa sistema i hronološki prikaz koraka u rešavanju problema koji su neophodni da bi se realizovalo inkluzivno obrazovanje na različitim nivoima. Merenje, prikupljanje i analiza informacija iz različitih izvora predstavljaju važne korake i omogućavaju da se dođe do stepena razumevanja koji je neophodan za planiranje i donošenje odluka o učenju i učešću učenika.

Inkluzivne škole nastoje da prevaziđu izolovanje pojedinačnih nastavnika. Rad na zajedničkim projektima i organizovanje aktivnosti za sve đake pomaže da se stvori osećaj pripadništva koji je školi neophodan da bi postala inkluzivna škola. Aktivnosti na nivou škole usmerene su na stvaranje inkluzivnih škola uopšteno, ali i na specifične prakse inkluzivnih nastavnika, kao što su podrška za profesionalno usavršavanje nastavnika, saradnja, poštovanje različitosti i pružanje podrške pri učenju. Osim toga, usmerene su na razmenu iskustava između nastavnika i uzajamno učenje.

Glavne aktivnosti i odgovornosti nastavnika odnose se na učionicu, što je i u fokusu ovog priručnika za nastavnike. Prema Profilu inkluzivnih nastavnika (Evropska agencija, 2012), kao što je već navedeno, postoje četiri oblasti kompetencija: „Vrednovanje različitosti učenika“, „Podrška svim učenicima“, „Rad sa drugima“ i „Lično profesionalno usavršavanje“. Opšta praksa realizovanja inkluzivnih praksi u školama prikazana je na Slici 3.

Slika 3: Model aktivnosti inkluzivnih nastavničkih praksi

Konkretno, ovaj Priručnik za nastavnike usmeren je na oblast „Podrška svim učenicima“, što predstavlja element „kako“ u okviru inkluzivne prakse, i bavi se načinom na koji nastavnici mogu da promovišu akademski, praktični, socijalni i emotivni proces učenja kod svih učenika, kao i znanjima usmerenim na primenu delotvornih praksi u nastavi. On se takođe bavi time kako nastavnici mogu da koriste plan i program tako da podrže proces učenja kod svih đaka i kako mogu da stvore prilike za učenje i osmisle okruženja za učenje usmerena na potrebe i interesovanja đaka.

Slika 4: Model aktivnosti praksi za podršku svim učenicima

Uz poseban fokus na podršku svim učenicima, inkluzivni nastavnici u praksi moraju da se bave pitanjima „zašto“, „šta“, „kako“ i „gde“. Slika 4 spaja ove četiri komponente nastavničkih praksi za podršku svim učenicima. Te komponente zajedno čine materijal za drugi odeljak.

Pregled

Priručnik za nastavnike organizovan je u tri glavna odeljka. Prvi odeljak – „Od načela do aktivnosti u školama“ – sadrži aktivnosti na nivou škola za angažovanje učenika, nastavnika, pa i roditelja van uobičajenog okruženja učionice. Drugi odeljak – „Kreiranje uslova za podršku svim učenicima“ – usmeren je na aktivnosti na nivou učionice. Redosled potpoglavlja prati komponente dobre prakse. Treći odeljak – „Od teorije do prakse“ – organizovan je u skladu sa procesom obrazovanja: počinje perspektivom planiranja, zatim sledi interaktivna perspektiva usaglašavanja procesa učenja i držanja nastave, a završava se perspektivom ocene kroz revidiranje i refleksiju. Svaki od odeljaka i pododeljaka počinje Pregledom, što treba da olakša orijentaciju i da pomogne korisniku da smesti aktivnost u odgovarajući kontekst. Nakon Pregleda slede osnovne informacije koje bi korisnik trebalo da razmotri kada sprovodi aktivnosti iz određenog pododeljka.

Treći i poslednji odeljak – „Od teorije do prakse“ – vodi čitaoca kroz proces pripreme, sprovođenja i evaluacije nastave i učenja. U njemu se prati proces obrazovanja, što suštinski predstavlja ciklus akcija, odnosno ciklus rešavanja problema. Prilikom planiranja podrške svim učenicima, nastavnici moraju da kombinuju „zašto“ (razvoj ciljeva), „šta“ (sadržaj plana i programa i njegovo predstavljanje), „kako“ (strategije nastave i učenja) i „gde“ (okruženja za nastavu i učenje). Treći odeljak, prema tome, ističe prakse kojima se osmišljavaju zadaci i okruženja, radi sinhronizovanja aktivnosti nastave i učenja, i kombinovanja revidiranja i refleksije.

Opšti resursi i informacije

U savremenom informatičkom dobu ne manjkaju informacije, ideje ni resursi koje nastavnici mogu da pronađu na internetu. Međutim, potraga za kvalitetnim resursima za određenu namenu može da bude preterano obiman zadatak. Struktura ovog priručnika pomaže nastavnicima da steknu Pregled i da organizuju aktivnosti u skladu sa njihovom namenom i fokusom.

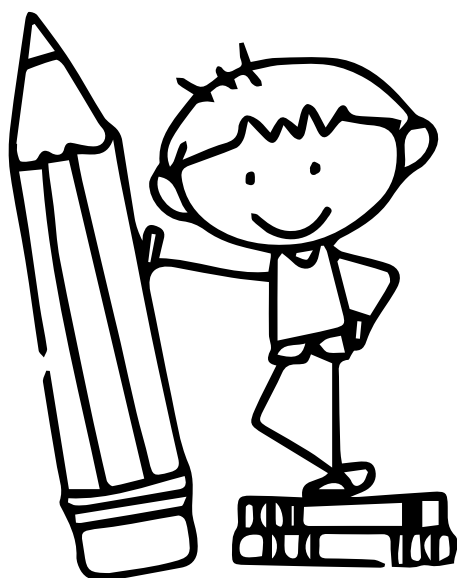
Nastavnici će možda poželeti da istraže i pronađu internet resurse koji su korisni u kontekstu promovisanja inkluzivnog obrazovanja. Postoje određene internet stranice koje nude važne resurse u vezi sa inkluzivnim obrazovanjem, a u skladu su sa UNICEF-ovim pristupom inkluzivnom obrazovanju:

[Regionalni portal za inkluzivno obrazovanje za Evropu i Centralnu Aziju](#) predstavlja ključni resurs za stručnjake u ovom regionu. Na toj stranici su objavljeni i [Moduli za obuku trenera za inkluzivno obrazovanje](#), kao i [14 brošura i vebinara o inkluzivnom obrazovanju](#).

Evropska agencija za posebne potrebe u obrazovanju i inkluzivno obrazovanje razvila je, u saradnji sa Uneskom, internet stranicu pod nazivom [Inkluzivno obrazovanje u akciji](#), na kojoj se nude brojni primeri dobrih praksi.

[Mreža inkluzivnih škola](#) (Inclusive Schools Network – ISN) predstavlja obrazovni internet resurs za porodice, škole i zajednice, koji promoviše inkluzivne prakse u obrazovanju. Možete da posetite njihovu glavnu internet stranicu ili da se uputite neposredno na [kvalitetno strukturiranu internet stranicu sa resursima](#).

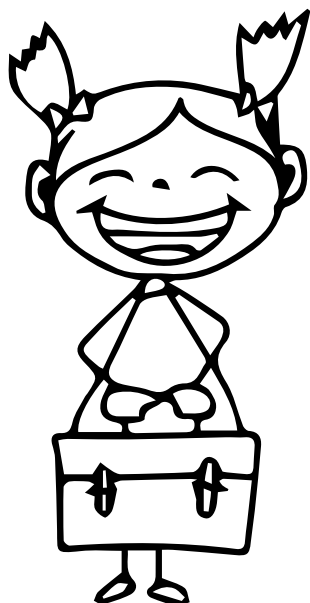
Internet stranice koje nude informacije o pojedinim temama ili pitanjima navode se u odgovarajućim poglavljima pod naslovom „Dodatne informacije i reference“.

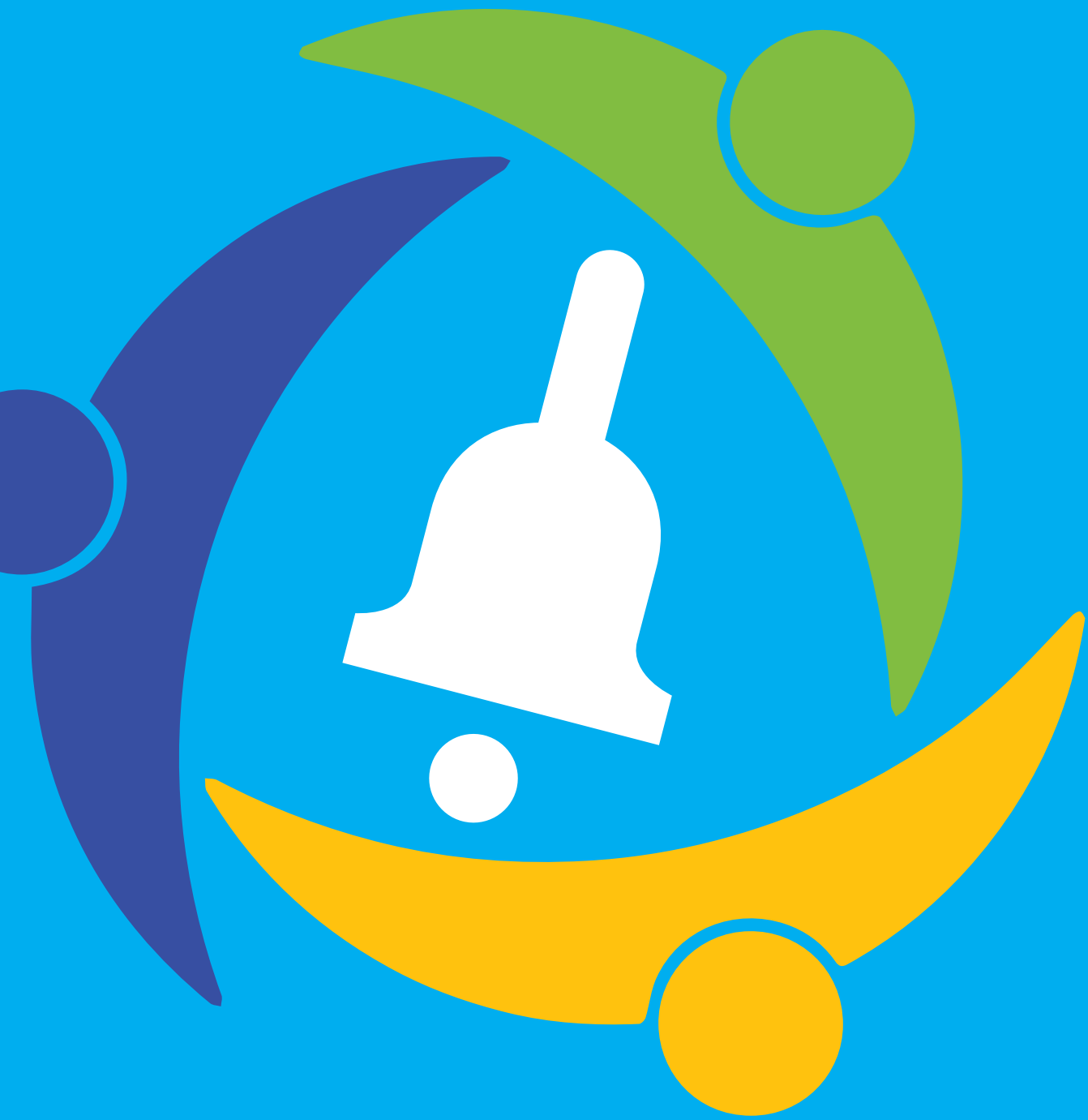
Zahvalnica

Razvoj Priručnika omogućili su Kancelarija UNICEF-a u Skoplju i Makedonski centar za građansko obrazovanje. Rad na njemu započeo je u vidu radionice o diferenciranoj nastavi koju je vodila Edina Kropmak u Skoplju, 19-21. novembra 2014. godine i 6–8. novembra 2016. godine. Kako bi se osigurala usaglašenost sa konceptualnim okvirom UNICEF-ovih Modula za obuku trenera i kako bi bio šire primenjiv van projekta u ovoj zemlji, Judit Holenveger razvila je strukturu Priručnika za nastavnike u skladu sa Modulima za OT (UNICEF 2015) i Okvirom za inkluzivne prakse (Savet Evrope 2015). Fotografije koje se nalaze u ovom priručniku uključuju i radove učesnika radionice o diferenciranoj nastavi i podatke prikupljene u okviru istraživačkog projekta „Jezik i prostor u obrazovnom kontekstu: jezički pejzaž osnovne škole u Švajcarskoj“, realizovan od strane Edine Kropmak. Sva prava na fotografije zadržava Edina Kropmak.

Autori se zahvaljuju Nori Šabani, Veri Kondic Mitkovskoj i Anici Aleksovskoj na veoma korisnim komentarima na Priručnik za nastavnike, kao i Karen A. Loving (Univerzitet u Stratklajdu) za lekturu Priručnika na engleskom jeziku. Prevod sa engleskog jezika na srpski jezik, omogućila je UNICEF u Srbiji.

PRVI ODELJAK

OD

NAČELA

DO AKTIVNOSTI
U ŠKOLAMA

1.1 STVARANJE INKLUZIVNIH ŠKOLA

Pregled

Ovo poglavlje usmereno je na opšte aktivnosti za promovisanje načela i praksi inkluzivnog obrazovanja na nivou škola. Inkluzivno obrazovanje se shvata kao proces kojim se promoviše učenje i učešće za svu decu i mlade i uklanjaju sve smetnje koje stvaraju prepreke. Inkluzivno obrazovanje nije prevashodno šta radite, već zbog čega i na koji način to radite.

Ukoliko biste želeli da saznate više o premisama inkluzivnog obrazovanja, preporučujemo vam resurse nabrojane u poglavlju 1, a naročito na UNICEF Modul za OT 1, kao i na webinar i brošuru „Konceptualizovanje inkluzivnog obrazovanja i kontekstualizacija u okviru UNICEF-ove misije“.

Informacije za čitaoce

Fokus na aktivnostima kojima se angažuje čitava škola, kako bi im se pomoglo da postanu inkluzivnije. Te aktivnosti trebalo bi planirati na osnovu dogovora sa direktorom škole i svim nastavnicima. Na primer, škola može da obaveže grupu nastavnika da pripremi, sprovede i evaluira ove aktivnosti.

Školska aktivnost 1: Promena života škole uz učešće učenika

Zašto je ovo važno?

- Ukoliko razumemo perspektivu dece, to nam pomaže da im pomognemo u učenju i učešću.
- Kada se deca osvrnu na sopstvenu situaciju, svesnija su sebe i drugih.
- Deca imaju pravo da budu saslušana i da se njihovi stavovi uzmu u obzir kada se donose važne odluke.

O čemu se radi?

- Učenicima se daju alati pomoću kojih mogu da se izraze i koji im omogućavaju da budu bolje shvaćeni.
- Stvaranje prilika za učešće učenika u donošenju odluka.

Metode i potrebna sredstva

- Mobilni telefoni (za fotografisanje), flipčart ili drugi papir, samolepljivi papirići, olovke.

Opis aktivnosti

Odrediti pitanje ili oblast života škole za koje želite da se razmotri mišljenje vaših učenika. Konsultujte se sa učenicima i roditeljima pre nego što odlučite kojim ćete se pitanjem baviti da biste bili sigurni da oni dele i vrednuju fokus koji ste vi ili vaša škola odabrali.

Planirajte događaj ili proces koji omogućuje učenicima da najpre razumeju pitanje kojim se bave i koji im daje priliku da prikupe neophodne informacije pre nego što razmotre pitanje i izraze svoje stavove.

Možete da iskoristite sledeće metode:

- fotografisanje (kako bi vizualizovali ono što im se sviđa ili što im se ne sviđa, npr. o zgradi škole, igralištu),
- crtanje kojim učenici izražavaju svoje mišljenje, a koje bi kasnije možda želeli da prokomentarišu,
- rad u manjim grupama kako bi učenici slobodno razmenjivali ideje i prikupili misli i stavove (možete da im obezbedite samolepljive papiriće i flipčart).

Prikupite komentare učenika ili rešenja do kojih su došli i osmislite proces kojim se ostvaruje usaglašavanje između svih uključenih aktera.

Razvijte plan sprovođenja i konsultujte se sa učenicima. Oni mogu da učestvuju u ovom procesu ili, ako su u stanju da to učine, da preuzmu odgovornost za njega (uz vašu podršku).

Sprovedite plan i proverite da li su učenici svesni načina na koji su njihovi stavovi i mišljenja uzeti u obzir, a ako to u nekim slučajevima nije bilo moguće, navedite im obrazloženja i razloge. Ne zaboravite da odredite datum kada će ostvareni rezultati biti ocenjeni.

Slika 5: Natpisi dobrodošlice na više jezika (osnovna škola u Švajcarskoj)

Dodatne informacije i reference

[Pravo svakog deteta da bude saslušano](#). Vodič za resurse UNICEF-a i organizacije *Save the Children*, 2011. (Implementacija u školi, str. 100 i dalje)
[Deca, učešće, projekti – kako da sve funkcioniše](#). Savet Evrope, 2004.

Školska aktivnost 2: Proslava Dana ljudskih prava

Zašto je ovo važno?

- Deca mogu da ostvare svoja prava samo ukoliko znaju koja su njihova prava.
- Pristupi usmereni na decu su uspešni samo onda kada deca mogu da ostvaruju svoja prava.
- Učešće zahteva da se deca uključe u odlučivanje radi ostvarivanja svojih prava u obrazovanju.

O čemu se radi?

- Deca se uključuju kako bi učila o zabrani diskriminacije, pravednom javnom saslušanju, pravu na odmor i rekreaciju, pravu na obrazovanje kao nekim od prava koja su im garantovana.
- Deca bolje razumeju svoja prava i odgovornosti.
- Deca razumeju da su ljudska prava svakoga podjednako važna i da ih treba poštovati.

Metode i potrebna sredstva

- [Konvencija o pravima deteta na jeziku prikladnom za uzrast učenika](#).
- Napravite igre (npr. kartice za vežbanje pamćenja) pomoću kojih se uči o pravima deteta.
- [Istraživanje prava dece](#) (priručnik je, između ostalog, dostupan na [albanskom](#) i [makedonskom](#) jeziku, a sadrži i kartice o ljudskim pravima).

Opis aktivnosti

Iskoristite Međunarodni dan ljudskih prava, koji se svake godine slavi 10. decembra, ili neki drugi međunarodni dan (npr. Dan osoba sa invaliditetom, 3. decembar) kako biste istakli određeno pitanje koje je od značaja za vašu školu, a koje predstavlja oblast u kojoj biste želeli da podignete svest učenika, roditelja i zaposlenih. Osnovne ideje mogu se preuzeti sa [internet stranice Ujedinjenih nacija](#).

Kao početnu tačku za diskusiju možete da iskoristite konkretne primere kršenja prava deteta. Primeri se mogu preuzeti iz medija i knjiga, zvaničnih izveštaja, odnosno primer može biti neki događaj koji se desio u vašoj zajednici ili školi. Primer se može predstaviti na više načina i u više okruženja, uz korišćenje bilo kog medijuma koji će pomoći da se učenici zainteresuju. Takođe je moguće pozvati poznate ili istaknute osobe da prepričaju neki događaj.

Ostavite učenicima vremena da razmisle o primeru i da međusobno porazgovaraju o njemu. Vi možete da vodite diskusiju tako što ćete postavljati konkretna pitanja i tako podstakli razgovor i razvoj rešenja ili ideja kojima se može rešiti sukob, odnosno kako biste obezbedili da se svačija prava poštuju. Takođe, možete da podstaknete učenike da opišu ili predstavite svoja rešenja jedni drugima. Njihovoj diskusiji možete doprineti i tako što ćete dati Pregled svih članova Konvencije o pravima deteta.

Raspravljajte o rešenjima sa učenicima i pokušajte da ostvarite saglasnost o načinu na koji se takve situacije mogu najbolje rešiti ili o pravilima koja se mogu izvesti iz rešenja koja su predstavili učenici. Zatražite od učenika da navedu događaje ili situacije u kojima će oni sami ili škola primeniti ta rešenja u budućnosti.

Potrudite se da se rešenje pamti, da ostane vidljivo i da se primenjuje.

Slika 6: “Mi smo pristojni, pomažemo i slušamo jedni druge” (U „oblačićima“: “Dobro jutro! Dobro jutro! Šta se dogodilo? On me je uradio”).

Dodatne informacije i reference

UNICEF: [Informacije o pravima deteta](#)

Savet Evrope: [Informacije o pravima deteta](#)

Savet Evrope: [Devet kratkih projekata kojima se istražuju prava dece u školama](#)

Savet Evrope: [Materijali za podršku u nastavi i učenju](#)

Školska aktivnost 3: Okupite zajednicu i školu

Zašto je ovo važno?

- Afrička izreka kaže da je „potrebno selo da bi se odgajilo dete“.
- Inkluzivno obrazovanje ne može se ostvariti bez podrške roditelja i važnih drugih zainteresovanih strana u zajednici.

O čemu se radi?

- Odredite mesta u zajednici na kojima učenici mogu da uče van učionice.
- Kontaktirajte zainteresovane strane koje mogu da doprinesu učenju, a posebno učenicima iz osetljivih grupa.
- Pripremite mapu resursa u zajednici.

Metode i potrebna sredstva

- Šablon za učenike kako bi dokumentovali mogućnosti za učenje u zajednici.
- Pametni telefoni za foto ili video dokumentaciju.
- Šablon za pravljenje vinjeta i „Mape resursa u zajednici“.

Opis aktivnosti

Odredite grupe učenika iz svih razreda koji postaju vaši „izviđači“ i otkrivaju mogućnosti za učenje u zajednici. Napravite prost šablon koji mogu da koriste za beleženje onoga što su pronašli:

- osnovne informacije o nekoj mogućnosti za učenje – gde se nalazi, ko ili šta nudi mogućnost za učenje (kratak tekst, eventualno dopunjen slikama, kratkim video ili audio snimkom snimljenim pametnim telefonom),
- opis onoga što se tu može naučiti i zašto je to važno (eventualno povezati sa školskim planom i programom),
- informacije za učenike koji bi mogli da imaju koristi od ove mogućnosti za učenje.

Slika 7: Ugao za čitanje u biblioteci

Neka ostali učenici ocene mogućnosti za učenje i odaberu najbolje. Razvijte opise u kratke vinjete kojima se ostalim učenicima predstavljaju sve relevantne informacije. Ispitajte raspoloženje članova zajednica navedenih u vinjetama da učestvuju. Ove informacije možete da razvijete u vidu „Mape resursa u zajednici“.

Te vinjete zatim možete da stavite na raspolaganje svim nastavnicima kako bi ih koristili ili tokom posebnog dana „Učenja van škole“ ili u okviru izvođenja redovnog plana i programa. Ukoliko se izabere druga opcija, obezbedite da se posete odvijaju u prikladno vreme i da članovi zajednice budu voljni da dočekaju vaše učenike u odabrano vreme.

Dodatne informacije i reference

[5 koraka za bolju saradnju škola/zajednica](#) – na stranici Edutopia

Školska aktivnost 4: Otvoreni dan učenja

Zašto je ovo važno?

- Roditelji koji su prošli kroz tradicionalnu nastavu treba da imaju priliku da se upoznaju sa novim metodama nastave i učenja kako bi prihvatili inkluzivno obrazovanje
- Roditelji koji poznaju školsku praksu mogu bolje da podrže svoje dete kod kuće

O čemu se radi?

- Pružite roditeljima i članovima zajednice priliku da posete vašu školu, da razgovaraju sa učenicima i zaposlenima i da se upoznaju sa školom
- Pružite roditeljima priliku da postavljaju pitanja, a da se pritom ne fokusiraju samo na svoje dete

Metode i potrebna sredstva

- Zavise od aktivnosti u vašem planu
- Hrana i piće uvek pomažu – neka svako donese po nešto kako bi se uštedelo na troškovima

Opis aktivnosti

Sastanite se sa predstavnicima grupa zainteresovanih strana da biste saznali kako oni vide vašu školu i da li ih nešto brine u vezi sa školom. Možete da ih uključite u planiranje otvorenog dana ili prosto pokušajte da povede računa o njihovim stavovi kada planirate otvoreni dan.

Otvoreni dan u inkluzivnoj školi omogućava da pokažete šta radite i šta je važno za vašu školu, ali i da ostvarite neposrednu interakciju sa učenicima i zaposlenima u okruženju koje podstiče interakciju i razmenu. Za taj dan možete pripremiti nastup učenika ili aktivnosti u kojima svi učenici predstavljaju nešto roditeljima, odnosno pričaju različite priče o tome kako uče.

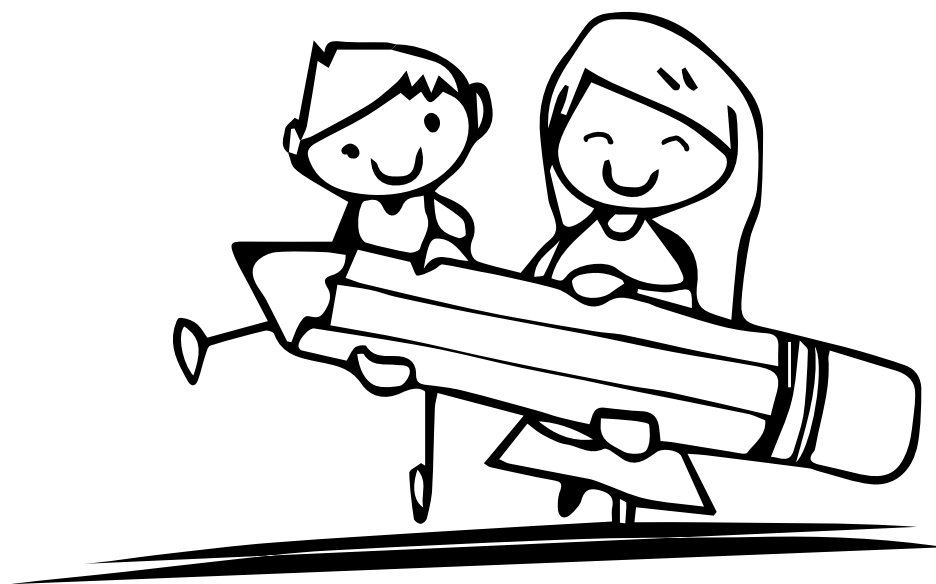
Ne postoji zacrtani protokol koji treba da pratite, ali povedite računa da roditelji ne pomisle da ih tretirate kao učenike; oni treba da se osećaju kao partneri koji dele odgovornost za vaspitanje dece, a kako bi ona postala nezavisni i odgovorni odrasli ljudi koji su u stanju da izraze svoj talenat, poštuju druge i postanu produktivni članovi društva. Ponudite različite prilike u kojima će se slaviti proces učenja i učešće učenika, odnosno njihova postignuća kao grupe, u kojima će se održavati temeljne diskusije o temama od posebnog

interesa i u kojima će biti moguća neformalna interakcija sa učenicima i zaposlenima (npr. uz hranu i piće).

Dodatne informacije i reference

[Wikipedija – članak o Danima otvorenih vrata u školama](#)

[Pet koraka za planiranje savršenog roditeljskog sastanka](#)

1.2 INKLUZIVNI NASTAVNICI

Pregled

Ovo poglavlje je usmereno na aktivnosti koje pomažu nastavnicima i drugim zaposlenima da se angažuju na svom profesionalnom usavršavanju kako bi njihova praksa postala još inkluzivnija.

Informacije za čitaoce

Stručno usavršavanje nastavnika ne prestaje sa dobijanjem licence; stručno usavršavanje je celoživotni proces. Kako bi podržale stručno usavršavanje, škole sve više koriste pristup uzajamnog podučavanja (peer-learning). Obuka na radu je najdelotvornija ako je neposredno vezana za praksu, ako pruža povratne informacije i ako inspiriše nove načine držanja nastave, interakcije sa drugima i planiranja.

Školska aktivnost 1: Uzajamno stručno ocenjivanje sa partnerskom školom

Zašto je ovo važno?

- Nastavnici najviše toga nauče ukolikoiskusne kolege daju konstruktivne povratne informacije i ukoliko su predložene promene neposredno vezane za njihove postojeće prakse.
- Nastavnici imaju koristi od posete drugim školama i od izlaganja novim idejama koje funkcionišu u praksi.

O čemu se radi?

- Uspostavljanje partnerstava sa drugim školama radi uzajamne ocene.
- Poseta drugim školama i davanje povratnih informacija na osnovu zajedničkih pokazatelja.

Metode i potrebna sredstva

- Upitnik ili spisak pokazatelja koji su zajednički razvile obe škole, odnosno već postojeći alat ili okvir za samovrednovanje inkluzivnosti škole.

26

Opis aktivnosti

Odrediti partnersku školu koja je zainteresovana za razmenu iskustava sa vama i otvorena je za uzajamno učenje i uzajamno davanje povratnih informacija. Proverite da li svi nastavnici razumeju ideju uzajamne ocene i pomozite im da prema toj ideji razviju interesovanje, motivaciju i pozitivan stav.

Napravite okvir koji će se koristiti u obe škole za razmenu povratnih informacija. Definišite pokazatelje koje ćete pri posmatranju koristiti kao osnov za razgovore.

Odredite dane kada ćete vi posetiti partnersku školu i kada će partnerska škola posetiti vas. Odaberite ono na šta bi partnerska škola posebno trebalo da obrati pažnju, kao i pokazatelje u odnosu na koje želite da vas ocenjuju. Obavestite partnersku školu o oblasti okvira ili posebnim pokazateljima koji su vam relevantni. Kada vi posećujete partnersku školu, zatražite iste informacije od njih.

Predlog plana posete radi uzajamne ocene:

- Sastanak sa svim učesnicima i ključnim izvestiocima gostujuće škole kako bi se svi informisali o rasporedu za taj dan, kako bi se upoznali i kako bi izneli osnovne ciljeve posete.
- Planirajte obilazak učionica u malim grupama i obilazak drugih događaja ili lokacija (npr. biblioteka, laboratorija za učenje, školski orkestar).
- Omogućite ocenjivačima da se sastaju i razmenjuju utiske.
- Održite sastanak na kome će se predstaviti povratne informacije u kojima partnerska škola iznosi opservacije i utiske.
- Iskoristite završnu diskusiju za razvoj ideja o tome kako da se unapredi situacija ili reše otvorena pitanja.
- Dan zaključite neformalnim sastankom i razmenom mišljenja, po mogućstvu uz piće i hranu.

Dodatne informacije i reference

[Blick über den Zaun](#) – Mreža škola angažovanih u redovnim uzajamnim ocenama, koja nudi [materijale i standarde](#) za uzajamnu ocenu (samo na nemačkom)

Informacije o [Programu uzajamne analize](#) na stranici <https://www.ssatuk.co.uk/> (Mreže škola, učenika i nastavnika)

[Informacije o uzajamnim analizama](#) za škole – Institut za obrazovanje Univerzitetskog koledža u Londonu

Školska aktivnost 2: Uvođenje povratnih informacija od kolega za nastavnike

Zašto je ovo važno?

- Inkluzivni nastavnici uče tokom čitavog života, zainteresovani su da unapređuju svoju praksu i otvoreni za povratne informacije. Ovaj stav bi u školama trebalo da se neguje i podržava.
- Neposredne povratne informacije o praksi predstavljaju najdelotvorniji način za učenje i imaju neposredan pozitivan uticaj na uspeh učenika.

O čemu se radi?

- Nastavnici se uključuju u nastavne prakse svojih kolega da bi učili od drugih, ali i da bi oni pomogli drugima da uče i unaprede svoje nastavničke veštine na osnovu dobijenih povratnih informacija.
- Nastavnici se usredsređuju na unapređenje praksi kao kolaborativni poduhvat; cilj toga je da se omogući da svi uče, a ne da se kritikuju kolege.

Metode i potrebna sredstva

- Mikronastava podrazumeva mogućnost da se snimi kratka nastavna sesija (npr. pametnim telefonom).
- Upitnik ili obrazac o opservacijama kako bi se povratne informacije fokusirale.

Opis aktivnosti

Ukoliko želite da primenite pristup mikronastave, sledi nekoliko ideja kako to ostvariti. Odaberite pristup ili metod u nastavi koji želite da unapredite i češće ga primenjujete u budućnosti. Pripremite kratku nastavnu sekvencu, po mogućstvu sa samo nekoliko učenika, a ne sa čitavim razredom, i predstavite je manjoj grupi svojih kolega. Zatražite od nekog od kolega da snimi taj kratki čas pametnim telefonom.

Sastanite se sa kolegama, podelite svoje namere sa njima i navedite razloge zbog kojih smatrate da je ovo inovativan pristup, odnosno nešto što unapređuje nastavu. Prikupite povratne informacije od njih i raspravljajte o tome kako praksa mogla da se unapredi.

Isprobajte unapređeni pristup sa drugom manjom grupom učenika (ili neka neko od vaših kolega povede proces). Ukoliko je moguće, snimite i ovu kraću sekvencu.

Ponovo se sastanite i prodiskutujte o unapređenjima. Zapišite sve ono što praksu čini uspešnom, kao i eventualne zamke i probleme koje bi trebalo izbegavati.

Napravite zajedničku fasciklu sa uspešnim pristupima nastavi koje ste zajedno ispitali i razvili kako biste ih vi i vaše kolege koristili u budućnosti.

Dodatne informacije i reference

Vikipedija – članak o [Mikronastavi](#)

Informacije o [Džonu Hetiju i mikronastavi](#) – organizacija *IRIS Connect*

[Obrazac za ocenu kolega za razrednu nastavu](#) – Univerzitet države Oregon

Školska aktivnost 3: Deljenje časova kako biste predavali ono u čemu ste dobri

Zašto je ovo važno?

Nastavnici najdelotvornije uče od kolega kada zajednički vode nastavu, pošto mogu neposredno da se posmatraju i razmenjuju iskustva. Razmena dobrih praksi predstavlja pozitivan pristup učenju za sve koji su uključeni.

O čemu se radi?

- Vežbanje kolaborativnih pristupa nastavi dok se u isto vreme uči nešto novo.
- Refleksija o kolaborativnoj nastavi i pronalaženje načina za unapređenje.

Metode i potrebna sredstva

- Kvalitetni pokazatelji za saradnju kako bi se obezbedile smernice za diskusiju.

Opis aktivnosti

Uvedite popodne u vašoj školi kada nastavnici i ostali zajednički drže nastavu. Razvijte različita okruženja u kojima učenici mogu da uče nezavisno (sa nastavnikom-asistentom ili roditeljima, uz nadzor jednog nastavnika) kako bi ostali nastavnici bili slobodni za sticanje iskustava u kolaborativnoj nastavi.

Odaberite temu ili pristup u nastavi za koji ste vi i vaš kolega zainteresovani i u kojem možete da se angažujete u oblasti za koju ste stručni. Zajedno sa kolegom isplanirajte popodne kako biste na najbolji mogući način međusobno dopunili stručna znanja.

Odaberite kolaborativni pristup nastavi koji je najpogodniji za ono što želite da uradite:

- Nastava po „stanicama“. Nastavnici i učenici (i učenici u ovom slučaju mogu da budu nastavnici) postavljeni su na svaku od „stanice“ i rotiraju se tako da se svi učenici angažuju na svim aktivnostima.
- Paralelna nastava. Nastavnici drže čas paralelno dvema grupama (po pola razreda), a predaju isto ili komplementarno gradivo. Ukoliko je gradivo komplementarno, učenicima bi trebalo ostaviti vremena da međusobno razmene ono što su naučili.
- Alternativna nastava. Jedan nastavnik predaje većini učenika u razredu, dok drugi nastavnik radi sa manjom grupom koja trba da ostvari konkretan zadatak. Grupisanje se može vršiti po interesovanjima, stepenu ostvarenja ili konkretnom problemu koji je potrebno rešiti.
- Timska nastava. Oba nastavnika dele podjednaku odgovornost u nastavi, pri čemu mogu da se fokusiraju na različite načine u predavljanju teme (auditivno, vizuelno) ili mogu da preuzmu različite uloge (instruktor, trener).

Dodatne informacije i reference

- Informator o [Povećanju delotvornosti podrške u razredu](#) koji je priredila [Mreža inkluzivnih škola](#)

Školska aktivnost 4: Osvrnite se na vašu kolaborativnu nastavu

Zašto je ovo važno?

- Dodatna osoba u učionici može se koristiti delotvorno ili nedelotvorno; ako se više posvetite kolaborativnoj praksi, možete unaprediti delotvornost nastave i posebne podrške.

O čemu se radi?

- Upoznavanje sa rečnikom koji možete da koristite sa drugom osobom u učionici za ocenu vašeg kolaborativnog pristupa nastavi i diskusija o unapređenju procesa.

Metode i potrebna sredstva

- Spisak različitih pristupa kolaborativnoj nastavi dat u okviru aktivnosti 3.
- Protokol za posmatranje (vidi „Dodatne informacije i reference“).

Opis aktivnosti

Razmislite o ljudima sa kojima sarađujete i provodite vreme u učionici, npr. specijalnim edukatorima, terapeutima, asistentima u nastavi ili drugima.

Iskoristite protokol kako biste pospešili proces posmatranja i proverite da li se vaš kolega i vi fokusirate na aspekte nastave koji su relevantni za oboje.

Provedite neko vreme nakon časa razmenjujući utiske i opservacije. Porazgovarajte o načinima kako da se unapredi vaša kolaborativna praksa.

Dodatne informacije i reference

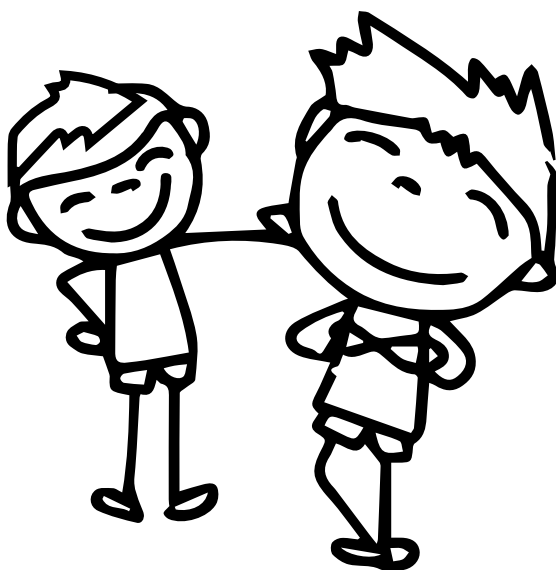
[Protokol za posmatranje za potrebe pospešivanja kolaborativne nastave/podrške](#) koji je razvila [Mreža inkluzivnih škola](#)

**1.3
RAD SA
DRUGIMA****Pregled**

Ovo poglavlje je usmereno na aktivnosti koje pomažu da se unapredi saradnja između različitih grupa zainteresovanih strana – između učenika međusobno, između učenika i roditelja, između nastavnika i učenika, između svih zainteresovanih strana neophodnih za rešavanje velikog pitanja ili važnog problema sa kojim se škola i zajednica suočavaju. Ove aktivnosti usmerene su na unapređivanje odnosa kako bi se suzbijali nasilje, isključivanje i diskriminacija sa kojim se pojedinačna deca ili grupe dece mogu suočiti u svakodnevnom životu u školi.

Informacije za čitaoce

Aktivnosti date u ovom poglavlju predstavljaju pojedine primere dobrih praksi u oblasti zajedničkog rada različitih grupa zainteresovanih strana ili između učenika različitih razreda i uzrasta. Razvoj školske mape može biti koristan u oblastima u kojima se veliki problemi mogu rešavati samo ako sve zainteresovane strane u školi i van nje doprinesu rešavanju tih problema. Kao primer je odabrano nasilje u školama, ali za vašu školu može biti relevantniji neki drugi problem.

Školska aktivnost 1: Sistem drugara

Zašto je ovo važno?

- Korišćenje drugara, odnosno vršnjačkih tutora u školama korisno je za svu decu.
- Podučavanje druge dece socijalnim i akademskim veštinama unapređuje veštine učenja.
- Deca koja možda imaju poteškoće posmatraju relevantne veštine koje delotvorno modeliraju drugi.

O čemu se radi?

- Pomoć deci da se povezuju sa drugom decom koja imaju više ili manje iskustva.
- Deca čuju stvari objašnjene njima bliskim jezikom.
- Uparivanje dece tako da oboje imaju koristi.
- Promovisanje prijateljstva među decom.
- Lak prelazak iz vrtića u školu ili između razreda

Metode i potrebna sredstva

- Okvir za uvođenje sistema drugara u vašoj školi.
- Informativni materijali za roditelje.

Opis aktivnosti

Utvrdite situaciju ili problem koji biste želeli da rešavate uvođenjem sistema drugara, na primer:

- dobrodošlica za nove učenike u vašoj školi od strane učenika starijih razreda kako bi se olakšao prelazak,
- fiksno vreme tokom nedelje kada stariji učenici pomažu mlađima sa domaćim zadacima,
- vršnjački asistenti za decu sa invaliditetom ili problemima u ponašanju.

Odredite učenike koji će postati drugari za svrhe koje ste utvrdili i obezbedite im obuku, na primer:

- metode za mirno rešavanje sukoba i socijalne veštine (npr. kako se sprijateljiti),
- kako pružati podršku mlađoj deci ili deci sa invaliditetom,
- konkretni zadaci i školska rutina u koju se novi učenici uvode.

Spajajte drugare i mlađe ili manje iskusne učenike radi motivisanja, upućivanja i davanja informacija o svrsi i ulogama drugara.

Pratite napredak, planirajte sastanke sa drugarima i učenicima, pravite izmene ako je potrebno.

Dodatne informacije i reference

Wikipedija – članak [Sistem drugara](#)

[Planiranje i sprovođenje sistema za vršnjačku podršku](#) – Proces u šest koraka
[Mreže inkluzivnih škola](#)

[Materijali za učenje životnih veština](#) – Projekat porodica i dece u obrazovanju

Školska aktivnost 2: Saradnja sa roditeljima

Zašto je ovo važno?

- Razvoj odnosa sa roditeljima, vrednovanje kulturne i jezičke različitosti roditelja.
- Vrednovanje poezije van jezika školskog plana i programa.

O čemu se radi?

- Planiranje i organizovanje veselih dešavanja sa roditeljima i učenicima.
- Pružanje mogućnosti deci i roditeljima da zajedno učestvuju u književnim aktivnostima.

Metode i potrebna sredstva

- Poziv roditeljima na više jezika za oba projekta (pisanje pesama sa decom kao priprema za aktivnost „World Café“).

Opis aktivnosti

Dva primera prikazuju kako se roditelji mogu uključiti u život škole. Prva aktivnost usmerena je na bogatstvo jezika koje porodice donose u školu i načine na koje se može slaviti ova jezička raznovrsnost, druga aktivnost spaja roditelje i decu kroz zajedničko iskustvo uživanja u poeziji.

1. Aktivnost: Pričaj mi priču

Roditelji pričaju priču na različitim jezicima, u vrtiću ili u školi. Glavni ciljevi ove aktivnosti su:

- prikazati i ilustrovati raznovrsnost jezika kojima govore učenici u školi,
- pretvoriti pismenost iz nečega što se uči u školi u nešto što odrasli i deca dele i u čemu zajedno uživaju,
- naglasiti i ilustrovati važnost roditelja za jezički razvoj dece.

2. Aktivnost: „World Café“

Učenici pišu pesme na različitim jezicima i predstavljaju ih roditeljima, prijateljima, kao i dekama i bakama u okviru „World Café“. Roditelji mogu da „naruče pesmu“ iz menija uz šoljicu čaja ili kafe. Glavni ciljevi ove aktivnosti su:

- razvoj veštine pisanja kod dece na različitim jezicima,
- ilustracija i slavljenje jezičke raznovrsnosti u učionici,
- stvaranje prijatne atmosfere za učenje.

Dodatne informacije i reference

UNICEF brošura i vebinar 13 – [Roditelji, porodica i zajednica – učestvovanje u inkluzivnom obrazovanju](#)

Školska aktivnost 3: Saradnja sa učenicima – Savet učenika

Zašto je ovo važno?

- Važno je deci dati glas u pitanjima koja se tiču škole.
- Uspostavljanje Saveta učenika i učešće učenika u Savetu daje učenicima stvarna iskustva o tome kako funkcioniše demokratija.

O čemu se radi?

- Deci se daje platforma da učestvuju u donošenju odluka van učionice.
- Čuje se glas učenika i postoji partner prilikom planiranja velikih školskih događaja ili reformi.

Metode i potrebna sredstva

- Dijagram organizacije, odnosno skup pravila kojima se rukovodi Savet učenika.
- Oglasna tabla Saveta učenika ili neki drugi način za komunikaciju sa svim učenicima (npr. blog, poštansko sanduče za ideje učenika itd.).

Opis aktivnosti

Ukoliko vaša škola već nema Savet učenika, moraćete da isplanirate proces da se takav organ osnuje. Možete da se odlučite i za druge vidove institucionalizovanog učešća učenika u donošenju odluka, npr. konferencija učenika ili skupština učenika.

U Savetu učenika trebalo bi da bude zastupljen svaki razred ili odeljenje, sa bar jednim ili dva člana. Ovu delegaciju biraju svi učenici tog razreda, kao svoje predstavnike.

Školski savet možete da organizujete u okviru strateškog okvira koji nudi vaš lokalni ili nacionalni organ nadležan za obrazovanje. Važno je da pravila kojima se rukovodi Savet učenika budu javna.

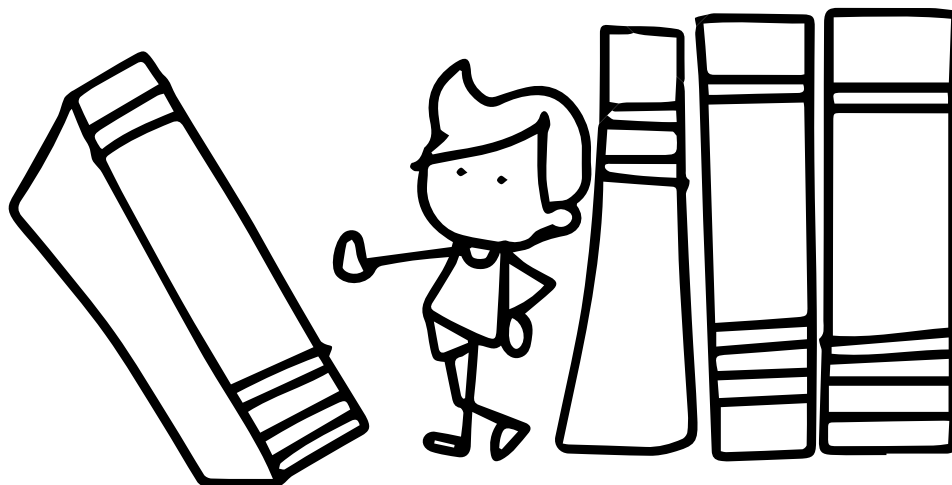
Pozivajte predstavnika Saveta učenika na važne sastanke na kojima se donose odluke koje utiču na sve učenike. Dajte priliku članovima Saveta učenika da otvore pitanja koja ih interesuju i stavite ta pitanja na dnevni red vaših stručnih sastanaka.

Organizujte proces koji svim učenicima omogućava da se obrate Savetu učenika ukoliko imaju konkretnu brigu ili problem. Možete postaviti poštansko sanduče u koje će učenici stavljati pisane izjave ili da pomognete Savetu učenika da napravi blog za komunikaciju sa svim učenicima i za prijem komentara.

Dodatne informacije i reference

[Ideje za savet učenika](#) – organizacija *Student Council Pro*

[Škola: demokratska zajednica za učenje](#) – Savet Evrope

Školska aktivnost 4: Organizovanje kampanje protiv nasilja na nivou škole

Zašto je ovo važno?

- Deca igraju ključnu ulogu u suzbijanju nasilja u školama pa bi, u skladu s tim, trebalo da daju aktivan doprinos svakoj kampanji koju vaša škola pokrene.
- Nasilje je obrazac interakcije, što znači da treba menjati interakciju, a ne pojedince.

O čemu se radi?

- Radi se o svim vidovima nasilja – verbalnom, fizičkom, psihološkom i socijalnom. Radi se o implicitnim društvenim ulogama i o tome kako da se one promene, kao i o miru i miroljubivom rešavanju sukoba.
- Fokus je na aktivnom učešću dece i angažovanju na sprečavanju nasilja u školi, kako bi sva deca mogla da uživaju u svojim pravima i da se osećaju bezbedno u školi.

Metode i potrebna sredstva

- Kodeks ponašanja ili pravila škole koja važe za sve zainteresovane strane (nastavnike, roditelje, učenike) – treba ih razviti ili, ako već postoje, u potpunosti primenjivati.

Opis aktivnosti

Organizujte manje diskusije sa učenicima kako bi oni podelili svoja iskustva u susretu sa nasiljem, bez obzira na to da li su bili žrtva ili počinitelj. Mogu se mešati učenici različitih razreda i uzrasta, a stariji učenici u tom slučaju mogu da vode diskusiju i hvataju beleške.

Pripremite rezime ili Pregled pitanja koja su učenici prijavili, uključujući sve vidove nasilja u učionicama, školskom dvorištu ili na putu do škole. Predstavite ih na način koji nešto znači učenicima i na koji mogu da se nadograde.

Pustite učenike, nastavnike i roditelje da razviju scenarije za rešavanje ovih pitanja. Organizujte sastanke na kojima će se nastavnici, učenici i roditelji sastajati kako bi diskutovali o tim scenarijima u manjim grupama, davali komentare i utvrđivali prioritet ideja i mogućih aktivnosti. Iskoristite ideje iz već uspostavljenih projekata ili iz iskustava škola koje su sprovele školske projekte protiv nasilja.

Razvijte akcioni plan za buduće aktivnosti, kao i kodeks ponašanja, odnosno pravila škole kao referencu za sve zainteresovane strane. Počnite da sprovedite akcioni plan i pazite da sve grupe zainteresovanih strana budu uključene na prikladan način, kao i da se napredak u realizaciji plana redovno proverava.

Dodatne informacije i reference

[Škola bez nasilja](#) – projekat u Srbiji

[Zaustavljanje nasilja u školama](#) – Vodič za nastavnike – Unesko

1.4 POŠTOVANJE RAZLIČITOSTI UČENIKA – FOKUS NA IDENTITET

Pregled

Poštovanje različitosti svih učenika i njihovih porodica predstavlja poruku koju bi trebalo širiti i na nivou škole, a ne samo u učionici. Vizija u ovom slučaju jeste da se sva deca poštuju kao ličnosti, nezavisno od toga koliko se dobro uklapaju u sliku savršenog đaka u tradicionalnoj učionici.

Informacije za čitaoce

Aktivnosti date u ovom poglavlju predstavljaju primere onoga što se može učiniti na nivou škole da bi se podigla svest o kulturnim, bihevioralnim i jezičkim razlikama, odnosno da bi se preuzela perspektiva drugih. Ove sposobnosti neophodne su kako bi se razvilo poštovanje prema drugoj deci, naročito onoj iz manjinskih grupa. Ove aktivnosti takođe bi trebalo da daju decu priliku da iskuse i istraže sopstveni identitet, kao i identitet drugih. Još jedan opšti cilj jeste da se dovedu u pitanje predrasude i da se razvija tolerancija.

Školska aktivnost 1: Mi i svet – rad sa predrasudama

Zašto je ovo važno?

- Deca analiziraju etnocentrizam i evropocentrizam i uče da gledaju na svet iz različitih uglova.

O čemu se radi?

- Promena perspektive odražava se na predrasude i razvijaju se nova znanja tako što se stvari sagledavaju iz drugog ugla.
- Podsticanje dece da misle drugačije.

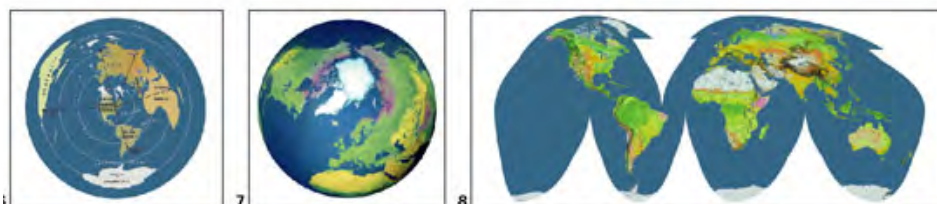
Metode i potrebna sredstva

- Obrnuta mapa sveta, globus, papir i olovka za crtanje sopstvene mape sveta.

Opis aktivnosti

Predstavite obrnutu mapu sveta na plenumu i razgovarajte sa učenicima o tome zašto se ova mapa razlikuje od drugih koje već poznaju. Odgovore možete da zapišete na tabli. Zatražite od učenika da nađu sopstvenu zemlju na ovoj mapi. Zašto je teže naći sopstvenu zemlju na ovoj mapi? Zašto je sad Australija prva u fokusu ove mape?

Učenici se okupljaju u grupe i crtaju mapu iz drugih uglova (na primer, iz perspektive astronauta, domorodačkog stanovništva neke od zemalja itd.). Po završetku aktivnosti, mape se predstavljaju razredu, a grupe mogu da ih obilaze i pokušaju da utvrde koja je to perspektiva prikazana.

Slika 8: Izvrnuta mapa sveta

(<http://odt.org/Pictures/sideb.jpg>)

Dodatne informacije i reference

[Obrnuta mapa sveta](#) sa stranice [Novi načini da se vidi svet](#)

[Prave dimenzije Afrike](#) – u poređenju sa najvećih 100 zemalja

Iskoristite mape vaše zemlje ili regiona iz prošlih vekova

Školska aktivnost 2: Nema krivice – problematično ponašanje

Zašto je ovo važno?

- „Nema krivice“ predstavlja pozitivan pristup rešavanju problematičnog ponašanja, naročito mobinga.
- Uvođenje koherentnog pristupa pomaže u komunikaciji među grupama aktera.

O čemu se radi?

- Umesto da se siledžije kažnjavaju, podstiče se rasprava sa učenicima u odeljenju o osnovnom uzroku njihovog ponašanja i zajednički se nalazi način da se to ponašanje promeni.
- Grupa za podršku koju žrtva i nastavnik organizuju kako bi im pomogla da se problemi reše bez optuživanja nasilnika; grupu za podršku mogu da čine oni koji su bili direktno uključeni u aktivnosti, oni koji nisu bili uključeni, ali su prisustvovali, ali i svi drugi, tzv. „slučajni prolaznici“.

Metode i potrebna sredstva

- Nisu potrebna sredstva.

Opis aktivnosti

Postoji pet koraka u pristupu u kom se koristi grupa za podršku. U suštini radi se o procesu određivanja grupe učenika koji mogu da pomognu da se reši problem sa kojim se dete suočava u školi. Žrtva je možda dete pripadnik manjine ili dete sa invaliditetom. Deca sa autizmom ili sa nekim drugim problemima posebno mogu da budu izložena maltretiranju u društvu. Ovaj pristup je naročito koristan u takvim slučajevima, pošto ponašanje žrtve stvara probleme za ostale učenike.

1. korak: Razgovor sa žrtvom

Razgovor sa žrtvom trebalo bi da se usmeri na vrstu događaja koji su se dešavali, a ne na pojedinačni incident. Treba saslušati sve što žrtva želi da kaže, bez prosuđivanja izjava. Radi se o tome da se žrtva uveri da se problem može rešiti tek kada se identifikuje. Žrtva imenuje siledžiju ili siledžije, kao i slučajne prolaznike i učenike za koje žrtva smatra da pružaju podršku, odnosno koje bi želela da ima kao prijatelje.

2. korak: Uspostavljanje grupe za podršku

Od tih osoba se sklapa grupa za podršku, uključujući siledžije, kao i neke od prolaznika i branilaca. Nastavnik ili trener sastaje se sa grupom odvojeno i objašnjava da su prijatelji, siledžije i prolaznici odabrani kako bi pomogli u rešavanju problema i priča grupi o žrtvi i razlozima zbog kojih je nesrećna u školi. Važno je da se niko ne osuđuje zbog toga što se desilo i da postoji otvorena atmosfera koja motiviše grupu da pronađe rešenja. Članove grupe za podršku takođe bi trebalo podstaći da razmene sopstvena iskustva o tome kada su bili nesrećni u školi.

3. korak: Razvoj plana

Nastavnik ili trener objašnjava da niko ne bi trebalo da se oseća nesrećno u školi i da članovi grupe za podršku verovatno imaju sopstvena iskustva, a zatim poziva učenike da navedu razloge iz kojih bi deca mogla da se osećaju nesrećno u školi. Kada se ti razlozi iznesu, od grupe se traži da predloži načine za rešavanje problema. Na osnovu tih sugestija grupa razvija plan za rešavanje problema. Treba postići dogovor da grupa sprovede plan u određenom vremenskom periodu (npr. za nedelju dana) i da nakon tog vremena podnese izveštaj. Važno je da grupa preuzme inicijativu nad svojim postupcima, a ne da nastavnik ili trener govore članovima grupe šta da rade.

4. korak: Grupa za podršku realizuje plan

Na osnovu onoga što je grupa odlučila da učini, svi članovi grupe podržavaju jedni druge u aktivnostima usmerenim na unapređenje situacije u kojoj se nalazi žrtva i svi ostali. Nastavnici ili treneri pružaju podršku grupi kada je to potrebno i kada to grupa želi.

5. korak: Revidiranje situacije

Grupa za podršku i žrtva podnose izveštaj i istražuju svoja iskustva. U zavisnosti od situacije, to mogu da rade zajedno ili odvojeno. U ovoj fazi mogu da se uključe i roditelji, pošto nastavnici možda žele da znaju da li se situacija popravila i iz njihove perspektive. Ovih pet koraka može da se ponavlja sve dok se problem u potpunosti ne reši.

Dodatne informacije i reference

Video materijal o pristupu „Nema krivice“ – <https://www.youtube.com/watch?v=USpkl4Lr-w>

Young, S. (2011). [Pristup grupe za podršku u rešavanju nasilništva u školama](#). *Educational Psychology in Practice*, 14(1), 32–39

Školska aktivnost 3: Napišite pesmu o sebi

Zašto je ovo važno?

- Učenici se osvrću na sopstvene različitosti i artikulišu ono što je važno o njihovom identitetu.
- Poezija prevazilazi pravila koja važe u drugim književnim oblicima i predstavlja moćno sredstvo izražavanja čak i kada se koristi jednostavan jezik.

O čemu se radi?

- Učenici pišu pesmu „Zašto sam ovakav/ovakva?“ kako bi iskusili sopstvenu različitost.
- Unapred utvrđena struktura pesme omogućuje učenicima sa teškoćama u učenju da napišu kreativan tekst.

Metode i potrebna sredstva

- Papir, olovka i struktura pesme.

Opis aktivnosti

Učenici pišu pesmu „Zašto sam ovakav/ovakva?“ ili „Ja sam...“ kako bi iskusili sopstvenu različitost. Unapred utvrđena struktura pesme omogućuje učenicima sa teškoćama u učenju da napišu kreativan tekst. Učenici mogu da čitaju pesme na plenumu ili da ih postave na zid. Druga mogućnost je da se pesme izlože i da se deca puste da otkriju ko je napisao koju pesmu. Ova aktivnosti omogućuje nastavnicima i učenicima da razgovaraju o različitim aspektima identiteta i životnog iskustva.

Učenici mogu da pišu o svojim negativnim iskustvima, o tome kako se osećaju usamljeno, deprimirano ili tužno. U tim slučajevima važno je da nastavnik lično kontaktira učenika kako bi zajedno istražili ta osećanja i pronašli način da se unapredi situacija tog deteta.

Pesma koju
je napisala E.
(14 godina)

Slika 9:
Struktura
pesme „Zašto
sam ovakva?“

Why am I like this?
I am like this, because
I am like this, because
I am like this - - -
- - -

Why am I like this?

Am I like this because I`m a girl?
Am I like this because I`m a teenager?
Am I like this because I`m sometimes crazy?
Am I like this because I love music?
Am I like this because I`m an artist?
Am I like this because I`m a patchwork?
Am I like this because I like to travel?
... I don`t want to grow up?
... I love stories?
... I`m vegetarian?
... I hate sometimes everything.
... I`m sometimes a dreamer and sometimes a
realist?
Yes, I am like this because of all these things.

Zašto sam ovakva?

Jesam li ovakva zato što sam devojkica?
Jesam li ovakva zato što sam tinejdžer?
Jesam li ovakva zato što sam nekad luda?
Jesam li ovakva zato što volim muziku?
Jesam li ovakva zato što sam umetnica?
Jesam li ovakva zato što sam krpež?
Jesam li ovakva zato što volim da putujem?
... ne želim da odrastem?
... volim priče?
... sam vegetarijanac?
... nekad mrzim sve?
... sam nekad sanjalica, a nekad realista?
Da, ovakva sam zbog svega toga.

Struktura pesme „Ja sam...“ (autor: Laura Frata, preuzeto sa [Pinterest.ch](https://www.pinterest.ch)):

Prva strofa

Ja sam (1–2 posebne stvari o tebi)

Pitam se (nešto što te interesuje)

Čujem (bilo koji zvuk)

Vidim (bilo šta što vidiš)

Želim (nešto što jako želiš)

Ja sam (ponovo prvi stih pesme)

Druga strofa

Pretvaram se da (nešto što se pretvaraš da radiš ili jesi)

Osećam (snažno osećanje koje te obuzima)

Dodirujem (neka osoba, mesto ili stvar)

Brinem (nešto što te brine)

Plačem (nešto zbog čega si tužan/na)

Ja sam (ponovo prvi stih pesme)

Treća strofa

Razumem (nešto što za tebe ima smisla)

Kažem (nešto što veruješ o sebi)

Sanjam (nešto o čemu sanjaš)

Nastojim (nešto što se trudiš da postigneš)

Nadam se (nešto čemu se jako nadaš)

Ja sam (ponovo prvi stih pesme)

Dodatne informacije i reference

[Ideje o pristupima za učenje o poeziji](#) – Britanski savet i BBC

Školska aktivnost 4: Učinite jezičke različitosti vidljivim! Opis aktivnosti

Zašto je ovo važno?

- Vrednovanje i poštovanje kulturnog i jezičkog identiteta učenika pospešuje učestvovanje u školskim aktivnostima zbog jačeg osećaja pripadnosti.
- Svest o različitim stavovima i mentalnim sklopovima unapređuje komunikaciju i saradnju.

O čemu se radi?

- Učenici analiziraju važnost različitih jezika koje poznaju i kako to utiče na različite aspekte njihovog iskustva i lične istorije.

Metode i potrebna sredstva

- Papir, olovka i šablon devojčice ili dečaka, u skladu sa situacijom.

Ova aktivnosti može da se iskoristi kao uvod u druge aktivnosti koje imaju veze sa različitostu jezika. Nastavnik daje kratak uvod o svim jezicima koji nas okružuju, o jeziku/jezicima koje znamo iz kuće (npr. dijalekti i standardne varijacije jezika), o jeziku koji se koristi u nastavi u školi, o jeziku kojim govore drugi ljudi u gradu, o drugim jezicima koje bi deca želela da nauče ili već uče u školi itd.

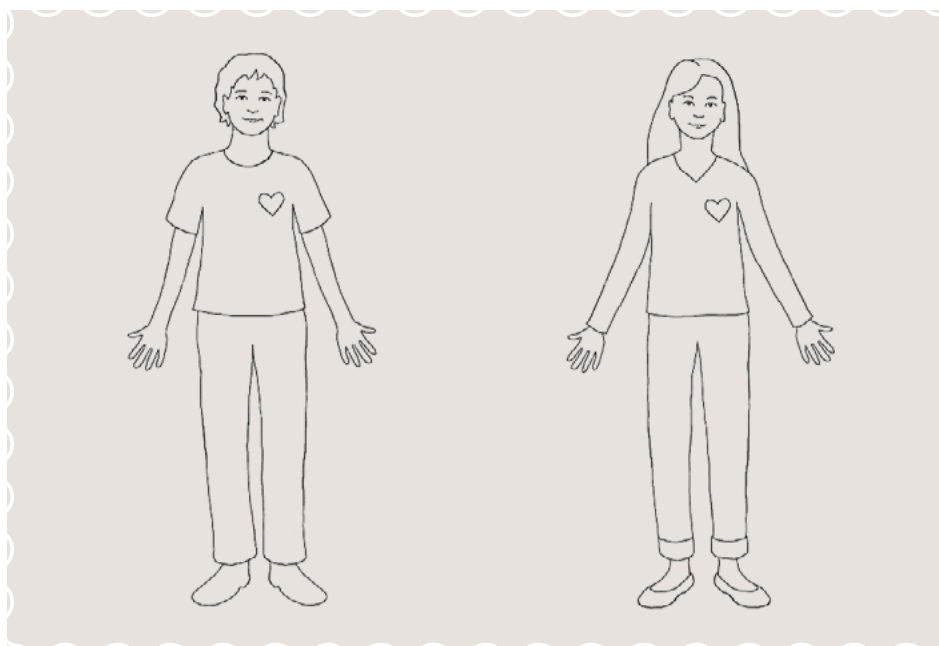
Nastavnik deli šablone i objašnjava zadatak: odnos različitih jezika može se vezati za delove tela – jezik porodice može da bude jezik srca, jezici koji se koriste u školi mogu da budu jezici glave, a ako postoji još jezika, oni se mogu povezati sa nogama i rukama. Deca se podstiču da prvo ispišu sve jezike, da dodele svakom određenu boju, a potom da u skladu sa tim bojama ofarbaju različite delove tela.

Ovi jezički autoportreti mogu da se izlože u učionici kako bi o njima diskutovali učenici međusobno ili sa nastavnikom, a pitanja mogu biti, na primer, „Zašto ti je ovaj jezik u srcu?“ ili „Zašto si noge ofarbala tako da su vezane za ovaj drugi jezik?“.

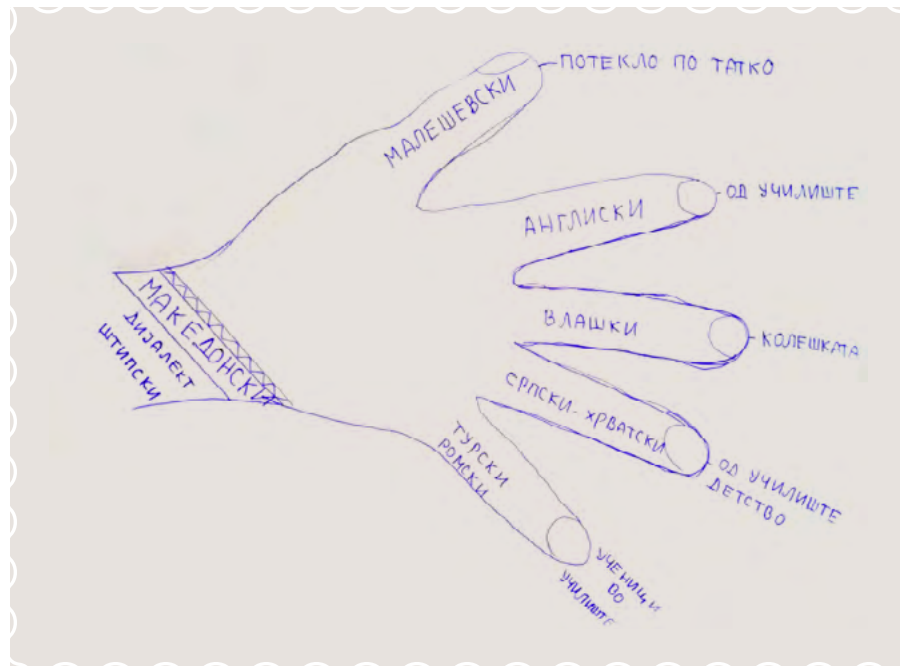
Ideja za jezički portret (slika 10) preuzeta je iz Brošure 4 – „Promovisanje interkulturalnih kompetencija“, Materijali za nastavu nasleđa jezika, koja je dostupna na [internet stranici Univerziteta u Cirihu za obrazovanje nastavnika. Međunarodni projekti u obrazovanju](#).

I nastavnici mogu da se upuste u slične aktivnosti kako bi ispitali sopstveni jezički identitet. Mogu se odabrati i drugi sistemi predstavljanja, npr. drvo ili ruka. Ovo su dva primera jezičkih portreta koje su razvili učesnici UNICEF radionice u Skoplju 2014. godine (slike 11 i 12):

Slika 11-12: Primeri korišćenja drveta i šake za predstavljanje identiteta

Slika 10: Jezički portret

Dodatne informacije i reference

[Materijali za prvu nastavu u oblasti jezika i kulture](#) – Univerzitet u Cirihi za obrazovanje nastavnika

Krumm, H.-J. (2010). [Mehrsprachigkeit in Sprachenporträts und Sprachenbiographien von Migrantinnen und Migranten](#). AkDaF Rundbrief 61

1.5 PODRŠKA ZA SVE UČENIKE

Pregled

Podrška za sve učenike bavi se inovativnim načinima zajedničkog učenja i učenja u društvu van učionice, a na nivou škole. Četiri aktivnosti ovog poglavlja usmerene su na međukurikularne kompetencije, kao što su lične i socijalne kompetencije, a podrazumeva se i sposobnost da se preuzme perspektiva druge osobe. Treća aktivnost usmerena je na umetničke kompetencije i sposobnost rada sa drugima kako bi se ostvarilo nešto što niko ne može da ostvari sam. Četvrta aktivnost usmerena je na pismenost i na važnost toga da se deci obezbedi ugodno i motivaciono okruženje za književna iskustva.

Informacije za čitaoce

Ove četiri aktivnosti pomažu da se kreiraju ideje o podršci za sve učenike na nivou škole, van okruženja učionice, iako se mogu sprovesti i u učionici. Te aktivnosti su primeri načina na koji deca uče kroz učešće u igrama i grupnim aktivnostima, a ne tako što ih neposredno podučava nastavnik.

Školska aktivnost 1: Pusti me da letim

Zašto je ovo važno?

- Razvoj pozitivnog identiteta i negovanje sopstvenog porekla važni su preduslovi za socijalno i lično učenje u školi.

O čemu se radi?

- Osvrt na sopstveni (multikulturalni) identitet i svoj osećaj pripadnosti.
- Rad na projektu (pravljenje zmaja) u saradnji sa drugom decom.
- Uključivanje roditelja i njihovo izlaganje deci iz različitih kulturnih i društvenih konteksta (naročito ako planirate priliku za puštanje zmajeva).

Metode i potrebna sredstva

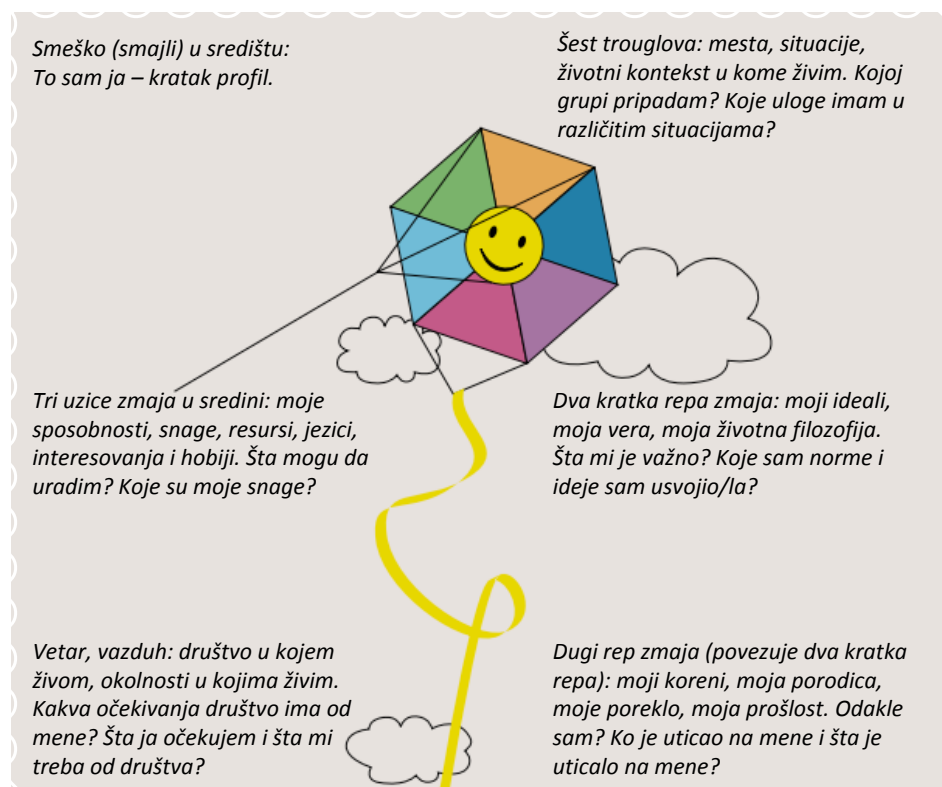
Listovi papira, olovke, lepak, materijal za okvir i uzicu, traka za ravnotežu.

Opis aktivnosti

Nastavnik predstavlja zmaja sa svim delovima kao sliku identiteta svakog od učenika. Deli se radni list na kome je prikazan nacrt zmaja i objašnjava se šta koji deo označava.

- Smeško (smajli) u središtu: To sam ja – kratak profil. Šta je jedinstveno o meni?
- Šest trouglova: mesta, situacije, životni kontekst u kome živim. Kojoj grupi pripadam? Koje uloge imam u različitim situacijama?
- Tri uzice zmaja u sredini: moje sposobnosti, snage, resursi, jezici, interesovanja i hobiji. Šta mogu da uradim? Koje su moje snage?
- Dva kratka repa zmaja: moji ideali, moja vera, moja životna filozofija. Šta mi je važno? Koje sam norme i ideje sam usvojio/la?
- Dugi rep zmaja (povezuje dva kratka repa): moji koreni, moja porodica, moje poreklo, moja prošlost. Odakle sam? Ko je uticao na mene i šta je uticalo na mene?
- Vetar, vazduh: društvo u kojem živom, okolnosti u kojima živim. Kakva očekivanja društvo ima od mene? Šta ja očekujem i šta mi treba od društva?

Deca koriste radni list (prikazan desno) kako bi obeležila različite delove zmaja u skladu sa uputstvom na radnom listu i počinju da unose informacije o različitim aspektima svog identiteta.

Slika 13: Pusti me da letim

Kada se ovaj zadatak završi, tj. kada svi unesu informacije relevantne za svoj identitet, učenici međusobno razmenjuju informacije i razgovaraju o sličnostima, razlikama i ističu zanimljive elemente.

Mogu da slede različiti zadaci (vođena diskusija, razvoj razrednog zmaja koji rezimira sve aspekte, pisanje rezimea), u zavisnosti od želja i opštih ciljeva nastavnika.

Ukoliko vreme i prilike dopuštaju, može se organizovati izlet na kome će se puštati zmajevi, a na taj događaj mogli biste da pozovete i roditelje. Roditelji bi mogli da daju doprinos tako što će obezbediti hranu i piće.

Ideja „Pusti me da letim“ (slika 13) preuzeta je iz „Unapređenje interkulturalne kompetencije“, brošura broj 4 u okviru „Materijala za poučavanje jezičkog nasleđa“ (strane 19-20), koji su dostupni na internet stranici Univerziteta u Cirihi za obrazovanje nastavnika, Međunarodni projekti u obrazovanju.

Dodatne informacije i reference

[Materijali za nastavu maternjeg jezika i kulture](#) – Univerzitet u Cirihi za obrazovanje nastavnika, vidi Brošuru 4, str. 19–20

[Kako napraviti romboidnog zmaja](#) – na stranici my-best-kite.com

Školska aktivnost 2: Preuzimanje perspektive drugih

Zašto je ovo važno?

- Viđenje sebe i drugih predstavlja preduslov za empatiju, socijalno učenje i poštovanje drugih.
- Preuzimanje perspektive drugih neophodno je za saradnju dece iz različitih konteksta ili različitih starosnih grupa, kao i za rešavanje sukoba.

O čemu se radi?

- Navesti decu da razumeju da se njihovo viđenje i potrebe u određenoj situaciji mogu veoma razlikovati od viđenja i potreba drugih i da je to normalno.
- Sposobnost da se situacija razmotri iz drugog ugla smatra se početnom tačkom za rešavanje problema ili za usvajanje novih načina učenja o nečemu.

Metode i potrebna sredstva

- Različiti materijali, u zavisnosti od aktivnosti.

Opis aktivnosti

Preuzimanje tuđe perspektive može se integrisati u druge aktivnosti socijalnog učenja ili rešavanja sukoba. Ono se može organizovati kao deo posebne manifestacije kojom se slave različitosti, u okviru odigravanja priče ili u okviru nastupa za druge (npr. basna „Jagnje i vuk“, UNICEF Modul za OT 3, kroz preuzimanje perspektive različitih životinja).

U školi možete da organizujete popodne tokom kojeg se deci daju različite prilike da vide svet iz drugih uglova ili da preuzmu perspektivu druge osobe. Ovo može da obuhvati i preuzimanje perspektive deteta sa invaliditetom.

Moguće aktivnosti/igre:

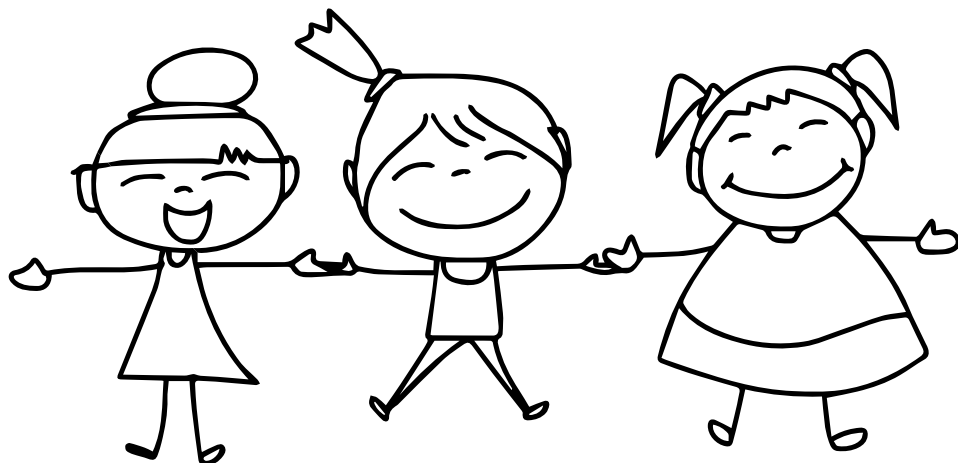
- igranje uloga radi zastupanja određenog argumenta (odlučite ko uzima koju perspektivu bacanjem novčića),
- zamena mesta učenika iz različitih razreda, nastavnika i učenika, roditelja i nastavnika i „stavljanje u njihovu kožu“ tokom određenog perioda,
- pojedina deca snimaju video zapis događaja iz različitih uglova i daju kratak opis, poredeći svoja tumačenja situacije nakon diskusije o razlikama,
- odigrajte igru sa kartama „Neugodan trenutak“ ili osmislite sopstvenu igru.

Dodatne informacije i reference

Članak [Naučite da boravite u tuđoj koži](#) o socio-emocionalnom učenju.

[Aktivnosti preuzimanja perspektive u učionici](#)

[Kako učiti decu preuzimanju tuđe perspektive](#)

Školska aktivnost 3: Školski orkestar ili pozorišna trupa

Zašto je ovo važno?

- Sviranje u orkestru omogućuje učešće svima, bez obzira na nivo veštine vladanja muzičkim instrumentom.
- Talenat dece predstavlja se drugim učenicima, nastavnicima i roditeljima.
- Zajedničko sviranje daje svim učenicima poseban osećaj zajedništva i učešća u inkluzivnom školskom okruženju.

O čemu se radi?

- Vežbanje i nastup u školskom orkestru ne predstavljaju samo reprodukovanje muzike, već i nešto što se radi zajedno sa drugima, a što ne može da se ostvari samostalno.
- Poštovanje drugih zbog njihovog doprinosa zajedničkom naporu.
- Sviranje je odličan način da se neguju osnovne veštine, kao što su pažnja, učenje da se upravlja frustracijama, saradnja itd.

Metode i potrebna sredstva

- Muzički instrumenti – pitajte porodice da li imaju stare instrumente koje niko više ne svira, pokrenite akciju u zajednici za prikupljanje starih instrumenata koje su vlasnici voljni da pozajme školi.

Opis aktivnosti

Osnivanje školskog orkestra je dugoročan projekat, ali možete i da planirate nastup i iskoristite veštine koje deca već imaju, bez ulaganja u razvoj veština neophodnih za uspešan školski orkestar. U zavisnosti od talenta nastavnika i roditelja, umesto orkestra možete da osnujete pozorišnu trupu.

Slika 14: Školski orkestar

Dodatne informacije i reference

[Školski orkestar škole Lajski](#) – inkluzivne škole u Poljskoj

Školska aktivnost 4: Porodično veče za pričanje priča

Zašto je ovo važno?

- Neguju se osećaj zabave i motivacija za čitanje van okruženja učionice.
- Spajaju se nastavnici, roditelji i učenici u neformalnom okruženju.

O čemu se radi?

- Povećavanje uključenosti roditelja radi unapređenja pismenosti dece.
- Zabavna prilika za sve da se uključe u pričanje priča.

Metode i potrebna sredstva

- Ljudi koji bi pričali priče, hrana i piće.

Opis aktivnosti

Biće potrebno da smislite temu za to veče, a potom da odaberete prostor i eventualno nekoga ko će dati svoj doprinos događaju. Mesto na kojem se sastajete trebalo bi da odgovara atmosferi i temi. Ukoliko za tu priliku ostajete u školi, možete da ukasite školu kako bi odgovarala temi i atmosferi.

Pripovedači mogu da budu ljudi iz zajednice, roditelji, nastavnici ili učenici koji bi ispričali zanimljivu priču u vezi sa odabranom temom. Osim toga, možete da odaberete temu i zanimljive priče koje bi se pričale tokom posebne večeri u školi.

Uključite lokalnu biblioteku, knjižaru ili mesnu zajednicu u planiranje i sprovođenje ove aktivnosti.

Dodatne informacije i reference

[Švajcarsko veče pripovedanja](#) organizuje se svake godine uz podršku UNICEF-a (informacije na nemačkom jeziku)

DRUGI ODELJAK

KREIRANJE USLOVA ZA
PODRŠKU
SVIM UČENICIMA

2.1 INKLUZIVAN I FLEKSIBILAN PLAN I PROGRAM

Pregled

Ovaj pododjeljak bavi se aktivnostima koje nastavnici mogu da iskoriste u učionici kako bi realizovali plan i program na pristupačan i prihvatljiv način koji se može prilagoditi svim učenicima. On se oslanja na načela univerzalnog dizajna za učenje i ističe potrebu da postoji više vrsta predstavljanja, da se sadržaji prilagođavaju potrebama učenika i da se osmisli veći broj načina na koji se učenik može angažovati u procesu učenja. Svaku od ovih strategija ilustruje po jedna aktivnost. Aktivnost 4 daje primer kako se učenici mogu uključiti u kreiranje materijala za učenje koji su pristupačni i njima i drugima.

Informacije za čitaoce

Nastavnici generalno imaju naviku da plan i program sprovede onako kako su predstavljeni u udžbenicima i školskim materijalima koje im dostavljaju ministarstvo prosvete, stručni zavodi i drugi instituti za razvoj obrazovanja. Čak i ako se ti materijali zasnivaju na nalazima istraživanja i na dobroj praksi iz učionica, to ne mora da znači da su pristupačni, relevantni ili zanimljivi svim učenicima. Zato je važno da nastavnici poznaju strategije koje mogu da primene u planu i programu kako bi se ispunile potrebe raznolike školske populacije.

1. Aktivnost: Diferencijacija nastave – piramida za planiranje

Zašto je ovo važno?

- Nastavnici mogu da koriste piramidu za planiranje kako bi razmotrili način na koji se znanje stvara i da iskoriste to znanje za planiranje aktivnosti koje su značajne za svakog učenika u skladu sa njegovim stepenom razumevanja.
- Piramida za planiranje može da pomogne nastavnicima da razmotre ciljeve učenja za sve učenike te da definišu ciljeve učenja i za naprednije učenike.

O čemu se radi?

- Maksimizacija učenja za sve učenike kroz razvoj diferenciranih planova učenja za učenike koji uče na različitim nivoima.
- Prilagođavanje nastave tako da odgovara različitim grupama učenika.

Metode i potrebna sredstva

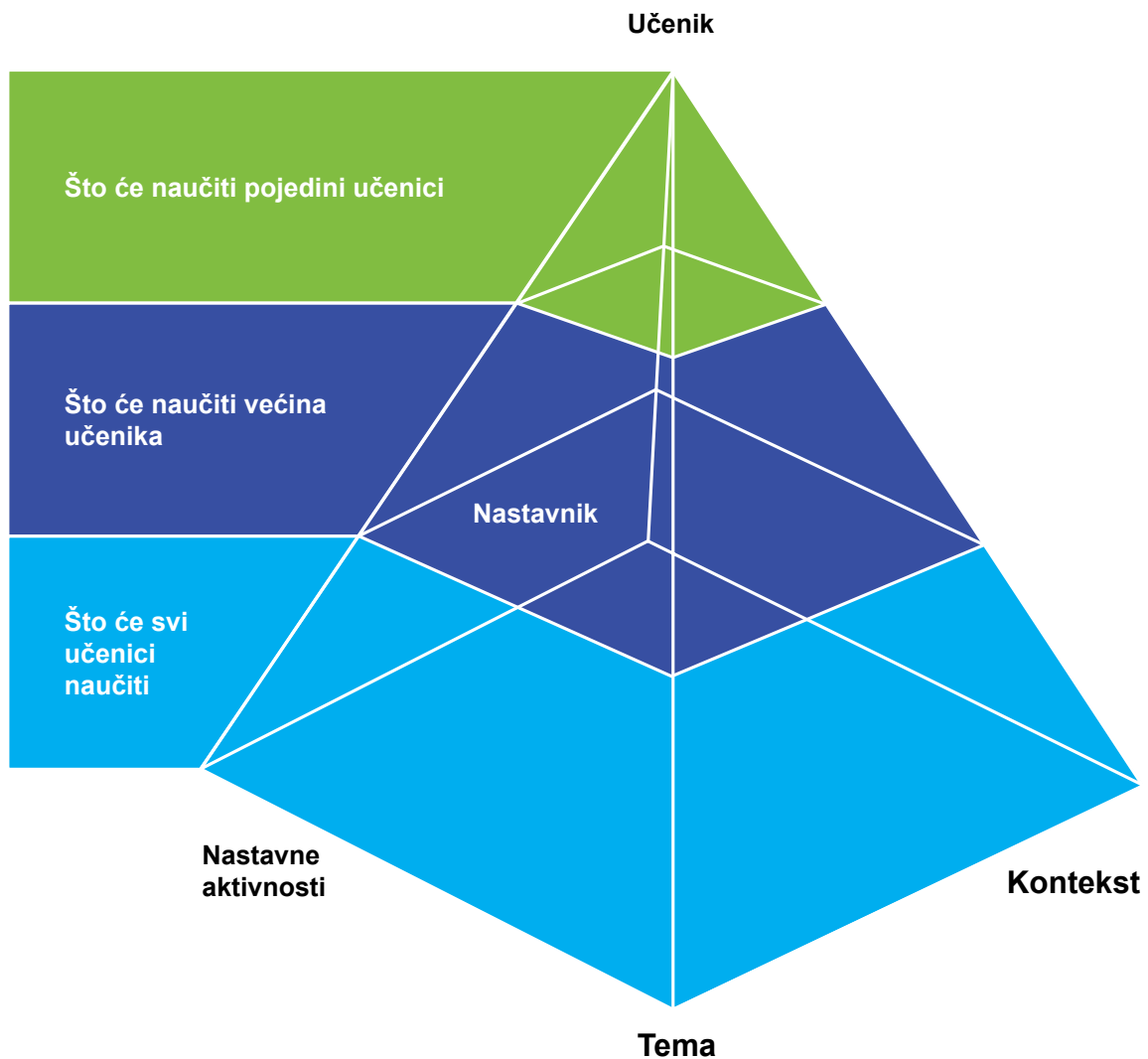
- Obrazac za planiranje (vidi u daljem tekstu).

Opis aktivnosti

Korišćenje piramide za planiranje odnosi se više na odabir pristupa diferenciranoj nastavi, nego na aktivnost koja se može sprovesti jednokratno. U pitanju je jedan način mišljenja o odnosu između nastavnika, teme, nastavne prakse i konteksta u vezi sa očekivanim postignućima učenika. Taj način mišljenja razvili su Šum, Von i Livel (Schumm, Vaughn & Leavell, 1997) kako bi pomogli nastavnicima da razmotre ono što oni nazivaju „pet tačaka za refleksiju“:

- **nastavnik** – nastavnička percepcija nastave i učenja izuzetno utiče na odlučivanje u nastavi;
- **tema** – ovo je tačka koju nastavnici najčešće razmatraju (šta ću predavati);
- **kontekst** – kontekst, odnosno okruženje za učenje obuhvata socijalne aspekte učionice, način na koji je učionica organizovana za nastavu, kao i faktore na nivou škole koji utiču na okruženje učionice; kontekst je tačka refleksije koja je u izvesnoj meri predvidiva, ali često fluktuiru u zavisnosti od toga što se dešava određenog dana;
- **nastavne aktivnosti** – pisani planovi nastave većine nastavnika zapravo su akcioni planovi ili strategije, tj. spisak aktivnosti koje će činiti nastavnu agendu;
- **učenici** – na vrhu piramide nalazi se učenik. Malo je verovatno da će nastavnici imati vremena da pojedinačno uzmu u obzir svakog od učenika prilikom izrade dnevnih planova nastave. Uprkos tome, nastavnici mogu da se oslone na banku znanja o pojedinim učenicima prilikom planiranja za čitav razred. Treba uzeti u obzir akademski, kulturni i jezički kontekst učenika. Tri vertikalna nivoa odgovaraju nivou učenja. Donji nivo odnosi se na ono što će svi učenici naučiti. Ovaj sloj sadrži najveću količinu materijala. Srednji sloj predstavlja „ono što će naučiti većina, ali ne i svi učenici“, dok sloj na vrhu predstavlja „ono što će naučiti pojedini učenici“. Važno je napomenuti da svi učenici mogu da uče, ali nije izvesno da su svi učenici spremni da uče isti sadržaj na isti način. Svi učenici imaju ravnopravan pristup sadržajima za učenje.

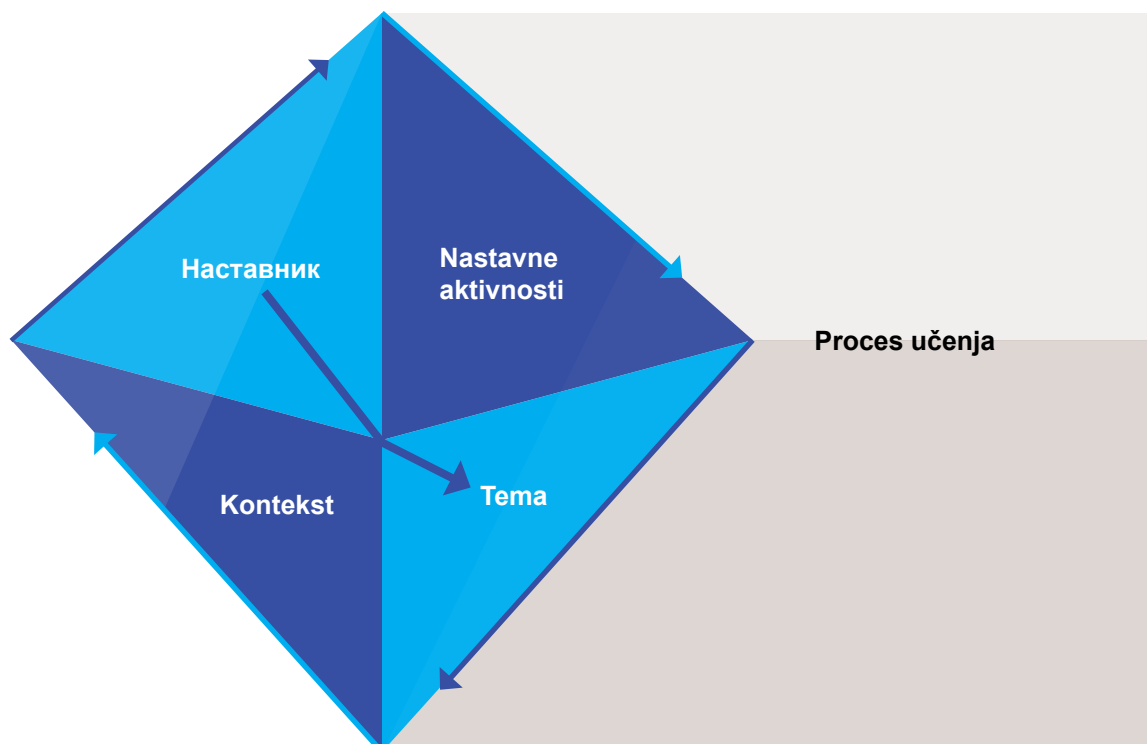
Tri nivoa piramide variraju od teme do teme. Svaka od tema trebalo bi da sadrži kognitivno stimulativan sadržaj. Svaka od osa piramide predstavlja „tačku refleksije“ koju nastavnici treba da razmotre tokom pripreme jedinice ili lekcije.

Slika 15: Piramida za planiranje (Schumm, Vaughn, Leavell 1994, p. 610)

O ovoj piramidi može se razmišljati i tako što će se uzeti u obzir podrška koja bi mogla biti potrebna različitim grupama učenika kako bi oni ostvarili iste ishode učenja koji se očekuju po završetku niza lekcija ili na kraju razreda. Na prvom nivou su učenici kojima nije potrebna dodatna podrška, na drugom nivou su učenici kojima su možda potrebne ciljane intervencije kako bi se osiguralo da mogu da pristupe planu i programu. Na trećem nivou su učenici kojima je možda potrebna individualizovana i intenzivna podrška da bi ostvarili iste ciljeve učenja. Ovaj troslojni model podrške takođe se naziva modelom „odgovor do intervencije“ (vidi Uvodni modul, str. 15).

Prilikom planiranja lekcije nastavnik može da koristi model aktivnosti da bi spojio pet tačaka refleksije u jednu situacionu analizu.

Slika 16: Piramida za planiranje predstavljena kao jedna aktivnost

Sledeći obrazac (prema Gartin et al., 2016, str. 23) može se koristiti kako bi se dokumentovalo razmišljanje i kako bi se sprovelo samo planiranje lekcije. Obrazac se može prilagoditi za ličnu upotrebu.

Datum: Period: Predmet:

Cilj:

Neophodni materijali:

	Anticipatomi skup	Aktivnost za učenje	Aktivnost za vežbanje	Aktivnost za učenje	Aktivnost za ocenu
Šta će <u>neki</u> naučiti:					
Šta će <u>većina</u> naučiti					
Šta bi <u>svi</u> trebalo da nauče (cilj):					
Prilagođavanje <ul style="list-style-type: none"> • sadržaja • proizvoda • procesa • okruženja 					

Slika 17: Obrazac za planiranje nastave (Gartin et al. 2016, p. 23)

Piramida za planiranje može se koristiti za pojedinačne lekcije, nedeljne lekcije, pa čak i za planove jedinica ili tematskih ciklusa.

Dodatne informacije i reference

Gartin, B. C., Murdick, N. L., Perner, D. E. & Imbeau, M.B. (2016). Diferencirana nastava u inkluzivnoj učionici. Strategije za uspeh. Arlington: Savet za izuzetnu decu

[Strategije za diferenciranje nastave](#) zasnovane na piramidi za planiranje

2. Aktivnost: Više načina za predstavljanje informacija

Zašto je ovo važno?

- Način da se predstavi ideja, priča, koncept ili domen znanja koji odabere nastavnik možda nije podjednako prihvatljiv za sve učenike pa može da stvara prepreke pri učenju.
- Više načina predstavljanja pruža podršku za dubinsko učenje, pošto podstiče učenike da misle o nečemu na različite načine i da koriste različite mehanizme saznavanja.
- Više načina predstavljanja unapređuje mogućnost sve dece da pristupe informacijama.

O čemu se radi?

- Razvoj ili korišćenje većeg broja načina predstavljanja kako bi se znanje učinilo pristupačnim svim učenicima, uključujući grafikone, simbole, gestove, video materijal, modele, slike i zvuke.
- Korišćenje različitih alata, materijala i načina za angažovanje učenika u učenju.

Metode i potrebna sredstva

- Materijali i alati koji omogućuju različite načine predstavljanja (auditivno, vizuelno, taktilno) kako bi se informacije učinile pristupačnim.
- Materijali i alati koji omogućuju da korisnik vrši prilagođavanje (npr. tekst koji se može povećati, zvuci koji se mogu pojačati).

62

Opis aktivnosti

Postoji niz smernica koje je razvio [Nacionalni centar za univerzalni dizajn](#), a koje pomažu pri kreiranju materijala, zadataka, tekstova i ostalih izvora informacija pristupačnih svoj deci:

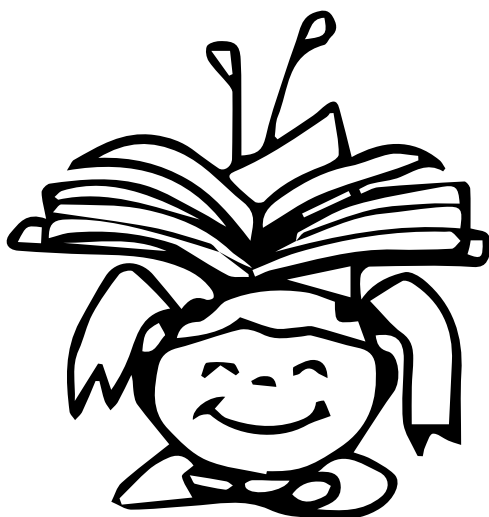
- različite opcije za percepciju, npr. alternative za vizuelne ili auditivne informacije (mogućnost čitanja teksta na internetu ili da ga iščitava besplatni program za čitanje teksta),
- različite opcije za jezičko i matematičko izražavanje i simbole, npr. ilustracije, simulacije, slike i grafikoni,
- različite opcije za razumevanje, npr. mape koncepata, metafore, dijagrami toka i ili strategija „razbijanja u segmente“ da bi se pomoglo u razumevanju,
- različite opcije za pomoć prilikom prenošenja naučenog u nove kontekste, npr. poster koji rezimiraju najvažnije tačke učenja,
- pustite učenike da pomognu u razvoju različitih načina predstavljanja, pošto je ovo deo procesa učenja; to će pružiti korisne informacije drugim učenicima.

Dodatne informacije i reference

[UNICEF brošura i vebinar 11 – „Pristup školi i okruženju za učenje II: Univerzalni dizajn za učenje“](#)

[Internet stranica Nacionalnog centra za univerzalni dizajn u učenju](#) (SAD)

[Evropski standardi za informacije koje se lako čitaju i razumeju](#)

3. Aktivnost: Više načina delovanja i izražavanja

Zašto je ovo važno?

- Ne mogu i ne vole sva deca da se uključuju u aktivnosti slušanja, razgovora i pisanja. Planiranjem drugih načina delovanja i izražavanja učionica će postati delotvornije okruženje za učenje za sve učenike.
- Pojedina deca ne uspevaju da ostvare rezultate ne zbog nedostatka kompetencija, već zato što im nedostaju konkretne veštine neophodne za sprovođenje aktivnosti na način na koji je to planirao nastavnik (npr. dugotrajna pažnja i nedostatak kretanja), koje nisu važne van tradicionalnog okruženja učionice. Kada se omoguće alternativni pristupi delovanju i izražavanju, veći broj dece može da učestvuje u aktivnostima.

O čemu se radi?

- Planiranje alternativnih fizičkih aktivnosti kako bi zadaci bili pristupačni svim učenicima (npr. pisanje na računaru ili tabletu umesto korišćenja papira i olovke).
- Planiranje alternativnog izražavanja van onoga što se obično praktikuje u tradicionalnom učionicama.

Metode i potrebna sredstva

- Skup različitih strategija učenja koje učenicima nude mogućnost izbora.
- Aplikacije za pametne telefone, računare ili tablete.

Opis aktivnosti

Ova aktivnost bavi se razmišljanjem o većem broju načina na koje učenici mogu da pokažu ili ilustruju šta znaju ili šta su naučili, odnosno pitanjem „kako“ u oblasti učenja. Nastavnici teže da od učenika traže usmene ili pisane odgovore dok svi učenici sede zajedno u učionici. Za mnoge učenike to nije privlačan niti pogodan način da se izraze. Prema tome, nastavnik koji realizuje inkluzivnu nastavu pruža više opcija za realizaciju aktivnosti, kao iza izražavanje i komunikaciju. Pošto se različita deca angažuju na različite načine, podjednako je važno obezbediti opcije za realizaciju neke aktivnosti, a kako bi se proširio repertoar učenika u pogledu angažovanja.

Praktični primeri kako se to može ostvariti u učionici:

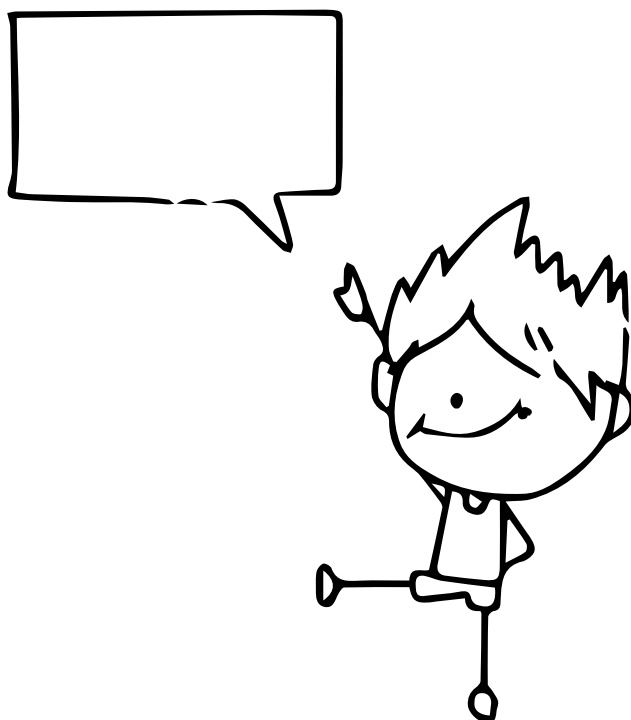
- omogućiti deci da koriste svoje pametne telefone ili računare (koje obezbeđuje škola) za pristup informacijama i izradu zadataka,
- obezbediti ilustracije, grafikone i modele kako bi tema bila pristupačnija,
- koristiti blogove ili table za markere kako bi se učenicima omogućilo da učestvuju u raspravi ili daju doprinos istraživanju teme,
- dati učenicima da sastave sopstvene multimedijalne predstave onoga što su naučili, npr. tako što će napraviti multimedijalne knjige pomoću programa Book Creator ili Tar Heel Reader,
- koristiti internet resurse za vizuelizaciju matematičkih problema sa stranice [National Library of Manipulatives](#).

Dodatne informacije i reference

[Resursi](#) koje navodi Nacionalni centar za univerzalni dizajn

[Aplikacija Book Creator](#) pomoću koje učenici mogu da dokumentuju postignuća u učenju

[Strategije skela koje možete da koristite sa vašim učenicima](#) na stranici Edutopia ili na stranicama [Britanskog saveta](#)

4. Aktivnost: Kolaborativna izgradnja rečnika

Zašto je ovo važno?

- Raznovrsne učionice su bogat resurs za sve učenike, pošto će i znanje biti raznovrsno. Kada koriste ovaj resurs, učenici osećaju da su cenjeni i da se njihovo iskustvo prepoznaje kao važno za buduće učenje.
- Kolaborativno učenje i reagovanje na doprinose drugih proširuju znanje sve dece.

O čemu se radi?

- Participatorni razvoj rečnika relevantnog za temu, sekvencu učenja ili lekciju.
- Pospešivanje „dubinskog učenja“ obezbeđivanjem različitih načina predstavljanja.

Metode i potrebna sredstva

- Samolepljivi papirići (ako se rezultati lepe na zid).
- Kartice formata A5 (ako rezultate učenici mogu da koriste za učenje).
- Pametni telefoni (ako su rezultati integrisani u aplikaciju za izgradnju rečnika).

Opis aktivnosti

U prvom koraku neka učenici (u grupi ili pojedinačno) ispišu sve reči koje nisu u potpunosti razumeli ili o kojima žele da saznaju više. Učenici potom biraju najvažnije reči. Ukoliko se ovaj korak radi sa različitim grupama ili učenicima u istoj učionici, potrebna je kratka sekvenca u kojoj učenici porede reči i prave kombinovani spisak najvažnijih reči.

Potom se kartice ili samolepljivi papirići pripremaju tako što se reč koja se objašnjava stavlja na gornju crtu pa se dodaju odeljak za objašnjenje, odeljak za komentare objašnjenja i odeljak za kratku priču u kojoj se koristi ta reč (vidi ilustraciju sa desne strane).

Kada se pripreme kartice i unese reč, prelazi se na drugog učenika ili na drugu grupu učenika koji će razviti objašnjenje reči.

Kada se razvije objašnjenje, kartica prelazi do sledećeg učenika ili sledeće grupe. Ovde se objašnjenje čita i komentariše (Da li je dobro?, Da li nedostaje nešto bitno?)

Kada se popune komentari za sve kartice, kartice idu sledećem učeniku ili grupi. Ovde se razvija priča u kojoj se koristi ta reč.

Reč
Objašnjenje reči
Komentar objašnjenja
Kraća priča u kojoj se reč koristi

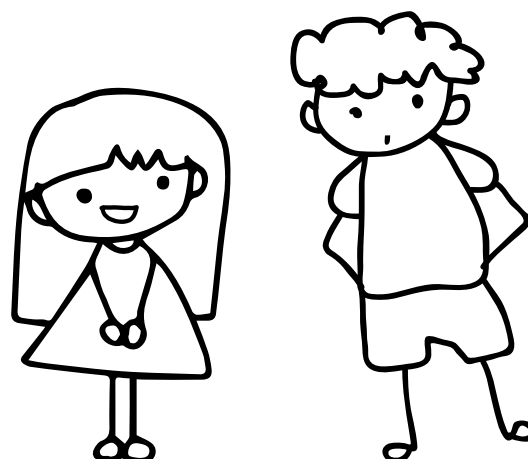
Slika 18: Šablon kartice za rečnik

Na kraju učenici razmenjuju popunjene kartice i ocenjuju ih: da li kartica daje važne informacije, da li je sve tačno i postoji li potreba za poboljšanjima. Kada učenici prihvate kartice, nastavnik proverava da li je sve tačno. Kartice se sada mogu koristiti tokom narednih lekcija kao referenca za sve učenike.

Dodatne informacije i reference

[Aktivnosti za izgradnju rečnika](#) Britanskog saveta i BBC-ja

[Napravite ilustrovani rečnik](#) – aktivnosti na stranici Education.com

2.2 KREIRANJE I PRILAGOĐAVANJE CILJEVA TAKO DA IMAJU ZNAČAJA ZA SVE UČENIKE

Pregled

Ovaj pododjeljak se bavi utvrđivanjem ciljeva. Ciljevi su vizije budućnosti, oni vode naše aktivnosti i predviđaju naša postignuća: ukoliko učenici sebi postave slabe ciljeve, neće razviti motivaciju da ostvaruju rezultate iznad tog nivoa. Očekivanja su implicitni ciljevi; ona ne rukovode samo našim postupcima, već i aktivnostima učenika. Razvoj delotvornih ciljeva i pomoć učenicima da postanu svesniji svojih predviđanja i načina na koji mogu da utiču na postignuća mogu značajno da unaprede proces učenja. Aktivnosti koje se daju u nastavku predstavljaju četiri primera kako pomoći učenicima i nastavnicima da postanu svesniji svojih praksi u utvrđivanju ciljeva i načina da se one unaprede.

Informacije za čitaoce

Prema Džonu Hetiju, predviđanja učenika o njihovim budućim postignućima imaju najveći uticaj na proces učenja. Prema tome, ako nastavnici mogu pozitivno da utiču na ova očekivanja, ostvariće se i velika poboljšanja u procesu učenja kod učenika. Ove prakse trebalo bi da postanu deo svakodnevnog života škole, pošto razvoj delotvornih ciljeva i promena negativnih ili slabih očekivanja zahteva ponovljene i stalne napore nastavnika i učenika.

1. Aktivnost: Razvoj delotvornih ciljeva

Zašto je ovo važno?

- Ciljevi pokreću naše postupke i usmeravaju našu pažnju. Za nastavnike je najvažnije da imaju na umu dugoročne ciljeve dok rade na kratkoročnim ciljevima u okviru kratke nastavne sekvence. Učenici mogu da rade na različitim kratkoročnim ciljevima, a da ipak ostvare opšte ciljeve.

O čemu se radi?

- Sticanje fleksibilnosti za reagovanje na ideje ili želje učenika pri čemu se ne gube iz vida dugoročni ciljevi i postignuća.
- Navođenje ciljeva na način koji omogućuje učenicima da razviju svoja očekivanja, usmere se na ono što je važno za učenje i da provere jesu li ostvarili ciljeve kada završe sekvencu učenja.

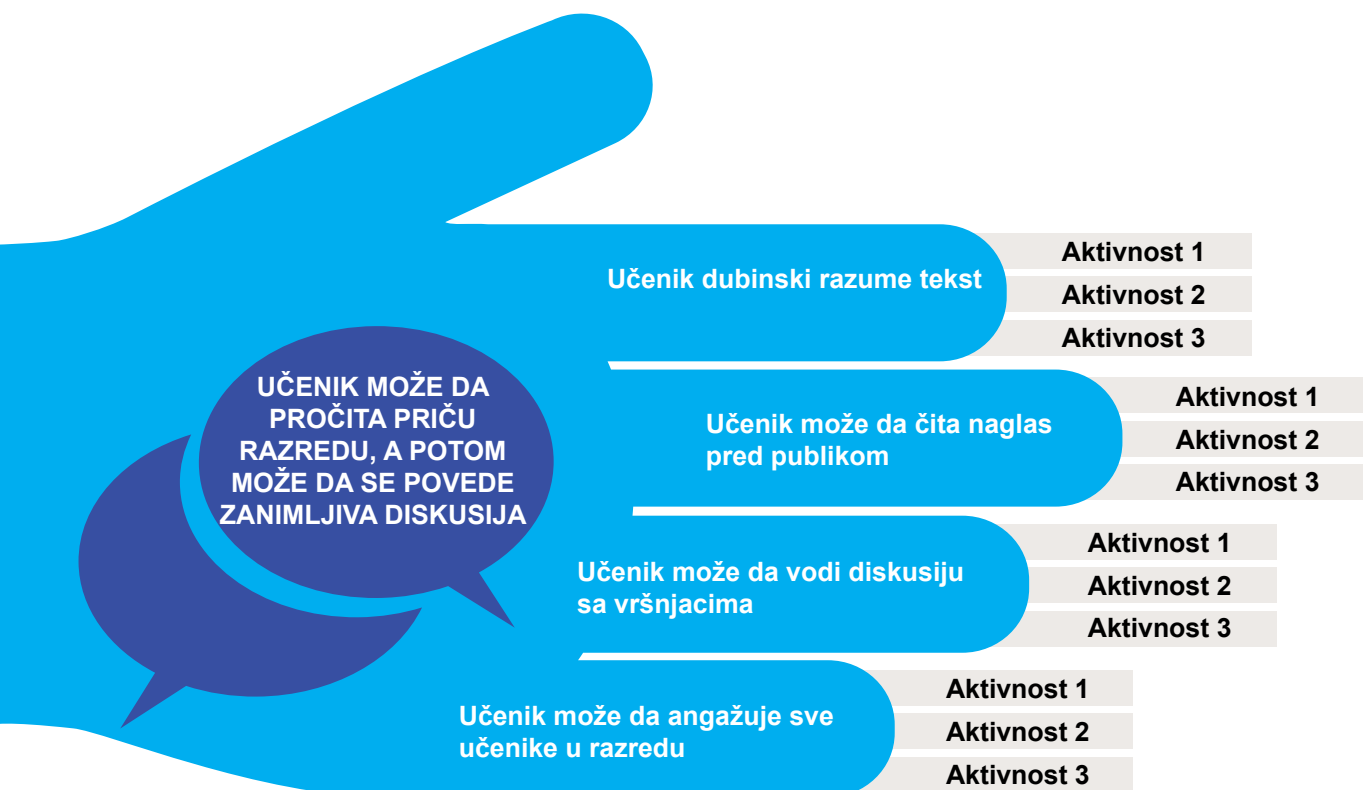
Metode i potrebna sredstva

- Planiranje ciljeva na više nivoa.
- Šabloni koji omogućuju strateško mapiranje ciljeva.

Opis aktivnosti

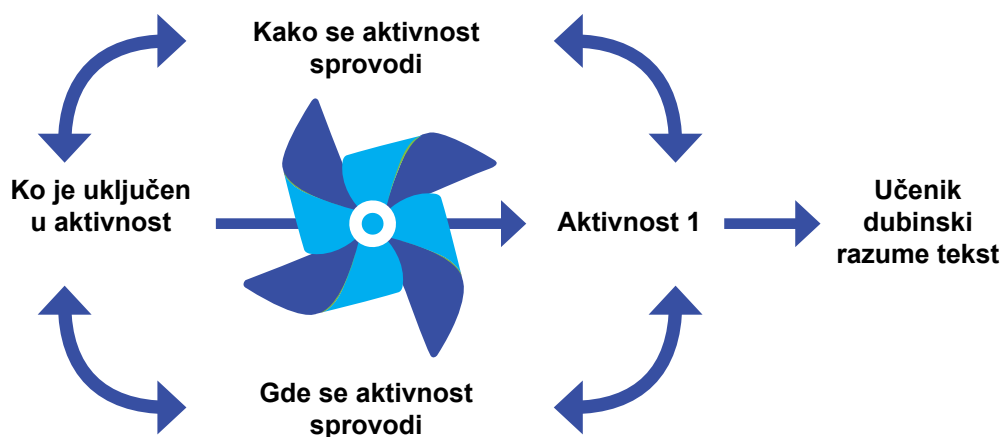
U krajnjoj liniji, školsko obrazovanje trebalo bi da pomogne učenicima da postanu odgovorna i sposobna odrasla lica i članovi zajednice. Većina obrazovnih sistema daje široku viziju onoga što učenici treba da postignu kroz obavezno obrazovanje, a to se potom koristi za razvoj nacionalnog kurikuluma. U idealnom slučaju, kurikulum (plan i program) navodi izjave o ishodima za učenike (npr. kurikulum zasnovan na kompetencijama), ali pojedine zemlje još uvek imaju kurikulume koji su usmereni na sadržaj, a ne na kompetencije. Kod obrnutog projektovanja se utvrđivanje ciljeva koristi kao tačka fokusa prilikom osmišljavanja časova. Početna tačka planiranja u obrazovanju nije „Šta ću raditi sa učenicima?“, već „Šta želim da učenici postignu i da budu u stanju da urade?“

Za sekvencu učenja navodi se opšti cilj koji želite da ostvarite sa učenicima (dugoročni ciljevi). Razvijaju se pokazatelji kako bi se opisao stepen kompetencije koji bi učenici trebalo da ostvare. Ovi pokazatelji se koriste kao srednjoročni ciljevi. Potom se uzima svaki od srednjoročnih ciljeva ili pokazatelja učinka kako bi se planirale aktivnosti koje učenicima pomažu da ostvare te srednjoročne ciljeve. Završetak tih aktivnosti opisuje vaše kratkoročne ciljeve. Ovi ciljevi se mogu kombinovati ovako:

Slika 19: Povezivanje dugoročnih, srednjoročnih i kratkoročnih ciljeva

Ovakve prikaze mogu da kreiraju i sami učenici, a nastavnik je tu da ih proveri. U pitanju je prvi korak ka razvoju plana rada koji će uključivati i informacije o načinu sprovođenja aktivnosti, sa odgovorima na pitanja „ko“, „gde“ i „kako“. Za ovaj konkretniji korak u planiranju može se koristiti model aktivnosti:

Slika 20: Grafički prikaz višedimenzionalnih ciljeva aktivnosti

Dodatne informacije i reference

[UNICEF Modul za OT 3](#), Jedinica 2: Razvoj delotvornih ciljeva

[Svakodnevni alati za nastavu](#) sadrže mapu ciljevi–strategije koja se može koristiti umesto toga

2. Aktivnost: Učenici predviđaju buduća postignuća

Zašto je ovo važno?

- Deca su vrlo precizna kada predviđaju kakav će učinak imati. Uticaj na ono što deca očekuju od svojih postignuća imaće neposredan uticaj na njihov uspeh.
- Ukoliko nastavnici otkriju šta su očekivanja učenika, oni mogu da pronađu načine da se učenicima pomogne da premaše ta očekivanja.
- Kada učenici vide da mogu da ostvare veći učinak nego što očekuju, oni stiču poverenje u sopstvenu sposobnost učenja.

O čemu se radi?

- Suočavanje učenika sa njihovim očekivanjima.
- Otkrivanje obrazloženja učenika zašto imaju dobar ili loš uspeh i pružanje pomoći da steknu sigurnost pri učenju.

Metode i potrebna sredstva

- Nisu potrebni posebni materijali.

Opis aktivnosti

Primeri koje nastavnici mogu da iskoriste u učionici:

- Pre ispita ili kontrolnog zadatka zatražite od razreda da napišu koju ocenu svako od njih očekuje da dobije. Iskoristite te informacije kako biste podstakli učenika da se više angažuje i postigne bolji učinak.
- Napravite mapu ciljeva koje želite da ostvarite (vidi aktivnost 1 u ovom poglavlju) i pustite da učenici napišu koliko smatraju da će biti uspešni.
- Neka učenici napišu svoje ciljeve za sekvencu učenja i ono što bi želeli da postignu po njenom završetku. Nakon zajedničkog osvrta na ciljeve sa drugim učenicima prikupite ciljeve. Kasnije podelite ciljeve sa učenicima i zapišite ciljeve kojih se sami niste setili. Proverite da li su učenici dostigli ciljeve ili ih čak premašili.

- Dodajte rubriku za samoocenjivanje testova ili radnih listova i neka učenici provedu neko vreme pre toga da bi zapisali kakav uspeh očekuju na zadatku ili testu.

Dodatne informacije i reference

[Glosar Hetijevih uticaja na postignuća učenika](#) – samoprijavljene ocene

[Džon Heti](#) – objašnjenje uticaja očekivanja učenika na njihova postignuća

3. Aktivnost: SMART provera ciljeva

Zašto je ovo važno?

- Učenici teže da sebi zadaju veoma opširne i apstraktne ciljeve (npr. imati bolje ocene), ali nemaju veštinu da iz razdvoje u ostvarive potciljeve.
- Učenici generalno nisu sigurni da li su ostvarili ciljeve i naučili sve što je bilo potrebno za budući uspeh. SMART provera pomaže nastavnicima i učenicima da komuniciraju o ishodima učenja.

O čemu se radi?

- Učenici uče da formulišu ciljeve u skladu sa SMART proverom.
- Učenici proveravaju svoja postignuća u odnosu na unapred definisane ciljeve.

Metode i potrebna sredstva

- Papir, olovka i opis SMART cilja.

Opis aktivnosti

Nastavnik predstavlja pet komponenti delotvorne izjave o cilju, izjave koja govori učenicima kako izgleda traženo ili ciljno ponašanje.

- **S** za „specifično“ (engl. specific): Ciljem bi trebalo utvrditi specifičnu aktivnost, događaj ili ishod koji će se dogoditi ili biti završen. Potrebno je rešiti pitanja kao što su „ko“, „šta“, „kada“ i „zašto“.
- **M** za „merljivo“ (engl. measurable): Cilj ili očekivani ishod mora da bude merljiv ili uočljiv. U tome mogu da pomognu pitanja kao što su „koliko“ ili „kako ću meriti napredak“.
- **A** za „ostvarivo“ (engl. achievable): Cilj treba da bude realno ostvariv s obzirom na ograničeno raspoloživo vreme, energiju i resurse. Tu bi trebalo postaviti pitanja kao što su „koje korake je potrebno preduzeti“ i „da li je ovo realistično“.

- **R** za „realistično“ (engl. realistic): Cilj treba da bude dovoljno visoko postavljen da bi predstavljao izazov i treba da postoji verovatnoća da se može ostvariti. U tome mogu da pomognu pitanja kao što su „da li imam neophodne veštine i znanja da bih ostvario/la ovaj cilj“ ili „s obzirom na ograničenja, da li je verovatno da se ovaj cilj može ostvariti“.
- **T** za „pravovremeno“ (engl. timely): Ciljem bi trebalo navesti vremenski period u kojem će cilj biti ostvaren. Ovde može biti važno postaviti pitanja kao što su „koji su rokovi“ ili „koliko vremena mi treba da bih ostvario/la ovaj cilj“.

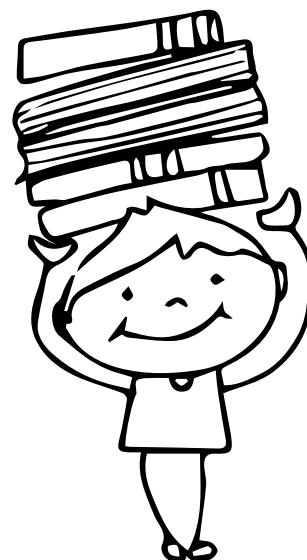
Ova SMART provera može se koristiti za bilo koji cilj – i za izjave o ciljevima koje razviju učenici i za one koje razvijaju nastavnici. Učenici ili nastavnici mogu da naprave poster na kome se navodi kontrolni spisak za SMART proveru, a koji može da se okači negde u učionici.

Dodatne informacije i reference

Informacije na stranici [Edutopia o SMART sistemu utvrđivanja ciljeva](#)

Potražite po internetu obrasce koje učenici mogu da koriste, npr. [Parkway Schools](#)

[Kviz](#) za proveru poznavanja SMART sistema utvrđivanja ciljeva na stranici [study.com](#)

4. Aktivnost: Gradite pozitivna očekivanja kod svih učenika

Zašto je ovo važno?

- Negativan stav i očekivanja nastavnika podjednako su pogubni za učenje kao i sopstvena negativna očekivanja učenika. To je prvi korak u začaranom krugu između nastavnika i učenika koji vodi slabom uspehu i problemima u ponašanju.
- Pojedini učenici dobijaju samo negativne povratne informacije od nastavnika; niko ne može da uči u tako negativnom emocionalnom okruženju.

O čemu se radi?

- Sticanje svesti o vašem mentalnom stavu prema učenju i uspehu i o tome kako se to odnosi na vaše učenike i način na koji ih vidite (npr. kao dobre naspram loših učenika).
- Sticanje svesti o načinu na koji su vaša očekivanja vezana za povratne informacije koje dajete učenicima kao osnov za promenu postupaka, čime se promovišu pozitivna očekivanja i kod vas i kod učenika.

Metode i potrebna sredstva

- Kriterijumi za posmatranje (za samoposmatranje ili posmatranje od strane kolege/saradnika).

Opis aktivnosti

Postoji niz aktivnosti u kojima se nastavnici mogu angažovati kako bi doveli u pitanje svoja negativna ili slaba očekivanja od pojedinih učenika i počeli da usvajaju očekivanja koja pomažu da učenici bolje uče.

Povratne informacije odražavaju očekivanja

Način na koji dajete povratne informacije odražava vaša očekivanja. Posmatrajte sebe tokom časa kako biste postali svesni kakve povratne informacije dajete:

- uglavnom povratne informacije o uspehu (fokus na ishodu ili postignuću, npr. „predivna priča i bez gramatičkih grešaka“ ili „svega pet proračuna završeno, a toliko mnogo grešaka“),
- uglavnom povratne informacije o ličnosti (fokus na karakteristike učenika, npr. dobar/loš učenik, „lenj si i ne paziš“, „nikad ovo nećeš naučiti“),

- uglavnom povratne informacije o osećanjima za učenike sa slabim uspehom (fokus na to da se učenici ne osećaju loše zbog neuspeha ili lošeg učinka),
- uglavnom povratne informacije o naporima ili procesu (fokus na primenjenu strategiju ili proces učenja, npr. „iskoristio si ... kao strategiju, da li si pomislio da pokušaš...“).

Povratne informacije usmerene na napore i proces učenja odražavaju vaša osnovna očekivanja da svi učenici mogu da ostvare dobre ishode učenja ukoliko ulože napor i ukoliko su sigurni u svoj potencijal za učenje. Utešiteljske povratne informacije odražavaju slaba očekivanja nastavnika od učenika. Prenaglašavanje ishoda i ličnosti odražava fiksni mentalni sklop, pri čemu nastavnici pretpostavljaju da je dobar učinak neposredni odraz visokog stepena inteligencije (i obrnuto) i da je visok stepen inteligencije fiksna karakteristika učenika.

Promenite vaš mentalni sklop u sklop usmeren na rast

Promenom sopstvenog fiksnog mentalnog sklopa u mentalni sklop usmeren na rast, promenićete svoja očekivanja od učenika, a time ćete uticati i na njihova očekivanja. Sa fiksnim mentalnim sklopom, pretpostavka je da postoje dobri i loši učenici, učenici sa visokim ili niskim stepenom inteligencije i da te karakteristike određuju njihov uspeh u učionici. Mentalni sklop usmeren na rast promoviše ideju da učenici mogu da nauče bilo šta ako su uporni, ako se ne obeshrabre i ako su voljni da provedu neophodno vreme ovladavajući veštinom ili stičući kompetenciju.

Nekoliko saveta za učionicu:

- Ne govorite učenicima „ne možeš ti ovo“, već „ne možeš ovo u ovom trenutku, ali ćeš u budućnosti naučiti“.
- Ukažite učenicima da je dobar uspeh bez napora u redu, ali da ti učenici možda postavljaju svoje ciljeve prenisko za ono što već znaju i da neće dobro učiti u budućnosti. Neprestane pohvale zbog uspeha koji nije zahtevao nikakav napor čini učenike lenjima i nezainteresovanim za učenje!

Pažnja! Dobronamerne pohvale mogu da učvrste fiksni mentalni sklop kod učenika ukoliko se pohvale fokusiraju na njihove mogućnosti, a ne na njihov naporan rad i trud.

Slika 21: Poster na vratima učionice: „U ovoj učionici uče, smeju se i trčkaraju svi, od miša do slona“

Dodatne informacije i reference

Vidi i odeljak 4.3, aktivnost 1, o davanju smislenih povratnih informacija [UNICEF Modul za OT 1](#), Jedinica 3 – „Vrednovanje različitosti učenika“
Dweck, Carol (2007). Mentalni sklop. Nova psihologija uspeha. Kako možemo da naučimo da ispunimo svoj potencijal. Njujork: Ballantine Books
Informacije o idejama Kerol Dvek na [internetu](#).
[Razvoj mentalnog sklopa usmerenog na rast među nastavnicima i zaposlenima](#) na stranici Edutopia
[Proverite svoj mentalni sklop](#) na stranici mindsetworks

5. Aktivnost: Upotreba radionica u nastavi

Zašto je ovo važno?

- Radioničarski oblik rada omogućava nastavnicima da kreiraju različite zadatke u skladu sa individualizovanim i diferenciranim ciljevima
- Učenici uče u skladu sa tempom koji im odgovara i prema individualno postavljenim ciljevima
- Radioničarski oblik rada unapređuje samoregulisano učenje

O čemu se radi?

- Učenici uče kako da razumeju ciljeve koji su zasnovani na kompetencijama, kao i kako da formulišu ciljeve za sopstveni proces učenja
- Diferencirani ciljevi podrazumevaju i diferencirano ocenjivanje

Metode i potrebna sredstva

- Kutak za radionice, sa materijalima za svaki od zadataka

Opis aktivnosti:

Nastavnici mogu da koriste radionice u nastavi u okviru svakog nastavnog predmeta i u različitim oblicima, kao deo lekcije ili kao celu nastavnu temu. Kako na primer možete da koristite radionice za unapređenje čitalačke pismenosti? Prvo, definišite ciljeve za zadatak (čitanje određenog teksta ili knjige). Preporučujemo da definišite tri do četiri cilja za različite nivoe čitalačke pismenosti:

Cilj 1 (osnovni nivo): Umem da procenim da li je rečenica tačna ili netačna.

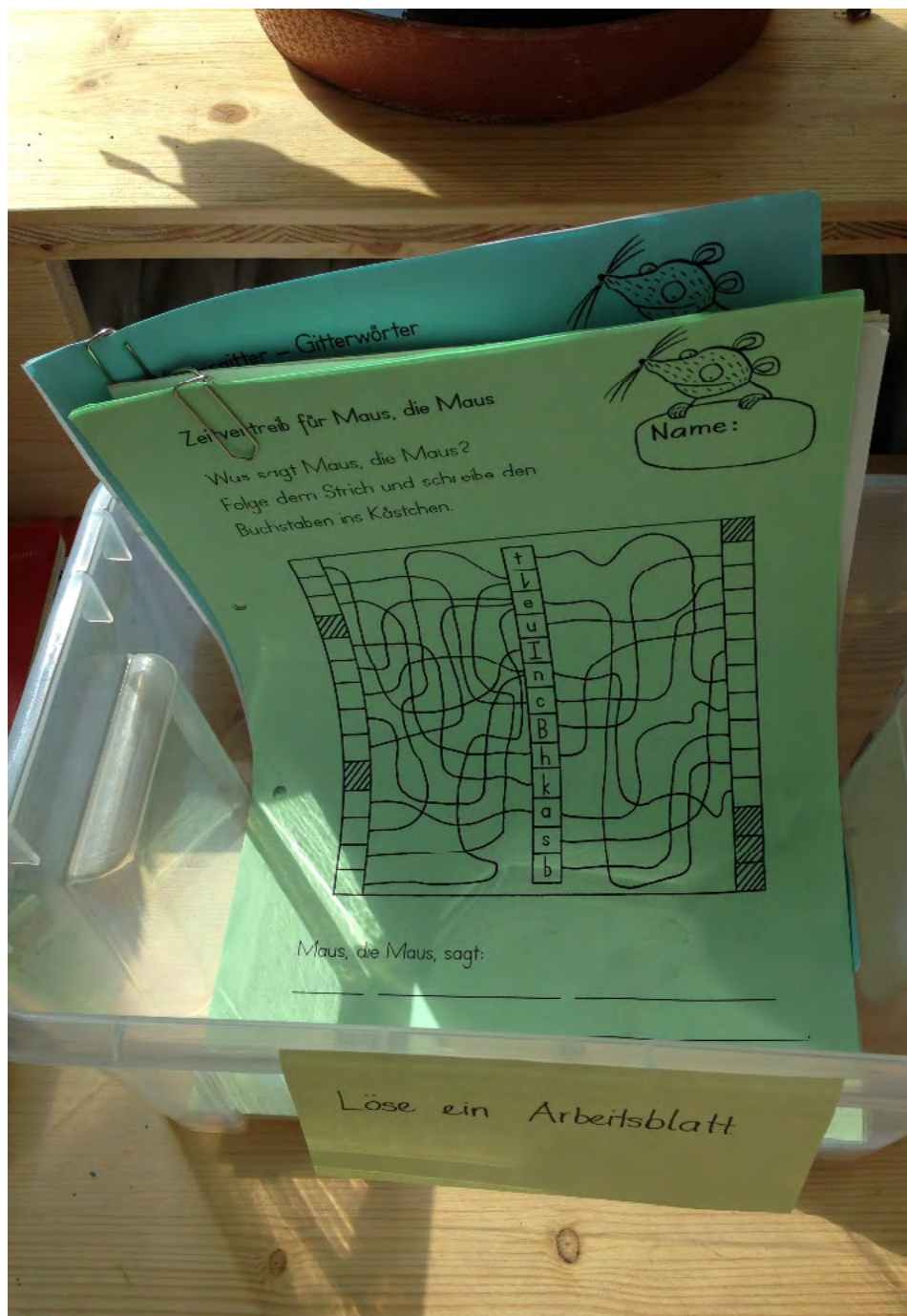
Cilj 2 (srednji nivo): Umem da dovršim rečenice koje se odnose na sadržaj knjige.

Cilj 3 (napredni nivo): Umem da pročitam i razumem knjigu, kao i da predstavim njen sadržaj u 5 do 6 rečenica.

Zatim kao drugi korak, na osnovu ovih ciljeva pripremite zadatke. Za ciljeve 1 i 2 možete da kreirate pitanja sa mogućnošću višestrukog izbora, a za napredni nivo možete pripremiti zahtevnije zadatke, pitanja otvorenog tipa.

Učenici imaju mogućnost slobodnog izbora zadatka na kojem će raditi. Svaki zadatak je važan i ima istu vrednost u procesu učenja. Međutim, možete podstaći učenike da izaberu ciljeve na višim nivoima kako bi dodatno unapredili čitalačke kompetencije. Ukoliko će aktivnosti realizovane tokom radionice biti ocenjivane, ne treba uzeti u obzir nivo, već proces i rezultat. To znači da

rezultat nastao u okviru osnovnog nivoa takođe može biti ocenjen visokom ocenom. Učenici će naučiti kako da formulišu sopstvene ciljeve zasnovane na kompetencijama i na koji način mogu da ih ostvare.

6. Aktivnost: Resursno orijentisana i usmerena korekcija pisanog rada

Zašto je ovo važno?

- Primena resursno orijentisane i usmerene korekcije pomaže učeniku da uvidi šta je već prethodno savladao i da pažnju usmeri na konkretne greške

Usmerene korekcije omogućavaju nastavniku da primeni diferencirane ciljeve u zavisnosti od kompetencija učenika

Važno je da se ne ispravlja svaka greška koju učenika napravi

O čemu se radi?

- Učenici mogu da usmere pažnju na konkretne greške i da ih isprave
- Nastavnici uz pomoć nivoa vode učenike u zonu narednog razvoja (Vigotski)
- Učenici prate diferencirane ciljeve

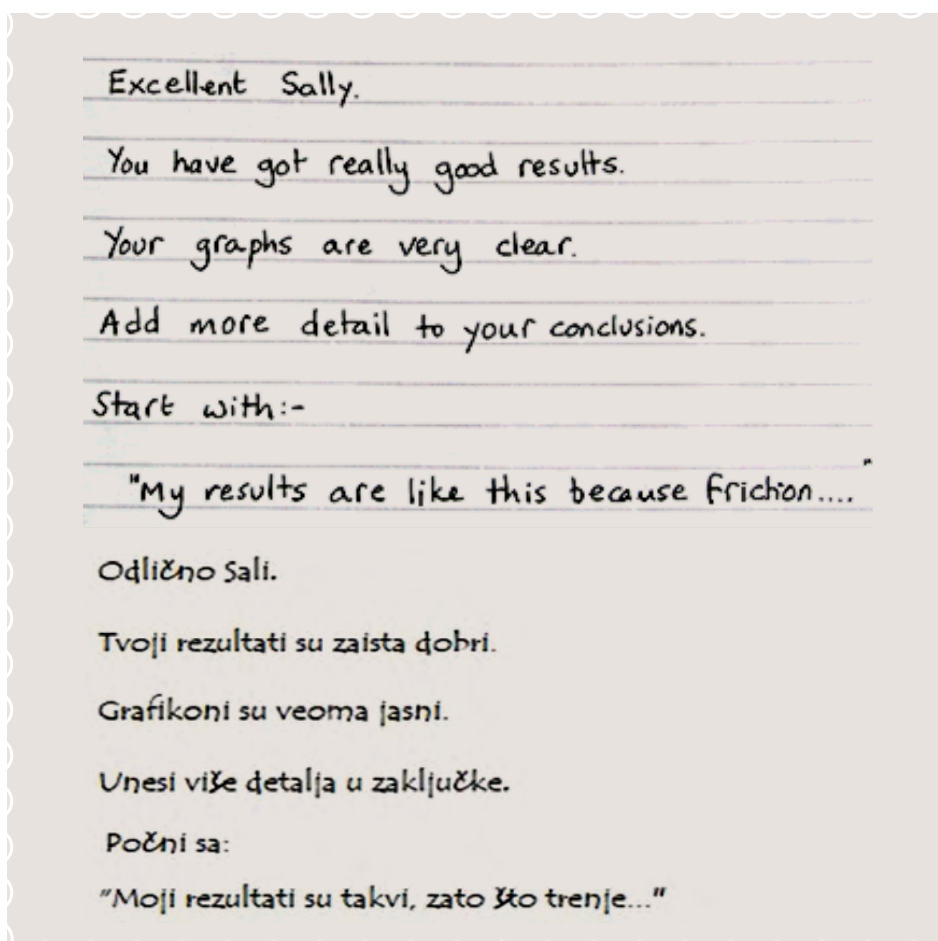
Metode i potrebna sredstva

- Nisu potrebna dodatna sredstva

Opis aktivnosti:

Prvi korak u primenu resursno orijentisane povratne informacije jeste pojedinačno navođenje svega što smatrate dobrim u pisanom radu vašeg učenika. Šta je urađeno dobro? Pohvalite kreativnost učenika, odgovarajuću upotrebu određenih reči ili strukturu teksta. U drugom koraku, pojasnite šta je fokus vaše korekcije: Usmeriću se na ispravku korišćenja glagola i na strukturu teksta. Zatim u tekstu ispravite samo one greške koje se odnose na vaš fokus i dajte nekoliko saveta, kako bi učenik mogao da ih razume. Zajedno sa učenikom definišite nekoliko ciljeva za naredni pisani zadatak, na primer: Umem da koristim glagole u pravilnom obliku. Umem da napišem rad prema osnovnim celinama: uvod, glavni deo i zaključak.

Nastavnici mogu da koriste resursno orijentisane povratne informacije u okviru svakog nastavnog predmeta. U predmetima kao što su matematika, geografija ili biologija možete se usredsrediti na specifičnu stručnu terminologiju ili na specifične izraze koji su karakteristični za taj predmet.

Slika 23: Resursno orijentisana i usmerena korekcija

Dodatne informacije i reference:Slika 23 – <http://cciproject.org/afl/images/WrittenFeedback.gif>

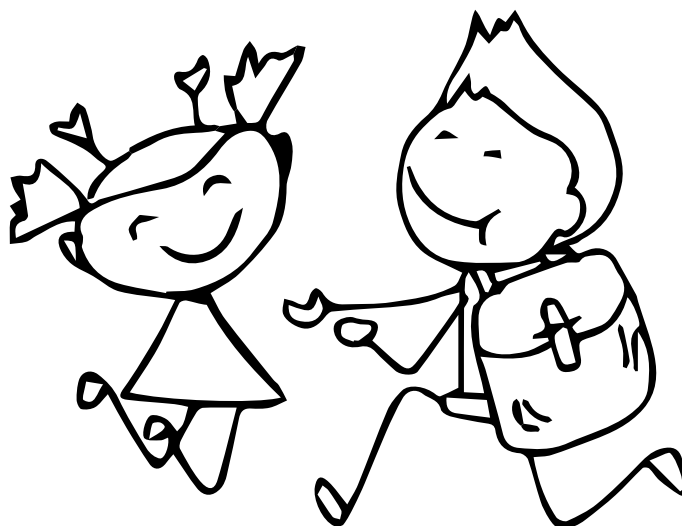
2.3 KREIRANJE OKRUŽENJA PRILAGOĐENOG ZA UČENJE

Pregled

Ovaj pododjeljak bavi se načinom na koji nastavnici mogu da utiču na okruženje za učenje. Okruženje za učenje nije samo fizički raspored u učionici i položaj učionice, već i društveno i emocionalno okruženje koje nastavnici i učenici stvaraju kroz međusobnu interakciju. Postoji niz aktivnosti koje pomažu da se stvore bolje prilike za učenje kroz obezbeđivanje pozitivne atmosfere u učionici, promovisanje pozitivnih interakcija među učenicima, izmenu rasporeda u učionici ili grupisanje dece tako da se usklade sa iskustvom učenja. U ovom odeljku opisuju se te aktivnosti.

Informacije za čitaoce

Pristupačnost, učešće i učenje, a posledično i uspeh učenika, zavise od konteksta u kojem bi učenje trebalo da se odvija. Ukoliko okruženje za učenje učenicima nije primamljivo ili je čak preteće, učenicima će biti teško da prikupe energiju i steknu motivaciju za učenje. Inkluzivno obrazovanje nastoji da obezbedi da se deca osećaju dobrodošlo i uključeno u aktivnosti u učionici, da osećaju da mogu da daju svoj doprinos i da su aktivni učesnici. Međutim, okruženje za učenje mora da bude i funkcionalno kako bi se podržalo učenje. Tradicionalne učionice teže da međusobno izoluju učenike, a interakcija se uglavnom odvija sa nastavnikom. Učenje usmereno na nastavnika je korisno kada sve učenike treba provesti kroz ista iskustva, ali uvek postoji rizik da te aktivnosti ne dopru do svih učenika. Inkluzivna okruženja za učenje trebalo bi osmišljavati tako da omogućavaju više načina za angažovanje, što je jedno od načela Univerzalnog dizajna za učenje.

1. Aktivnost: Atmosfera u učionici

Zašto je ovo važno?

- Učenici moraju da se osećaju osnaženo, prihvaćeno i bezbedno da bi mogli da uče i da isprobaju stvari koje su im teške.
- Neophodno je ispuniti psihološke potrebe učenika, inače oni ne mogu da se koncentrišu na učenje.

O čemu se radi?

- U pozitivnom okruženju za učenje deca se osećaju dobrodošlo i bezbedno i ono podstiče učenike na zajedničko istraživanje, učenje i interakciju.
- Stvaranje osećaja zajedništva i uzajamne podrške, pri čemu sva deca imaju dovoljno samopouzdanja za učenje u okruženju u kojem se greške vide kao prilike za učenje, a ne kao razlog za sramotu.

Metode i potrebna sredstva

- Postavite postere sa radovima učenika ili postere na maternjim jezicima učenika na zid; to naglašava da se svi učenici poštuju i vrednuju.

Opis aktivnosti

Postoje tri glavne komponente za razvoj pozitivne atmosfere u učionici: davanje učenicima osećaja zajedništva i uzajamne podrške, osećaj bezbednosti koji im dozvoljava da preuzimaju rizike i osećaj aktivnog doprinosa. Svaka ovde opisana aktivnost bavi se jednom od tih komponenti.

Zajednica i uzajamna podrška

Početna tačka u nastajanju zajednice učenika jeste da se poznaje i priznaje prisustvo svakog učenika. Izlaganje portreta svakog učenika u učionici predstavlja način da se pokaže poštovanje. Ukoliko pustite svako dete da iskoristi svoj maternji jezik kako bi dalo opis ili reklo „zdravo“, to deci pomaže da osete poštovanje.

Svako dete bi trebalo pozvati da se predstavi drugima, pozdravljajući dete, uvažavajući i slušajući ga.

Slika24: Pozdravi svih učenika (JUKIBU, Internacionalna biblioteka, Bazel, Švajcarska)

Osećaj grupnog identiteta može se pojačati kada se portreti skupe i predstave na način kojim se ilustruje činjenica da ova deca pripadaju istoj grupi, da su svi članovi grupe.

Podjednako je važan i osećaj zajedništva među roditeljima koji prisustvuju konferenciji roditelja i nastavnika ili roditeljskom sastanku. Priznavanje raznolikosti jezika može se ostvariti pozivanjem roditelja da pozdrave sve ostale na sopstvenom jeziku. To se može ostvariti karticama koje ostaju vidljive tokom čitavog sastanka, a potom se koriste u učionici (tako što svakog jutra pozdravljaju decu na njihovim jezicima).

Preuzimanje rizika i samopouzdanje

Učenici koji se plaše izlaganja podsmehu i sramu nisu voljni da prihvate rizik da kažu nešto netačno. Većina dece rano u školi nauči da greške predstavljaju znak slabosti i nedostatka inteligencije. Ponašanje nastavnika može da podstakne ove stavove ili da ih sistematski promeni. Šta nastavnici mogu da učine da bi podstakli učenike da preuzimaju rizike i prave greške? Kako mogu da pomognu učenicima da razumeju da najbolje učimo na sopstvenim greškama i da je odličan osećaj prevazići greške nakon što ih razumemo?

Razgovarajte sa učenicima o pravljenju grešaka – možete da predstavite pojedine citate o prednostima grešaka, npr. ono što su rekli Ajnštajn („Onaj ko nikada nije napravio grešku nikada nije pokušao ništa novo.“) ili Gandi („Ne vredi imati slobodu ako to ne uključuje slobodu da se prave greške.“).

Učenici mogu da se angažuju u malim grupama kako bi istražili šta za njih znači „pravljenje grešaka“ i kako im greške mogu pomoći da uče. Rezultati grupe se predstavljaju svima ostalima. Najvažnije iskazi o vrednosti grešaka sakupljaju se i obogaćuju informacijama koje daje nastavnik. Na primer, greške bi trebalo da podstaknu učenike da se ne predaju i da pokažu upornost i istrajnost, što predstavlja suštinske osobine uspešnih učenika. Rezultat se može razviti u pravila učionice o greškama.

Uticao i kontrola

Positivna atmosfera u učionici takođe zavisi od osećaja kontrole i aktivnog doprinosa, drugim rečima, učenici osećaju da mogu da utiču na ono što se dešava u učionici, percipiraju sebe kao aktivne članove, a ne kao žrtve okolnosti. Ovo se takođe odnosi na učenje usmereno na učenike i na fokusiranje na kompetencije kojima bi učenici trebalo da ovladaju, a ne na teme koje bi nastavnici trebalo da pokriju.

Davanje izbora učenicima u pogledu toga gde, šta i kako žele da uče i šta žele da postignu pokriveno je u odgovarajućim pododeljcima. Nastavnici mogu da razmisle i o odlukama koje su voljni da podele sa učenicima, npr. o tome kada treba napraviti pauzu za užinu, kada bi trebalo predati projekat ili gde bi učenici želeli da idu na ekskurziju i zašto.

Druga pravila mogu se odnositi na ponašanje nastavnika, npr. da učenici mogu da zaustave sekvence učenja ukoliko se izgube (npr. „Zaustavite moje predavanje“, kao što je opisano u Saphier et al., str. 343 i dalje. Takođe bi trebalo da postoje pravila o pitanjima nastavnika, npr. nastavnici bi trebalo da izbegavaju da postavljaju pitanja na način kojim se učenici posramljuju ili da izbegavaju pitanja o razumevanju na koja se može odgovoriti samo sa „da“ ili „ne“. Za razvoj pravila učionice vidi odeljak 2.4, aktivnost 1.

Dodatne informacije i reference

Saphier, J., Haley-Speca, M.A., Gower, R. (2008). Vešt nastavnik. Izgradnja vaših nastavnih veština. Acton, MA. (Poglavlje o atmosferu u učionici)

[Učenje učenika da prihvate greške](#) – na stranici Edutopia

[Osnaživanje učenja predavanjem kontrole učenicima](#) – na stranici Knowledge Works

2. Aktivnost: Unutrašnji i spoljašnji krug

Zašto je ovo važno?

- Svi učenici mogu da se izraze u isto vreme i mogu da se angažuju sa različitim učenicima tokom kratkog vremenskog perioda.
- Unapređuje sposobnost govora i slušanja.

O čemu se radi?

- Učenici mogu da koriste unutrašnji i spoljašnji krug da bi se za kratko vreme upoznali ili da saznaju šta drugi misle o određenoj temi.
- Primena strategije za učenje jezika koja podstiče razmenu znanja između učenika.
- Međusobno angažovanje učenika.

Metode i potrebna sredstva

- Dovoljno prostora za decu da se rašire.
- Pitanja koja nastavnici postavljaju.

Opis aktivnosti

Ova tehnika diskusije omogućuje učenicima da razmene stavove, znanja ili interesovanja za kratko vreme, putem interakcije sa drugima na strukturiran način. Nastavnik postavlja učenike u dva kruga i signalizira kada spoljašnji krug treba da se pomeri kako bi svako od učenika imao novog partnera za razgovor.

1. korak: Učenici formiraju dva koncentrična kruga jedni prema drugima, tako da svaki učenik ima partnera iz drugog kruga.

2. korak: Nastavnik postavlja pitanje i svako od učenika ima nekoliko sekundi da razmisli o pitanju pre interakcije sa partnerom. Pitanje može da se ispiše na tabli, tako da učenici mogu da se pozovu na njega tokom diskusije. Učenik razmenjuje misli sa drugarom koji stoji ispred njega. Nastavnik može da strukturira ovu razmenu tako što će najpre pozvati učenike iz unutrašnjeg kruga da iznesu svoj stav i da daju signal kada učenik iz spoljnog kruga treba da odgovara.

3. korak: Nastavnik daje signal i poziva učenike iz spoljnog kruga da se pomere za korak udesno ili ulevo. Učenici razmenjuju odgovore na pitanja sa novim partnerom. Nastavnik može posle nekog vremena da postavi novo pitanje ili da uvede novu temu za diskusiju.

Dodatne informacije i reference

[Unutrašnji i spoljašnji krugovi](#) – na stranici theteachertoolkit.com

Bennett, B., Rolheiser, C. (2001). Dalje od Monea: Umešna nauka integracije nastave. Toronto, Ontario: Bookation

3. Aktivnost: Izmena rasporeda u učionici

Zašto je ovo važno?

- Fizički raspored i infrastruktura predstavljaju važan deo okruženja za učenje i mogu da pospeše kooperativno učenje ili da stvore prepreke za interakciju.

O čemu se radi?

- Način na koji nastavnici mogu da promene fizičko okruženje za učenje uzimajući u obzir potrebe učenika za učenjem.
- Dozvoljavanje fleksibilnog rasporeda sedenja kako bi se pospešili učenje i angažovanje u konkretnim interakcijama i aktivnostima.

Metode i potrebna sredstva

- Dušeci, veliki jastuci za čitalačko čoše i sl.
- Drugi nameštaj i zavese za kreiranje odvojenog prostora za učenje.

Opis aktivnosti

Tradicionalne učionice su usmerene na nastavnike i ne omogućavaju diferenciranu nastavu ili personalizovano učenje za učenike. Nastavnici mogu da iskoriste kontrolni spisak za učenje ili sledeća pitanja kako bi razmotrili postojeći raspored u učionici:

- Da li učionica ima različite zone za učenje (npr. nastava u krugu, prostor za individualni rad na zadacima, prostor za rad u grupama)?
- Da li su materijali za učenje dostupni i lako pristupačni svoj deci?
- Da li deca mogu da se angažuju u igrama ili čitanju knjiga kada završe sa zadatkom?
- Da li deca mogu da se razmeste u različite rasporede sedenja kako ne sedela samo na jednom mestu?
- Da li deca imaju pravo glasa prilikom osmišljavanja okruženja za učenje?

Slika 25: Pojedinačno oslikani taburei

Slika 26: Ugao za čitanje

Nastavnici i učenici mogli bi zajedno da razmotre fizički raspored u učionici i kako bi se taj raspored mogao učiniti ličnijim ili funkcionalnijim za učenje za pojedinačnu decu. Na primer, deca mogu da ofarbaju jednostavne stolice (tabure) za sedenje u krugu (slika 25).

Da bi se deci omogućilo da čitaju knjigu ili odigraju igru kada završe sa zadatkom ili kada prosto osećaju da im je potrebna pauza, može se ugraditi čitalačko ćoš sa udobnim jastucima, dušekom i možda zavesama kako bi bilo udobno i ušuškano (slika 26).

Dodatne informacije i reference

[Projektovanje okruženja za učenje](#) – na stranici Edutopia

[Paket alata za kreiranje inkluzivnih okruženja usmerenih na učenje](#) – UNESCO Bangkok (Knjižica 1).

[Churermmodell](#) – tri zone za učenje u učionici (na nemačkom jeziku). Dodatno videti i Gartin et al. (2016)

4. Aktivnost: Fleksibilna vežba grupisanja – grupna slagalica

Zašto je ovo važno?

- Fleksibilno grupisanje pomaže da se spreči isključivanje koje se često uočava u fiksnom grupisanju po uspehu.
- Grupisanje se zasniva na zadacima i uspehu koji je potrebno postići zajedno, a ne na karakteristikama učenika; ono promoviše kooperativno učenje.

O čemu se radi?

- Fleksibilno grupisanje omogućuje učenicima da rade u različitim grupama i da spoznaju sopstvene kompetencije u različitim situacijama.
- Metoda za kooperativno učenje pomaže učenicima da se međusobno upoznaju i da prevaziđu etničke sukobe (naziva se još i metoda slagalice).

Metode i potrebna sredstva

- Papir i olovka za učenike ili flipčart za rezimiranje rezultata.
- Može biti korisna vizuelizacija načina na koji grupna slagalica funkcioniše.

Opis aktivnosti

Grupna slagalica omogućuje učenicima da rade različite zadatke u različitim grupama i da podele rezultate sa čitavim razredom. U srcu slagalice leži problem koji je potrebno rešiti ili pitanje na koje je potrebno odgovoriti. Grupne slagalice se mogu koristiti za razvoj pravila učionice, akcionih planova za promenu školskog okruženja, ali i za redovne teme iz plana i programa. U grupnoj slagalici učenici zavise jedni od drugih, a uspeh se postiže razlaganjem zadataka u delove koji se potom sklapaju kroz interakciju između različitih grupa.

Postoje dva pristupa podeli zadataka ili pitanja na grupe i organizovanju razmene:

- (1) Svaka grupa radi na svim pitanjima i zadacima koji su dodeljeni pojedinačnim učenicima
- (2) Svaka grupa radi na jednom pitanju ili zadatku koji su dodeljeni grupi

Procedura 1

Razred se deli u grupe i svakom učeniku u grupi dodeljuje se po jedno pitanje ili tema za rad. Na primer, glavna tema je Drugi svetski rat, a pojedinačni učenici istražuju određene teme, npr. Hitler, koncentracioni logori, francuski pokret otpora itd. Posle određenog vremena učenici koji rade u istoj grupi izveštavaju o svojim nalazima i razmišljanjima. Grupa diskutuje o svim temama i članovi daju jedni drugima povratne informacije, proširuju dostupne informacije, razmatraju alternativne činjenice. Potom nastavnik traži od svih učenika iz različitih grupa koji su imali istu temu da razmene nalaze i razmišljanja. Prema tome, učenici postaju stručnjaci za svoju temu i stiču dublji uvid koji im omogućuje da svoja saznanja prezentuju čitavom razredu ili da pripreme dokumentaciju na svoju temu.

Procedura 2

Razred se deli u grupe i svakoj grupi se dodeljuje po jedno pitanje ili tema za rad, npr. „Kako da isplaniramo igralište naše škole?“. Prave se tri grupe. Prva grupa ima zadatak da razvije mapu igrališta, a druga grupa pravi spisak opreme neophodan za igralište. Treća grupa pravi spisak potencijalnih volontera koji će pomoći prilikom izgradnje igrališta i razmotriti načine da se obezbede neophodna sredstva. Posle određenog vremena učenici iz sve tri grupe se mešaju. Svaka od mešovityh grupa razvija plan koji sadrži dostupne informacije i ideje o mapi, neophodnoj opremi i načinima da se obezbede neophodna sredstva. Na kraju se predstavljaju sva tri plana i objedinjavaju se u jedan plan.

Dodatne informacije i reference

[UNICEF Modul za OT 2](#), Aktivnost 2.2.3 koristi ovu metodu sa odraslim licima

[Učionica slagalica](#)

[Tehnika slagalice](#) – na stranici Educationworld.com.

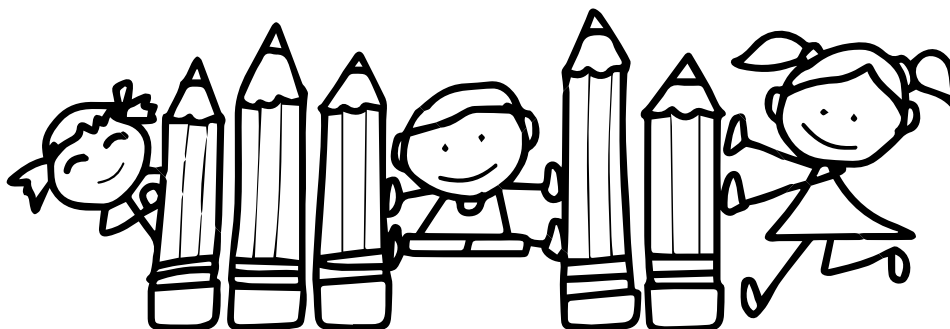
2.4 KORIŠĆENJE ALATA I STRATEGIJA ZA PODRŠKU SVIM UČENICIMA

Pregled

Četvrti aspekt koji treba uzeti u obzir kada se razmišlja o inkluzivnim praksama za podršku svim učenicima jeste dostupnost i prilagodljivost alata i strategija koje učenici koriste pri učenju. Nastavnici mogu da pomognu u procesu učenja tako što će obezbediti alate i koristiti metode kojima se učenicima pomaže da razumeju ono što već znaju i da razumeju način na koji se njihova znanja povezuju sa učenjem u učionici. Portfolio naučenog je metoda kojom se ishodi učenja čine vidljivim učeniku, nastavniku i roditeljima. Ovde su predstavljeni alati koji pomažu u upravljanju učionicom, pošto dobro upravljanje učionicom omogućava da se najviše vremena provede u učenju. Ugovori o učenju se uvode kao metoda kojom se obezbeđuje posvećenost učenika.

Informacije za čitaoce

Alatima se pospešuju ili omogućuju aktivnosti, ali oni sami nisu aktivnosti u učionici koje se mogu sprovesti kao aktivnost za učenike. Umesto toga, ideje i sugestije koje se ovde predstavljaju pomažu u upravljanju učionicom i mogu se primeniti na aktivnosti u učionici. Postoje brojne strategije koje nastavnici mogu da primene kao podršku u držanju nastave, a ovde je predstavljeno samo nekoliko takvih strategija. Mnogi od ovih alata dostupni su i kao aplikacije za pametne telefone, tablete ili računare. Iako su široko dostupni i generalno besplatni ako im se pristupa preko interneta, ovde se ne navode sistematski, pošto se pretpostavlja da mnoge učionice nemaju pristup WLAN-u, koji je neophodan da bi učenici koristili ove alate.

1. Aktivnost: Alati za upravljanje učionicom

Zašto je ovo važno?

- U brojnim učionicama mnogo vremena za učenje izgubi se zbog nedovoljne jasnoće i u tom smislu su korisni alati koji pomažu učenicima da usmere pažnju na zadatke i da je zadrže.
- Razvoj rutina i jasnih „pravila održavanja kuće“ te delegiranje poslova učenicima pomažu da se vreme posvećeno učenju maksimalno produži.

O čemu se radi?

- Razvoj rutina i jasnih procedura koje pomažu učenicima da usmere pažnju i na konstruktivan način učestvuju u aktivnostima u učionici.
- Korišćenje konstruktivnih i participatornih načina rešavanja problema u ponašanju u učionici.

Metode i potrebna sredstva

- Različiti materijali i alati.

Opis aktivnosti

Brojni alati mogu da pomognu nastavniku u upravljanju učionicom kako bi se obezbedilo da učenici provedu najviše vremena baveći se zadacima. Postoji više načina da se privuče i zadrži pažnja i interesovanje učenika, kao i da se promovišu pozitivni odnosi između učenika ili reše sukobi. Sledi nekoliko predloga. Važno je iskoristiti ove alate da se uspostave rutine koje učenici mogu da internalizuju tokom više nedelja, sve dok se korišćenje ovih alata ne internalizuje.

Korišćenje alata za podršku pozitivnom ponašanju učenika

Dobro upravljanje učionicom, snažne veze i jasna uputstva predstavljaju temelj pozitivne discipline. Kada grupa dece zajedno uči, uvek se očekuju smetnje i najvažnije je pripremiti se tako da se smetnje svedu na najmanju moguću meru i da se podrži pozitivno ponašanje učenika. Ukoliko učenici znaju šta da očekuju i ukoliko nastavnik koristi alate koji pomažu učenicima da se organizuju i fokusiraju, biće manje smetnji. U nastavku se navode neki alati koje nastavnici mogu da iskoriste za te svrhe.

Slika 27: Štoperica

Štoperica

Učenicima pomaže da imaju vizuelno pomagalo kako bi videli koliko im je vremena ostalo za određeni zadatak. Možete da upotrebite običan sat sa štopericom, [internet štopericu](#) koja se prikazuje na računaru ili projektuje na zid ili platno, peščani sat ili običan tajmer. Nastavnik bi trebalo da proveri da li sva deca razumeju sistem koji se koristi i mogu li da rastumače informacije. Pojedina deca sa teškoćama u učenju mogu imati problema sa digitalnim satovima koji samo pokazuju brojke.

Slika 28: Semafor

Semafor

Semafor pomaže da razred dobije vizuelnu povratnu informaciju kada je buka u učionici prevelika (a glas nastavnika ne podiže nivo buke). Semafor bi trebalo koristiti samo za čitavu učionicu, a ne za ponašanje pojedinačne dece.

Karte

Karte se mogu koristiti na brojne načine kako bi pomogle deci da upamte ono što treba. Na primer, svako dete može da nacрта komplet karata sa najvažnijim oblicima pozitivnog ponašanja u društvu (npr. poštovanje, pažnja, strpljenje, predusretljivost, obzir) i da svakog jutra (ili za svaku lekciju) odabere jednu kartu na koju bi usmerilo pažnju. Nastavnik može da osmisli veće karte i da odabere jednu kako bi vodio razred tokom lekcije. Karte se mogu koristiti i za raspodelu zadataka u učionici.

Štipaljke

Svako od učenika ima drvenu štipaljku za veš sa ispisanim imenom učenika. Kada učenici imaju pitanje tokom perioda kada je potrebno da se održava tišina, oni prikače svoje ime na uzicu ispod štipaljki ostalih učenika. Nastavnik potom proziva učenike kada je na njih red. Štipaljke se mogu staviti i na klupu učenika ili negde gde su vidljive, kako bi ukazale da je potrebna pomoć. Štipaljke se takođe mogu koristiti prilikom dodeljivanja različitih zadataka učenicima, kao i za organizovanje grupnog rada. Više ideja za korišćenje štipaljki može se naći [na internetu](#).

Razvoj i primena pravila učionice

Uspostavljanje pravila učionice predstavlja važan alat za upravljanje učionicom. Za inkluzivnu učionicu važno je razviti pravila učionice zajednički, sa učenicima, kroz participatorni proces. Nastavnici mogu da počnu sa skupom osnovnih pravila o kojima učenici mogu da diskutuju, mogu da ih menjaju, proširuju ili formulišu sopstvenim rečima. Takođe, od učenika se može zatražiti da pričaju o ranijim okruženjima za učenje koja su bila produktivna i u kojima su dobijali podršku. Pravila bi mogla da se bave sledećim pitanjima:

- ponašanje prema učenicima i nastavniku,
- poštovanje ličnosti i imovine,
- zajednički rad,
- pažnja u učionici,
- zajedničko učenje,
- kako da svi ostanu bezbedni,
- odgovornost za sopstveno učenje,
- prihvatanje grešaka kao prilika za učenje.

Neka učenici naprave konačnu formulaciju pravila učionice, a vi proverite da li ih svi razumeju. Pravila se postavljaju u učionici tako da ih svi vide. Potom razgovarajte sa učenicima o sankcijama koje bi trebalo uvesti kada se pravila prekrše i o nagradama koje bi trebalo da uslede kada se pravila poštuju. Nastavnik može da se usmeri na jedno konkretno pravilo tokom svake lekcije kako bi pomogao učenicima da se koncentrišu samo na jedno pravilo u jednom trenutku, sve dok ih ne usvoje.

Slika 29: Pravila učionice “Zajednički održavamo učionicu urednom, od cipela i rančeva, do ispod klupa”

Dodatne informacije i reference

[Uspostavljanje pravila učionice](#) – Nacionalna asocijacija za obrazovanje
[6.5 Prava, odgovornosti i pravila u učionici](#) – u dokumentu „Promovisanje interkulturalnih kompetencija“, Univerzitet u Cirihu za obrazovanje nastavnika, str. 81–82

[6.7 Manjine](#) – korišćenje kartica sa pozitivnim i negativnim izjavama kako bi učenici učili o dinamici unutar i van grupe; u dokumentu „Promovisanje interkulturalnih kompetencija“, Univerzitet u Cirihu za obrazovanje nastavnika, str. 83–84

2. Aktivnost: Rad sa predrasudama učenika

Zašto je ovo važno?

- Ukoliko se ne bavimo pogrešnim ili alternativnim idejama koje učenici imaju o učenju, oni stalno mogu da proživljavaju probleme u odgovarajućoj tematskoj oblasti.
- Podrška učenicima u preispitivanju njihovog viđenja sebe, drugih i sveta pomaže im da razviju kritičko mišljenje i reflektivno učenje.

O čemu se radi?

- Korišćenje niza metoda i alata kako bi se učenicima pomoglo da promišljaju i prevaziđu blokade u učenju.
- Primena nastavnih strategija za promociju delotvornog i dubinskog učenja.

Metode i potrebna sredstva

- Niz alata i metoda (vidi u daljem tekstu, u opisu aktivnosti).

Opis aktivnosti

Sledi izbor aktivnosti, alata i metoda koje nastavnici mogu da iskoriste kako bi saznali više detalja o prethodnom znanju, svakodnevnim teorijama i predrasudama svojih učenika.

Ocena znanja pre nastave

Tradicionalni pristup je da nastavnici proveravaju znanje nakon predavanja, ali oni mogu da daju testove i pre predavanja kako bi otkrili šta učenici već znaju. Nastavnici moraju da obezbede da se učenici ne plaše da daju „pogrešan odgovor“, već da uživaju u prilici da istraže svoje znanje kako bi razvili želju da nauče nešto više o nekoj temi. Iskoristite odgovore učenika (bez pozivanja na konkretne učenike) da biste istakli šta će učenici naučiti tokom naredne sesije.

Nastavnici mogu da iskoriste ista pitanja nakon lekcija i da puste učenike da uporede svoje odgovore.

Neka znanje i razmišljanje učenika bude vidljivo

Pre nego što počnete da predajete neku temu ili objasnite nov koncept, zatražite od učenika da vizuelizuju svoje znanje u vezi sa temom ili konceptom. Učenici mogu da se angažuju u razmeni ideja i da razviju [konceptualnu mapu](#) ili [mapu uma](#), koja bi predstavljala njihovo znanje. Nastavnici takođe mogu od učenika da zatraže da zapišu sva pitanja koja imaju ili da ukažu na oblasti koje ih posebno interesuju.

Dobre strategije za postavljanje pitanja u učionici

Pitanja i odgovori nastavnika mogu da budu dosadni i da obeshrabre učenike koji ne daju „tačan“ odgovor. Usvajajući skup smernica za delotvoran razgovor u učionici, nastavnici mogu da podrže proces učenja kod svih učenika:

- Izbegavajte pitanja koja navode na odgovor ili koja već sadrže odgovor. Što ređe koristite pitanja na koja se mora odgovoriti sa „da“ ili „ne“.
- Postavljajte otvorena pitanja koja ne impliciraju neposredno tačan odgovor kako bi se učenicima pomoglo da istraže svoje znanje i razumevanje.
- Neka učenici daju primere ili istraže svoj prvobitni odgovor kako bi se podstaklo dubinsko učenje.
- Nemojte da stavljate učenika „na vruću stolicu“ zahtevajući od njega odgovor, jer to može da deluje neprijateljski za učenika, već ga pozovite da se priključi razgovoru i podeli svoje misli sa ostalim učenicima.
- Nakon što postavite pitanje, zastanite bar pet sekundi pre nego što odgovorite ili zatražite odgovor od učenika. Ovo će pomoći učenicima da promisle i da više budu „vođeni“ odgovorima vršnjaka.
- Postavljajte pitanja na koja ne znate odgovor. Time ćete podstaći učenike da rade to isto i da postanu radoznaliji.

Dodatne informacije i reference

[Kako pomažem učenicima da prevaziđu alternativne koncepcije učenja](#) – Američko udruženje psihologa
[Postavljanje pitanja radi unapređenja procesa učenja](#) – Centar za nastavu
[Postavljanje delotvornih pitanja](#) – Centar za nastavu iz Čikaga

3. Aktivnost: Ugovori za učenje

Zašto je ovo važno?

- Ukoliko je razvoj ugovora za učenje zaista participativni proces, učenici postaju angažovaniji kada uče i njihovo učenje se u većoj meri usmerava na njih same.
- Ugovor za učenje postavlja učeniku ciljeve koje treba da postigne, a koji prevazilaze samo dobre ocene.
- Proces učenja može da se učini vidljivijim za nastavnika, učenika i roditelje.

O čemu se radi?

- Postizanje dogovora između nastavnika i učenika (eventualno i roditelja) o ciljevima učenja ili ciljevima u ponašanju. Uslovi ne bi trebalo da budu jednostrani (da se isključivo navode ciljevi za učenika), već treba da obuhvate i perspektivu i obaveze nastavnika.
- Uspostavljanje ugovora kojim se jačaju odnos nastavnik–učenik i uzajamna posvećenost ciljevima navedenim u ugovoru.

Metode i potrebna sredstva

- Šablon ugovora.

Opis aktivnosti

Ugovorom za učenje utvrđuju se svrha i uslovi u vezi sa kompetencijama za učenje ili ponašanje u učionici i van nje. Umesto da nastavnik ispisi individualne obrazovne planove, ugovori za učenje se razvijaju kroz saradnju. Ugovor za učenje zasniva se na dogovoru, a ne na nastavniku koji nameće ciljeve učenja učeniku.

Pre nego što se uspostavi ugovor, i nastavnik i učenik (kao i roditelji, ako su uključeni) treba da odvoje vreme i iskoriste priliku da utvrde trenutnu situaciju te da razviju ciljeve koje žele da ostvare. I nastavnik i učenik bi trebalo da iznesu očekivanja koja imaju jedan od drugog. Potrebno je utvrditi temu ili problem kako bi se ovaj rad usmerio (npr. utvrđen je problem koji treba rešiti ili poseban talenat koji treba podržati).

Takođe, dogovara se sastanak na kome obe strane predstavljaju ciljeve koje predviđaju i očekivanja koja imaju (npr. očekuje se podrška) i definišu se pozitivne posledice poštovanja ugovora, kao i negativne posledice u slučaju da se ugovor prekrši.

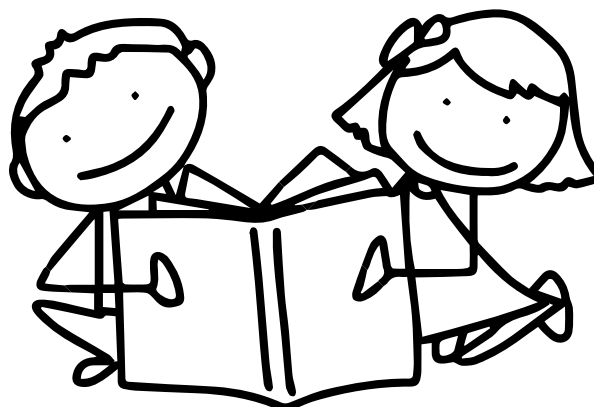
Tokom trajanja ugovora nastavnik vodi evidenciju o poštovanju ugovora i po potrebi nudi podršku. Ukoliko se ugovor prekrši, mogu da se primene posledice, po mogućstvu tek nakon opomene. Nastavnik i učenik ostaju u kontaktu u vezi sa napretkom ili poteškoćama.

Kada ugovor istekne, održava se sastanak radi refleksije i razgovora o budućnosti. Nakon toga se može uspostaviti novi ugovor.

Ukoliko se ugovor za učenje primenjuje prvi put, počnite sa prostim aktivnostima učenja koje učenici mogu da ispune bez previše napora, a potom odaberite šire ciljeve učenja i koristite alate za praćenje napretka (uključujući samostalni nadzor za učenike, vidi aktivnost 2 u poglavlju 4.3).

Dodatne informacije i reference

[Ugovori i meniji za učenje](#) – prikupila Sindi Striklend

4. Aktivnost: Portfolio naučenog

Zašto je ovo važno?

- Portfolio naučenog čini postignuća učenika vidljivim na način na koji to ocene ne omogućavaju.

O čemu se radi?

- Portfolio je zbirka rezultata učenika, a to može biti fizička zbirka radova učenika, internet stranica koju kreiraju učenici i na kojoj se ističe ili sakuplja rad učenika, sveska sa primerima radova učenika; portfolio može da obuhvati tekstove, pisane zadatke, dnevničke zabeleške, umetničke radove, fizičke predmete itd.

Metode i potrebna sredstva

- Zavise od tipa portfolija.

Opis aktivnosti

Pošto se portfolio naučenog ili đački portfolio javlja u brojnim oblicima i pošto se koristi niz različitih medija, nije moguće dati prost opis kako se pravi đački portfolio. Prednost portfolija sastoji se u tome što se učenje i napredak čine vidljivim. Osim toga, portfoliji su mnogo informativniji od običnih ocena.

Portfolio može da se izradi za potrebe informisanja budućih nastavnika ili poslodavaca o konkretnim veštinama, sadržaju znanja i sposobnostima učenika. Vaspitači u vrtićima mogu da pomognu deci da izrade portfolio naučenog kako bi informisali nastavnike u prvom razredu o tome šta je dete već savladalo (prelazni portfolio).

Internet portfolio nudi priliku da se razviju znanja i veštine upotrebe informacionih i komunikacionih tehnologija, izbegne problem spajanja različitih tipova radova učenika (npr. korišćenjem video i audio materijala ili slika proizvoda) i da se portfolio učini lako dostupnim roditeljima i drugim nastavnicima.

Dodatne informacije i reference

[Opis različitih tipova portfolija učenika](#) – na stranici edglossary.org

TREĆI ODELJAK

OD TEORIJE DO

PRAKSE

3.1 PLANIRANJE: OSMIŠLJAVANJE ZADATAKA I OKRUŽENJA

Pregled

Planiranje semestra, nedelje ili časa važna je aktivnost za nastavnike. Tradicionalno, za planiranje se smatra da u potpunosti spada u odgovornosti nastavnika. Nastavnici mogu čak da se osećaju nelagodno kada pomisle da roditelji ili deca mogu da učestvuju u planiranju nastave. Ovaj pododeljak uvodi pojedine aktivnosti za kolaborativno planiranje sa učenicima, roditeljima i stručnim saradnicima (npr. defektolozima). U njemu se takođe nude dodatne ideje za diferenciranu nastavu putem planiranja većeg broja aktivnosti, od kojih učenici mogu da izaberu samo neke.

Informacije za čitaoce

Treći odeljak organizovan je kroz korake nastavnog procesa: planiranje, primena i ocena. U učionicama u kojima se realizuje inkluzivan proces učenja, ovi koraci predstavljaju zajedničku aktivnost svih učesnika kako bi se obezbedilo da učenici aktivno uče i učestvuju. Učenici koji učestvuju u planiranju ili su pozvani da iznesu svoje stavove i interesovanja u vezi sa predstojećom temom imaju jači osećaj pripadnosti i moći će bolje da se uključe u rad. Korisnik može da primeni ove ideje i da ih kombinuje sa drugim aktivnostima opisanim u odeljcima 1 i 2.

1. Aktivnost: Uvođenje pasoša kompetencija ili obrazovnog pasoša

Zašto je ovo važno?

- Kada učenici prelaze od jednog nastavnika do drugog ili iz jedne škole u drugu, gube se važne informacije o kompetencijama, interesovanjima učenika i prednostima, kao i o oblastima u kojima je eventualno potrebno više učenja.
- Učenik koji je svestan svog učenja može aktivno da traži prilike da postane kompetentniji.

O čemu se radi?

- Vizuelizacija onoga što učenik može da uradi u različitim oblastima kompetencija kao osnov za planiranje budućih prilika za učenje.
- Izrada dokumentacije koja pomaže prilikom prelaska.

Metode i potrebna sredstva

- Mape kompetencija ili pasoši kompetencija mogu se pripremati zajedno sa učenicima.

Opis aktivnosti

Pasoši kompetencija ili obrazovni pasoši predstavljaju vezu između nacionalnog kurikuluma i svakodnevnog planiranja u školama. Oni imaju dve glavne svrhe: 1) da se očekivanja u pogledu učenja učine vidljivim učeniku i 2) da se dokumentuje ono što su učenici savladali i što mogu da urade. U pitanju je alat koji koriste i nastavnici i učenici da bi dali „širu sliku“ učenja i učešća učenika. U tradicionalnim učionicama nastavnik pravi plan za čitav razred i izrađuje plan lekcija na osnovu nastavnog plana i programa. Individualni planovi se izrađuju samo za „posebnu“ decu kojoj je neophodna individualizovana nastava. Pasoši kompetencija omogućuju personalizovano planiranje za svu decu, zbog toga što svako dete razvija svoje kompetencije. Inkluzivne učionice koriste iste alate za planiranje za sve učenike kako bi se plan i program sprovedi na fleksibilan i pristupačan način.

Pošto pasoši kompetencija moraju da budu usaglašeni sa planom i programom i opštim očekivanjima za uspeh zemlje ili škole, nije moguće dati primer koji ispunjava sve potrebe. Pasoš kompetencija može da bude usmeren samo na horizontalne kompetencije. Ovo su oblasti kompetencija

koje mogu da se nađu u pasosu kompetencija (kategorije i mape uma za predstavljanje pokazatelja razvila je škola Michael Strembitsky iz Alberta, Kanada):

- kritičko mišljenje, rešavanje problema i odlučivanje,
- komunikacija,
- kreativnost i inovacije,
- društvena, kulturna, globalna i ekološka odgovornost,
- digitalna i tehnološka pismenost,
- celoživotno učenje, upravljanje ličnošću i blagostanje,
- saradnja i liderstvo.

Učenici i nastavnici ocenjuju razvoj kompetencija duž kontinuuma koji se kreće u sledećim rasponima:

- „početak / u povoju“ – „u razvoju / evidentno“ – „zrelo/primerno“,
- „seme“ – „mladica“ – „odraslo drvo“ – „plodonošno drvo“,
- „početnik“ – „napredniji početnik“ – „kompetentan“ – „odličan“ – „stručnjak“.

Za vizuelizaciju možete da koristite:

- grafikone „pauk“ ili „radar“,
- Likertovu skalu,
- mape uma za svaku oblast kompetencija.

Dodatne informacije i reference

[Istraživanje razvoja horizontalnih kompetencija](#) – informacije o školi Michael Strembitsky

[Kompetenzpass](#) – Schule Zeiningen, Švajcarska (na nemačkom jeziku)

[UNICEF Modul za OT 1](#), aktivnost 1.4.1 – „Misliti o aktivnostima, a ne o zadacima“ – ističe važnost sposobnosti da se aktivnost sagleda u kontekstu šire životne situacije u kojoj učenici moraju da postanu kompetentni.

2. Aktivnost: Planiranje nastave na više nivoa i u više dimenzija

Zašto je ovo važno?

- Nastava na više nivoa bavi se planiranjem većeg broja načina za angažovanje učenika i omogućavanjem različitih ishoda za pojedinačne učenike u vezi sa istim primarnim ciljem ili konceptom.
- Talentovani učenici, kao i učenici koji sporije uče ili imaju smetnje u razvoju i invaliditet lako mogu da se isključe kada aktivnosti za učenje nisu osmišljene tako da odgovaraju njihovim potrebama i interesovanjima.

O čemu se radi?

- Primer kako može da se izmeni proces držanja nastave o istoj priči.
- Učenici formiraju grupe i dobijaju različite zadatke u vezi sa istom pričom – „Luk“ (Huwyler, 2010, str. 83). Nastavnik bira jednu izmenu procesa nastave i primenjuje je na taj tekst.

Metode i potrebna sredstva

- Kratka priča, npr. „Luk“ (Huwyler, 2010, str. 83, vidi u nastavku).
- Kartice ili slajdovi sa zadacima za svaku grupu, „radnu stanicu“ i materijali.

Opis aktivnosti

Nastavnik bira priču (na času jezika), odnosno temu ili koncept (na času matematike ili prirodnih nauka) na kojima se angažuju svi učenici. Nastavnik može da iskoristi piramidu za planiranje (vidi aktivnost 1 u odeljku 2.1) kako bi odabrao različite nivoe i osvrnuo se na pet ulaznih tačaka pri planiranju. U primeru koji se ovde navodi početna tačka je priča pod naslovom „Luk“:

„Tu je i priča o luku. Siguran sam da postoji. Nameravam da je ispričam već duže vreme. Zapravo, često počinjem da pričam priču o luku. Međutim, svaki put kada počnem da pričam priču o luku, koja počinje sa 'Bio jednom jedan luk, predivan i okrugao, ljuske bleštavo crvene i bele, tvrd, sa sočnim slojevima skrivenim ispod...', oči počnu da me peku i da se pune suzama i ne mogu da nastavim. Priča ne dopušta da se ispriča. – Molim vas, probajte i vi sami.“ (Huwyler, 2010, str. 83).

Nastavnik može da iskoristi pitanja koja se daju u nastavku.

U kom stepenu moji učenici vladaju jezikom? Kako mogu da učinim ovaj tekst pristupačnim za sve učenike? Nastavnik može da odabere sledeće opcije:

- iskoristite tekst na različitim jezicima da biste se prilagodili deci koja govore alternativni maternji jezik,
- ispišite priču na jeziku koji se lako čita (vidi [Evropske standarde](#)),
- pripremite slike kojima se ilustruje priča (ili neka učenici nacrtaju priču),
- snimite čitanje priče pametnim telefonom kako bi je učenici slušali.

Šta želim da učenici postignu? Nastavnik može da odabere sledeće opcije:

- učenici uče nove reči (npr. ispišite kartice sa ključnim novim rečima na sopstvenom jeziku i na jeziku nastave),
- učenici prepisuju priču sopstvenim rečima tako što pronalaze najveći mogući broj sinonima,
- učenici pišu sopstvenu priču o luku na jeziku na kom žele; cilj je da se napiše zanimljiva priča koju bi ostali učenici želeli da pročitaju.

Kakvu podršku mogu da pružim da bih pomogao učenicima pri učenju? Nastavnik može da odabere sledeće opcije:

- dajte učenicima strukturalna uputstva koja ih vode kroz tekst (npr. isticanje važnih reči zelenom bojom, teških reči crvenom),
- obezbedite kriterijume za uspešne ishode učenja (npr. „Mogu da pročitam priču drugima tako da im bude zanimljiva.“),
- napravite vodiče za učenje, uključujući opis zadatka, ciljeve ili svrhu aktivnosti, predstavite neophodne informacije o kontekstu (npr. ključne izraze ili rečnik), pitanja kojima bi učenici trebalo da se bave itd.

Koje ću prostore u učionici osmisлити da bi se omogućila različita iskustva prilikom učenja? Nastavnik može da odabere sledeće opcije:

- razvijte različite centre učenja u kojima manje grupe učenika ili pojedini učenici mogu da se angažuju u različitim aktivnostima učenja (u centrima učenja mogu da se nađu i knjige na različitim jezicima, rečnici, mape ili drugi resursi, kao i računari ili druga nastavna pomagala, ako postoje),
- pripremite različite aktivnosti sa zadacima opisanim u vodiču za učenje za pojedinačne učenike.

Dodatne informacije i reference

[Postavljanje centara učenja u učionici](#) – na stranici thought.com

[Pet tipova stanica za učenje](#) – na stranici Educationworld.com

3. Aktivnost: Drvo očekivanja

Zašto je ovo važno?

- Očekivanja učenika snažno utiču na proces učenja. Ukoliko su očekivanja vidljiva, nastavnici mogu da podstiču učenika da ih premaši.
- Navodeći svoja očekivanja, nastavnici otkrivaju šta motiviše učenike i čemu se oni nadaju. Ovo su važne informacije za planiranje u obrazovanju.

O čemu se radi?

- Korišćenje alata za vizuelizaciju kako bi se pomoglo učenicima da razviju očekivanja na početku sekvence učenja.
- Učenici koji mogu retrospektivno da uporede svoja očekivanja sa postignućima postavljaju realnije ciljeve za budućnost.

Metode i potrebna sredstva

- Flipčart, olovke, zeleni, smeđi i narandžasti papir, lepak za papir, samolepljivi papirići (za refleksiju po završetku modula).

Opis aktivnosti

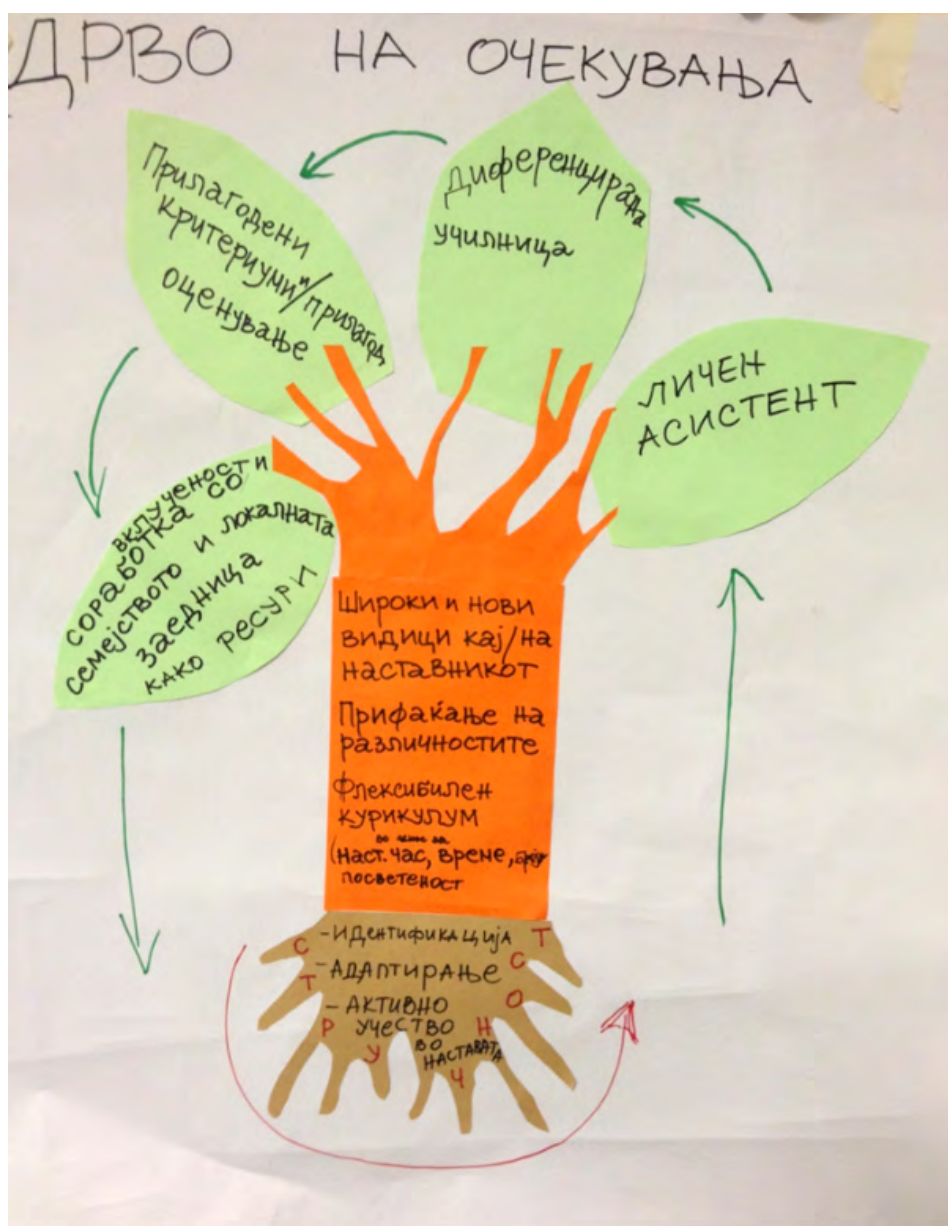
Na početku školske godine ili na početku nove sekvence učenja učenici se pozivaju da razviju sopstvena očekivanja u vezi sa onim što žele da nauče. Učenici sede u grupama od troje do petoro za stolom i osmišljavaju „Drvo očekivanja“ na flipčartu ili velikom listu smeđeg papira. Nastavnik može dati primer drveta kako bi bio siguran da će učenici kasnije postaviti svoje ideje na odgovarajuće delove drveta. Drugi pristup jeste da se donese manje drvo ili grana u učionicu i da učenici tu okače kartice.

Učenici koriste smeđi, narandžasti i zeleni papir da zapišu svoja interesovanja i očekivanja. Smeđi papir asocira na koreno i stablo drveta i predstavlja ključne teme na kojima učenici žele da se angažuju ili ključne ishode koje učenici žele da ostvare. Narandžasti papir se vezuje za grane drveta i predstavlja ono što je potrebno da bi se to ostvarilo. Zeleni papir se vezuje za listove drveta i predstavlja posebna interesovanja učenika. Nastavnici mogu da dodaju i žuti papir na koji bi učenici stavili ono čega se plaše ili što ne žele (može se postaviti bilo gde).

Svaka od grupa popunjava svoje drvo i izlaže poster tako da ga svi u razredu vide. Učenici predstavljaju svoje drvo ostalim grupama. Poster se stavlja na

sigurno mesto ili nastavnik snima fotografiju svakog drveta kako bi na kraju sekvence učenja učenici mogli da se pozovu na njega (videti sliku 30, Drvo očekivanja, koju su kreirali učesnici UNICEF radionice u Skoplju, 2016. godine).

Na kraju sesije učenja drvo očekivanja može da se revidira, tj. učenici i nastavnik mogu da daju komentare. Nastavnik može da iskoristi samolepljive papiriće ili smajlije za povratne informacije od učenika.

Slika 30: Drvo očekivanja

Kao alternativu za „Drvo očekivanja“ nastavnici mogu da iskoriste metodu „Reka života“, opisanu u [UNICEF Modulu za OT 1](#), aktivnost 1.1.1, koja omogućuje refleksiju, razvoj ciljeva za narednu sesiju učenja i za dugoročne ishode.

Dodatne informacije i reference

[Drvo očekivanja](#) – Opis aktivnosti na stranici Pro-Skills

[Reka života](#) – Opis aktivnosti na stranici sktoolkit.org

4. Aktivnost: Učenici i roditelji učestvuju u planiranju obrazovanja

Zašto je ovo važno?

- Roditelje koji se osećaju marginalizovano u društvu trebalo bi osnažiti tako što će se iskazati interesovanje za njihova iskustva i stručna znanja koja mogu da obogate proces učenja svih učenika.
- Preuzimanje perspektive nastavnika daje učenicima i roditeljima dublji osećaj sopstvene uloge i omogućuje im da daju aktivan doprinos tamo gde je to moguće i smisljeno.

O čemu se radi?

- Angažovanje učenika i roditelja u planiranju procesa obrazovanja.
- Oslanjanje na iskustva i stručna znanja roditelja radi obogaćivanja učionice.

Metode i potrebna sredstva

- Planer za lekcije radi koordinacije aktivnosti.

Opis aktivnosti

Uključivanje roditelja u život škole može da izađe i van okvira roditeljskih sastanaka i poseta školi. Naročito u multikulturalnim školama, roditelji su upoznatiji sa kulturnim tradicijama koje možda dele sa drugim roditeljima, ali ne i sa nastavnikom. Oni su možda odrastali na mestima gde su škole bile organizovane potpuno drugačije pa imaju očekivanja koja ne važe za školu njihovog deteta. Angažovanje roditelja u planiranju procesa obrazovanja uključuje roditelje u rad škole i pomaže da se premosti jaz koji bi inače mogao da napravi problem u procesu učenja i učešća njihovog deteta.

Nastavnici bi trebalo da planiraju angažovanje roditelja na temama sa kojima su roditelji upoznati i u kojima mogu značajno da doprinesu znanju i iskustvu

svih učenika. Na primer, roditelji bi mogli da ispričaju učenicima kako se slave njihovi verski ili kulturni praznici i događaji, da odgovore na pitanja učenika i ispričaju priču iz sopstvenog detinjstva. Svi roditelji bi trebalo da imaju priliku da daju svoj doprinos, između ostalog i u okviru tema kao što su njihova profesija ili posao, posebni hobiji ili drugi aspekti njihovih života koji se uklapaju u plan i program ili su zanimljivi deci.

Roditeljski sastanci mogu da se iskoriste da se uvede ideja i da se o toj ideji porazgovara sa svim roditeljima. Time će se stvoriti odlična prilika da se roditelji bolje upoznaju i da bolje upoznaju plan i program. Nastavnici bi trebalo da podstaknu snebivljive roditelje i da im pruže podršku. Može se kreirati godišnji plan kojim se utvrđuju datumi kada roditelji dolaze u školu radi predstavljanja svojih iskustava, kako bi se oni na najbolji način uklopili u plan i program za tu godinu. Ukoliko roditelji rade na mestu koje bi razred mogao da poseti, razmotrite opciju da razred ode tamo umesto da roditelj dolazi u školu.

Oko šest nedelja pre zakazane posete kontaktirajte roditelja i proverite da li ima plan. Podstaknite ih da angažuju svoje dete i u planiranju i u predavanju. Podržite roditelje i dete u razvoju ideja za angažovanje razreda i učinite da događaj predstavlja zanimljivo i angažovano iskustvo za sve učenike.

Dodatne informacije i reference

[Korišćenje stručnih znanja roditelja za uspeh učenika](#) – Šeril Bauton

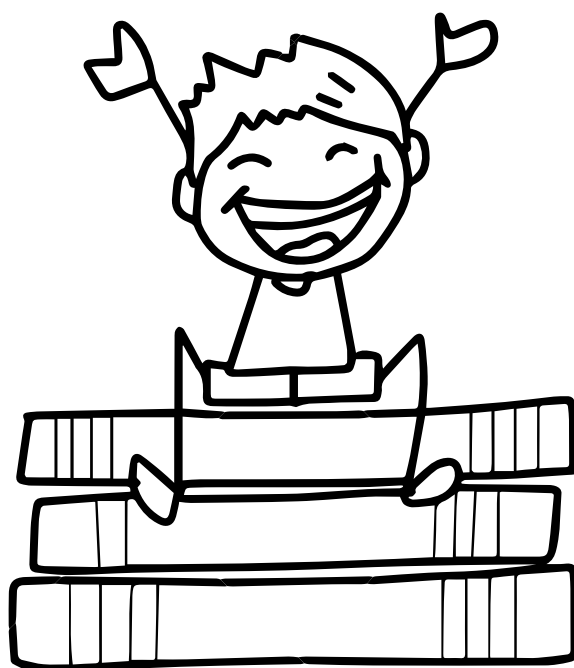
3.2 AKCIJA: USKLAĐIVANJE PROCESA DRŽANJA NASTAVE I UČENJA

Pregled

U ovom odeljku date su pojedine aktivnosti kojima se obezbeđuje da se nastavnici i učenici pozitivno angažuju kako bi podržali proces učenja i učešća. Pošto učenici moraju aktivno da uče, važno je da nastavnici i učenici dobro razumeju stil učenja koji učenici preferiraju. Jedna od važnih strategija kojima se obezbeđuje aktivno učenje jeste da se pomogne učenicima da predvide kada će učiti kako bi mogli da usmere pažnju u skladu sa tim. Ukoliko učenici postanu nastavnici tokom jednog dana ili jedne lekcije, oni će bolje razumeti složenost upravljanja učionicom. Usklađivanjem procesa držanja nastave i učenja takođe se obezbeđuje angažovanje roditelja i oni se osposobljavaju da podrže svoje dete kada je to potrebno. U tom pogledu može biti korisna knjižica za vezu između škole i kuće.

Informacije za čitaoce

Predavanja nastavnika u okviru određenog predmeta i struktura znanja i razumevanja učenika moraju da se objedine kroz zajedničku aktivnost držanja nastave i učenja. Drugim rečima, nastava i učenje su interaktivni proces, a ne jednosmerna ulica. Deca mogu tiho da sede u klupama, da naizgled paze, a da im misli zapravo lutaju ili da brinu o nečemu što ih sprečava da se angažuju. Tek kada se učenici aktivno angažuju i rade nešto, nastavnici mogu da razumeju o čemu oni razmišljaju i da li je to korisno za učenje. Ovde opisane aktivnosti komplementarne su aktivnostima opisanim u odeljku 2. U suštini, načela univerzalnog dizajna za učenje pospešiće angažovanje svih učenika (vidi odeljak 2.1).

1. Aktivnost: Otkrivanje preferenci za učenje i izvršnih veština učenika

Zašto je ovo važno?

- Inkluzivno obrazovanje poštuje preferirani stil učenja deteta i pomaže deci da postanu nezavisniji i samostalno usmereni učenici (lične kompetencije).
- Mnoga deca nemaju uspeha zbog toga što nisu razvila neophodne veštine u vezi sa samosvešću i upravljanjem sobom, a ne zbog nedostatka inteligencije. Nastavnici bi trebalo da mogu da identifikuju decu kojoj je potrebno da razviju te veštine.

O čemu se radi?

- Samoocenjivanje učenika kao početna tačka za unapređenje procesa učenja.

Metode i potrebna sredstva

- Upitnik (vidi u daljem tekstu).

Opis aktivnosti

Nastavnici i učenici imaju na raspolaganju brojne opcije koje im mogu pomoći da nauče više o preferencama učenika za učenje i njihovim veštinama upravljanja sobom. Nastavnici mogu da uoče da su pojedini učenici impulsivniji od drugih i da odustaju čim se prvi put suoče sa neuspehom. Takođe, oni mogu da uoče da su pojedini učenici motivisaniji i angažovaniji kada je predmet učenja dostupan preko drugih čula (vizuelno, auditivno, taktilno). Pojedina deca radije rade u grupama, uz mnogo razgovora, druga sama, u tihom ćošku.

Nije uvek jasno zašto deca ne uspevaju da uče, da učestvuju ili da se koncentrišu. A pošto samo dete može da promeni loše veštine učenja, važno je da se učenici bolje upoznaju sa razlozima i da postanu svesni sopstvenog ponašanja pri učenju. Prema tome, kao prvi korak, učenicima može koristiti da obave samoocenjivanje stila učenja i preferenci za učenje. Važno je razgovarati sa učenicima o njihovom stilu učenja i diskutovati o tome kako oni mogu da razviju neophodne veštine, kao što su usmeravanje pažnje, istrajnost i pažljivost. Ove veštine se nazivaju i „izvršilačke veštine“.

Što se tiče dece mlađeg uzrasta, možda je korisnije pitati nekog drugog (npr. roditelja ili staratelja) nego koristiti upitnik. Nastavnici mogu da iskoriste

Skalu socijalnih kompetencija dece, koja sadrži podskale o pro-socijalnim/komunikacionim veštinama i veštinama emocionalne regulacije.

Lusi M. Guljelmino je osmislila Ocenu preferenci za učenje, sa 19 stavki putem kojih se prikupljaju podaci o preferencama za učenje i stavovima u odnosu na učenje. Stavke su dostupne na [internetu](#), ali za pristup informacijama o ocenjivanju odgovora neophodno je kupiti upitnik.

Peg Dason i Ričard Guare razvili su upitnik za izvršilačke veštine među decom i adolescentima, koji je dostupan na [internetu](#) (uključujući bodovanje). Takođe, postoji [Upitnik o izvršilačkim veštinama za decu](#).

Neki upitnici o stilovima učenja popunjavaju se na internetu. Međutim, nastavnici mogu da iskoriste pitanja da bi napravili sopstvene upitnike koje će učenici popunjavati na papiru. Ovi upitnici se mogu zasnivati na senzornim preferencama ili na ideji „različitih oblika inteligencije“ Hauarda Gardnera:

- [Upitnik](#) kojim se pravi razlika između vizuelnog, auditivnog i taktalnog tipa učenika, a koji je izradila organizacija Škola na točkovima,
- O'Brajanov [Upitnik o stilovima učenja](#),
- [Koji je vaš stil učenja?](#) – na stranici [educationplanner.org](#),
- [Samoocenjivanje više vrsta inteligencije](#) – na stranici [Edutopia](#),
- [Upitnik za više vrsta inteligencije](#) za roditelje – na stranici [TeacherVision](#)

Samoocenjivanje ili ocenjivanje koje vrše drugi predstavljaju prvi korak u refleksiji o stilovima učenja i izvršilačkim veštinama. Posle toga treba da usledi diskusija o načinu na koji deca mogu da unaprede proces učenja i steknu neophodne veštine da bi postala uspešna u učenju.

Dodatne informacije i reference

[Wikipedija – članak o stilovima učenja](#) daje Pregled različitih teorija i pristupa [Oblasti izvršilačkih veština](#) – na stranici [Understood](#) za probleme sa učenjem i održavanjem pažnje

2. Aktivnost: Čajanka – kooperativna vežba za razvoj predviđanja u pogledu teksta

Zašto je ovo važno?

- Ova interaktivna strategija pred čitanje pomaže učenicima da razviju predviđanja u vezi sa izazovnim tekstom koji će se čitati kasnije.
- Učenici mogu da pomognu jedni drugima da adekvatno razumeju ključne koncepte koji su važni za razumevanje teksta.

O čemu se radi?

- Učenici razmenjuju stavove i diskutuju o razumevanju.
- Razvoj predviđanja i otkrivanje načina za „napredno organizovanje“ radi unapređenja razumevanja teksta.

Metode i potrebna sredstva

- Komplet kartica sa ključnim rečima ili frazama iz priče.
- Muzika ili drugi način da se odredi trajanje aktivnosti i vodi grupni rad.

Opis aktivnosti

Odaberite ključne reči ili fraze iz teksta koji želite da čitate i prepisite ih na velike kartice ili deblji papir. Iskoristite tačne reči iz teksta i tražite reči ili fraze koje imaju više od jednog značenja. Odaberite upola onoliko reči i fraza koliko ima učenika i napravite dva kompleta, kako bi svaki učenik dobio karticu.

Podelite učenicima kartice i dajte im uputstva šta da rade dok traje muzika:

- 1. faza. Podelite svoju karticu sa što više drugara iz razreda i radite u parovima ili grupama. Saslušajte druge dok čitaju svoje kartice i razgovarajte o tome na koji način se te kartice mogu povezati i o čemu može da bude tekst.
- 2. faza. Kada prestane muzika ili zazvoni zvonice, okupite se u grupama od 4 do 5 učenika i podelite sve kartice sa svima u grupi. Razgovarajte o onome što ste čuli tokom prve faze, koje ste reči videli, koje veze su uočene ili koje su pretpostavke iznete. Razmenite ideje o mogućim predviđanjima o tekstu i ukažite na reči koje vam omogućuju da date određena predviđanja. Svi učenici unose prethodna znanja ili iskustva u ova predviđanja.
- 3. faza. Napišite grupni pasus „Mi mislimo“ koji sadrži predviđanje teme o kojoj će se čitati i način na koji je grupa došla do zaključaka

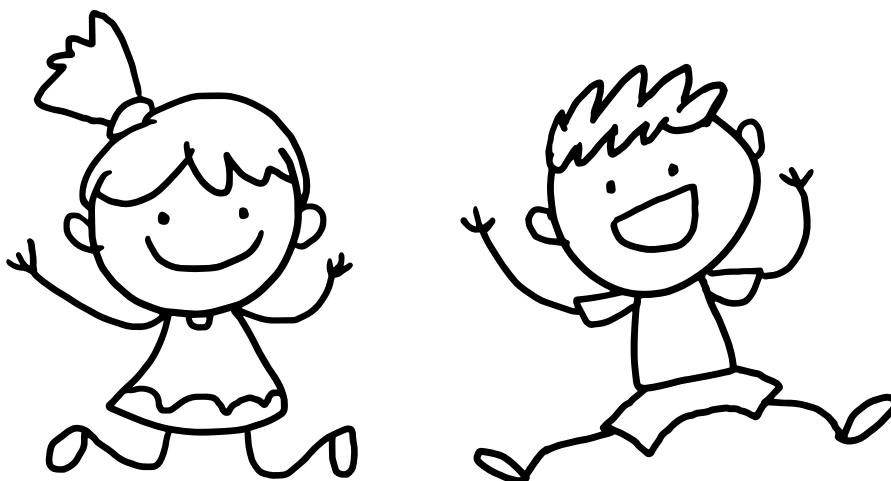
(npr. predviđanje i obrazloženje predviđanja). Pripremite se da podelite predviđanje sa drugima i objasnite kako ste došli do ovog zaključka.

- 4. faza. Podelite predviđanje sa ostalim grupama i osmislite predviđanje čitavog razreda u vezi sa tekstem.
- 5. faza. Pročitajte tekst (zajedno ili pojedinačno) i uporedite ga sa predviđanjem (predviđanjima).

Dodatne informacije i reference

Viki opis [unapređenja pismenosti](#) u različitim disciplinama

Pogledajte opis metode [Čajanka](#) na stranici Youtube (alternativna procedura)

3. Aktivnost: Učenici postaju nastavnici na jedan dan – recipročna nastava

Zašto je ovo važno?

- Predavanje u okviru određenog predmeta produbljuje znanje i razvija niz kompetencija i veština.
- Promena perspektive kada se učionica gleda očima nastavnika pomaže da se razume da nastava može da se drži na različite načine.
- Pojedini učenici ne razumeju na odgovarajući način šta je sve neophodno da bi se isplanirala lekcija koja će sve učenike angažovati kroz pozitivna iskustva učenja. Angažovanje učenika u planiranju obrazovanja može da doprinese usmeravanju na aktivnosti koje su relevantne i interesantne za učenike.

O čemu se radi?

- Učenici istih razreda uče jedni druge u svojim ili drugim učionicama, odnosno učenici viših razreda uče mlađe razrede, po mogućstvu u vezi sa posebnim interesovanjem koja dele.
- Učenje u komplementarnim ulogama o temama od interesa za učenike.

Metode i potrebna sredstva

- Prosti planovi lekcija za podršku učenicima u aktivnostima planiranja.
- Plan na kojem deca mogu da se prijave za sesije koje ih posebno interesuju.

Opis aktivnosti

Vršnjačko podučavanje se može organizovati na različite načine: pojedinačni učenici mogu da pripreme kratku lekciju za učenike u drugom odeljenju ili mogu da pozovu učenike da dođu na posebno mesto, van učionice, gde drugi učenici mogu da uče o posebnoj temi. Ovo se može organizovati na nivou škole (popodne vršnjačkog učenja jednom mesečno), kao zajednička aktivnost dva nastavnika ili kao aktivnost unutar jedne učionice.

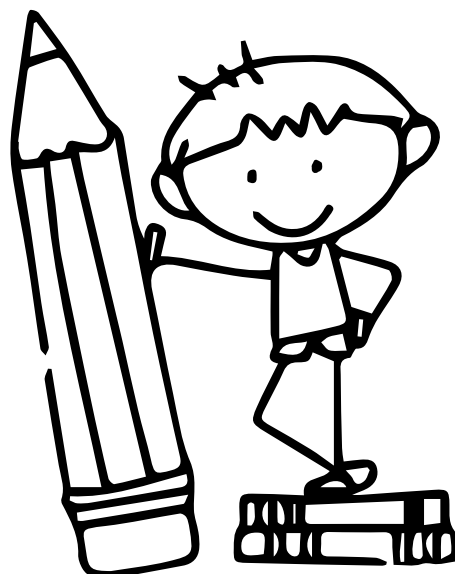
Ponudite učenicima par saveta i trikova kako pripremiti zanimljiv „čas“ i održite diskusiju o tome šta učenici očekuju da će čuti od svojih vršnjaka ili kako bi želeli da im njihovi vršnjaci „predaju“. Iskoristite ove informacije kao osnov za pripremu prostog plana lekcije koji učenici mogu da iskoriste za pripremu „časa“.

Isplanirajte organizovanje „lekcija“ – počnite sa prostijim aranžmanima ukoliko učenici nemaju iskustva, eventualno uz prisustvo odrasle osobe koja će voditi i organizovati proces.

Obezbedite da vršnjački nastavnici dobiju povratne informacije i da im se pruži prilika da „unaprede“ svoju lekciju, možda tako što će neki vršnjak održati predavanje na istu temu drugoj grupi ili tako što će se pripremati za drugu interesantnu temu.

Dodatne informacije i reference

Informacije o [vršnjačkom učenju](#) – na stranici InformED

4. Aktivnost: Knjižica za vezu između škole i kuće

Zašto je ovo važno?

- Roditelji koji znaju šta se dešava u školi mogu da pruže bolju podršku kod kuće.
- Opservacije iz kuće ili informacije o posebnim događajima kod kuće pomažu nastavnicima da podrže učenike u učionici.

O čemu se radi?

- Razmena informacija od uzajamnog interesa i značaja.
- Razvoj osećaja zajedničke odgovornosti za učenje deteta.
- Praćenje trendova i kod kuće i u školi.

Metode i potrebna sredstva

- Knjižica za vezu između škole i kuće (može je napraviti jedan tim za sve razrede, a mogu je napraviti i pojedinačni nastavnici za razred kojem drže nastavu ili sami učenici).

Opis aktivnosti

„Knjižica za vezu između škole i kuće“ ili „Knjižica škola–kuća“ može da posluži za različite namene, a bolje je usmeriti se na jednu ili dve nego pokušavati da se sve informacije prenesu putem ove knjižice:

- dnevnicima ili obrascima za dokumentovanje komunikacije nastavnik–roditelj (šabloni se mogu složiti u fasciklu),
- knjižica za organizaciona pitanja, važne informacije i domaće zadatke složena u knjižici koju učenici uvek nose sa sobom i pokazuju roditeljima, odnosno nastavnicima,
- deca koriste deo vremena u petak kako bi roditeljima napisala šta su naučila tokom nedelje (vidi „Dnevnik u petak“), a roditelji komentarišu, odnosno zapisuju šta je dete naučilo kod kuće,
- blog razreda kojim se roditelji obaveštavaju o važnim školskim aktivnostima (postavlja se lako i besplatno na adresi [Wordpress](#)) – neka učenici ili roditelji pomognu u postavljanju bloga i davanju uputstava.

Ukoliko se odlučite za knjižicu, možete da angažujete učenike da je sami kreiraju i da sa njima prodiskutujete o tome šta bi oni želeli da se prenosi od informacija i koliko često. Na osnovu toga će se napraviti rubrike koje se uneti u knjižicu (ako ih uopšte ima).

Dodatne informacije i reference

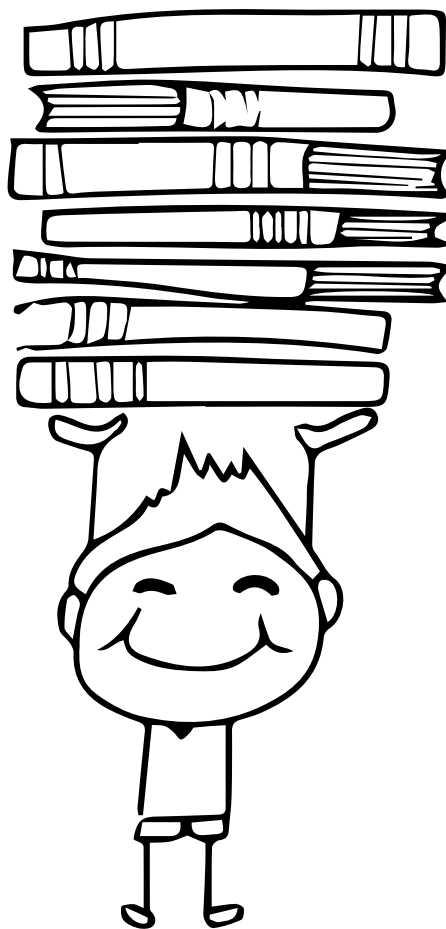
Primeri [Dnevnika i obrazaca za komunikaciju nastavnik–roditelj](#).

Informacije o [Dnevniku u petak](#) Džejmija Sirsa.

[Zbirka šablona](#), uključujući šablone za komunikaciju roditelj–nastavnik.

[10 načina na koji se blogovi i Wordpress](#) koriste u školama – primeri dobrih praksi.

[Deca kreiraju sopstvenu knjigu](#) – sadrži uputstva za knjige koje se lako prave.

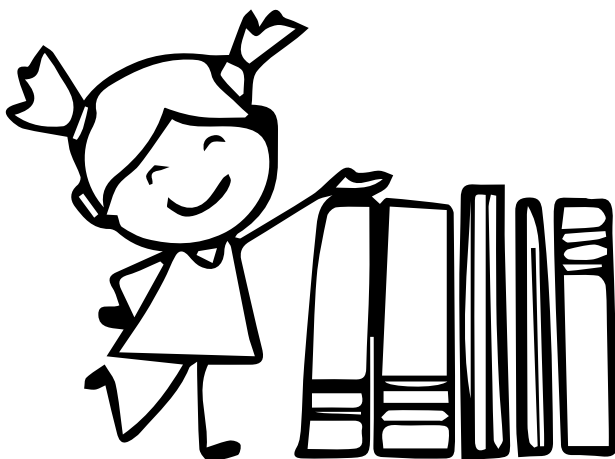
3.3 OCENA: KOMBINOVANJE ANALIZE I REFLEKSIJE

Pregled

Ovaj odeljak bavi se refleksijom i ocenom procesa učenja. U tradicionalnoj učionici ocenjivanje procesa učenja je sumarno i vrši se na kraju sekvence učenja. Kako bi se obezbedilo aktivno učenje i unapredile metakognitivne veštine učenika, važno je jačati proces formativne ocene. Proces formativne ocena odvija se paralelno sa procesom učenja i u njemu se povratne informacije koriste da bi se promovisalo učenje, a ne da bi se učenici ocenjivali. I nastavnik i učenik usmeravaju se na proces učenja. U prvoj aktivnosti je opisano kako se to može postići. Pošto nastavnici nisu uvek prisutni kako bi pratili učenike, važno je da učenici razviju veštine i strategije samonadzora. Vršnjačko ocenjivanje je delotvorno jer učenici mogu da uče jedni od drugih, ali i da vežbaju socijalne veštine kada daju povratne informacije vršnjacima. Na kraju, opisan je prost metod za unapređenje samosvesti, samonadzor u učionici, uz pozitivnu povratnu spregu kojom se ističe doprinos pojedinačnog učenika čitavom razredu.

Informacije za čitaoce

Ove četiri aktivnosti usmerene su na formativnu ocenu, što je najvažnija vrste ocene za promovisanje procesa učenja i učešća. Formativna ocena je ocena za učenje i pošto učenici treba da postanu aktivni i da se samostalno usmeravaju pri učenju, važno je da im se pruži prilika da vežbaju ove veštine i da postanu svesni sopstvene samoregulacije (ili toga da samoregulacije nema). Sve aktivnosti opisane u ovom tekstu mogu se sprovoditi stalno. Drugim rečima, ovo nisu aktivnosti koje nastavnici rade jednom tokom školske godine, već svakodnevno. Biće potrebno vreme da se izgrade neophodne veštine učenika i nastavnici ne bi trebalo da očekuju da će učenici moći da usavrše ove veštine u toku jednog časa.

1. Aktivnost: Davanje smislenih povratnih informacija učenicima

Zašto je ovo važno?

- Povratne informacije mogu da ohrabre ili obeshrabre učenike. Dobre povratne informacije ne samo što ohrabruju i motivišu učenike već im daju i važne informacije za budući proces učenja.
- Davanje dobrih povratnih informacija je najdelotvornija strategija kojom će učenici ostvariti pozitivne ishode.

O čemu se radi?

- Obezbeđivanje formativne ocene za učenike radi podrške procesu učenja.
- Davanje povratnih informacija na način koji učenicima pomaže da uče, a ne da osećaju kako im se sudi.

Metode i potrebna sredstva

Nisu potrebni posebni materijali.

Opis aktivnosti

Kako bi se učenicima dale korisne povratne informacije o procesu učenja i postignućima, oni najpre treba da znaju šta je u fokusu vaših lekcija, odnosno šta je opšti cilj aktivnosti ili projekta (vidi aktivnosti u poglavlju 3.2). Što je bolja i jasnija vizija koju dajete učenicima o onome što želite da oni ostvare, to je verovatnije da će vaše informacije o utvrđivanju ciljeva pomoći učenicima da ostvare ono što imate na umu.

Podjednako je važno da učenici znaju tačno gde se nalaze u odnosu na cilj koji ste postavili razredu ili učeniku. Nastavnik, prema tome, treba da odgovara na prethodni rad ili postignuća učenika koja se direktno odnose na tekući zadatak ili projekat i na ciljeve koje bi trebalo ostvariti.

Osim toga, učenicima su potrebne informacije o načinu na koji se rešava problem i kako se započinje određena aktivnost. Često se tokom časova gubi mnogo vremena zato što učenicima nisu jasni prvi koraci. Davanje povratne informacije učenicima o tome šta sledeće treba da urade i početna pomoć predstavljaju važnu, treću komponentu procesa davanja dobrih povratnih informacija.

Ukratko, dobre povratne informacije imaju tri cilja:

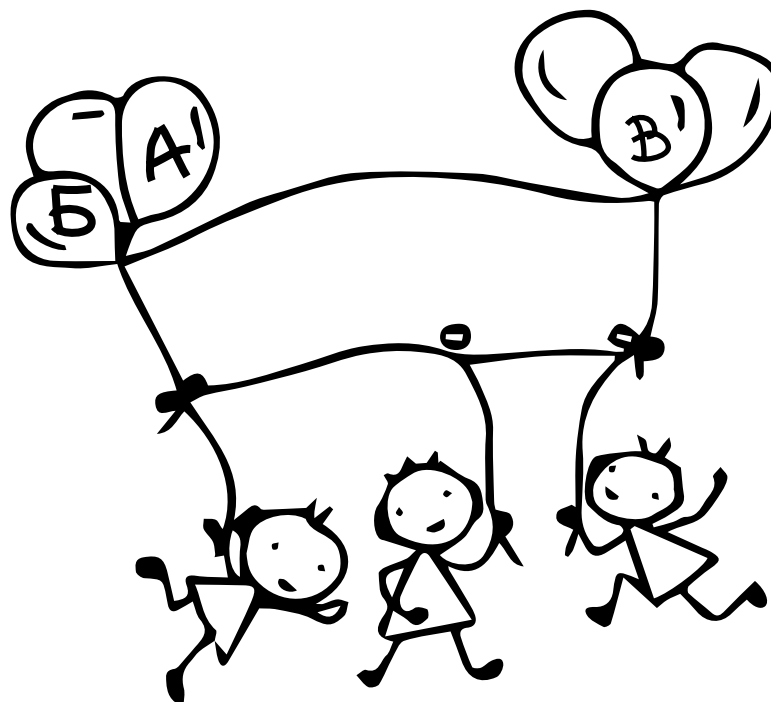
1. Dopuna – odgovor na pitanja učenika u vezi sa razumevanjem cilja i onoga što bi trebalo da ostvare: „Kuda idem?“
2. Povratna sprega – odgovor na pitanja učenika u vezi sa tim gde se nalaze i kako im ide ono što rade: „Kako mi ide?“
3. Impuls – odgovor na pitanja učenika u vezi sa načinom na koji bi trebalo da započnu sa aktivnošću, odnosno šta je najbolji prvi korak: „Šta sad?“

Asistenti nastavnika ili učenici mogu da se obuče da postavljaju pitanja koja pomažu učenicima da sami nađu odgovor, a ne da se uvek oslanjaju na to da će nastavnik voditi njihov proces učenja. Učenici koji su u stanju da se osvrnu na sopstveni proces učenja i postignuća postaju samostalni i delotvorni u procesu učenja. Ovo je važan cilj koji bi škole trebalo da nastoje da ostvare.

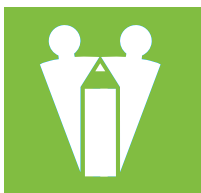
Dodatne informacije i reference

[UNICEF Modul OT 3](#), aktivnosti 3.2.4 – Korišćenje izjava o ciljevima za davanje povratnih informacija

[Snaga povratne informacije](#) Džona Hetija – na stranici Youtube, odgovarajuće [Informacije](#) na stranici [visible-learning.org](#)

2. Aktivnost: Strategije za samonadzor učenika

Zašto je ovo važno?

- Samonadzor tokom učenja predstavlja važan način za unapređenje procesa učenja i pomaže učenicima da budu delotvorniji i nezavisniji u procesu učenja.
- Sposobnost da se prati sopstveno ponašanje i aktivnosti jeste jedna od najvažnijih veština za školu (= metakognitivne strategije).

O čemu se radi?

- Nastavnici ne bi trebalo da prosto pretpostavljaju da sva deca imaju dobre veštine samonadzora, već bi trebalo aktivno da ih podučavaju ovim veštinama i da podrže decu sa slabim veštinama samonadzora.
- Strategije za samonadzor pomažu da se razvije produktivno ponašanje među učenicima sa emocionalnim teškoćama ili teškoćama u ponašanju.

Metode i potrebna sredstva

- Obrazac ili kontrolni spisak koji učenicima pomaže u vezi sa samonadzorom.
- Kartice koje podsećaju učenike na pozitivne oblike ponašanja.

Opis aktivnosti

Samoregulacija i izvršilačke veštine predstavljaju neophodnu komponentu uspešnog procesa učenja. Kod dece iz nepovoljnih socio-ekonomskih sredina ili dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom postoji veća verovatnoća da nemaju neophodne veštine nego što je to slučaj sa ostalom decom. Pojedinoj deci nedostaje svest o tome šta rade i nisu u stanju da vode računa o sopstvenom ponašanju.

Nastavnici mogu da koriste kontrolne spiskove ili upitnike kao početnu tačku za razgovor o samonadzoru i samosvesti (vidi odeljak 3.2, aktivnost 1). Međutim, naglasak bi u tom slučaju trebalo da bude na onome što pomaže učenicima da postanu svesniji i da kontrolišu sopstveno ponašanje. Nastavnici i učenici mogu da se dogovore o konkretnom ponašanju koje će učenici samonadzirati tokom prethodno dogovorenog vremenskog perioda. Nastavnici mogu da izaberu jedan od alata za upravljanje učionicom koji su uvedeni u odeljku 2.4, aktivnost 1, kako bi se obezbedili neophodni signali za trajanje i željeni fokus, npr. kartica sa slikom traženog oblika ponašanja. Nastavnici i učenici takođe mogu da se dogovore o nagradama za uspešnu promenu ponašanja.

Dodatne informacije i reference

[Korišćenje strategija za samonadzor](#) – na stranici LearnAlberta

[Vodič za intervencije samonadzora](#) Dajane Askings Mekarti

3. Aktivnost: Strategije vršnjačkog ocenjivanja učenika**Zašto je ovo važno?**

- Ako se učenicima omogući da daju pozitivne povratne informacije vršnjacima, to im pomaže da postanu kompetentniji u učenju, bilo sami bilo u saradnji sa drugim učenicima.
- Angažovanje učenika u davanju povratnih informacija vršnjacima smanjuje opterećenje [...].
- Učenici koji mogu da se angažuju u pozitivnom ocenjivanju vršnjaka postaju kompetentniji u učenju i sposobni da podrže jedni druge, tj. ne moraju stalno da zavise od informacija koje im daje nastavnik.

O čemu se radi?

- Integrisanje sekvenci vršnjačke ocene u lekcije kako bi se učenicima omogućilo da se zajednički osvrnu na proces učenja, svoje učešće i svoja postignuća.
- Stvaranje kulture u učionici u kojoj su učenici deo zajednice koja uči, a ne da uče izolovano.

Metode i potrebna sredstva

- Kontrolni spiskovi, pravila za davanje povratnih informacija, obrasci koji se koriste za konkretne namene.
- Vreme potrebno da se uvedu i uvežbaju pravila za davanje povratnih informacija, odnosno primena kontrolnih spiskova.

Opis aktivnosti

Sistematično učite učenike kako da daju smislene povratne informacije vršnjacima, na primer:

- „pravilo sendvič ocene“, tj. jedan pozitivan komentar – jedna konstruktivna kritika sa objašnjenjem kako da se unapredi stanje – jedan pozitivan komentar,

- podučite učenike koje reči da koriste da bi izneli kritiku, npr. tako što će dati razloge ili koristiti zajedničke kriterijume kako bi opisali zašto im se nešto svidelo ili nije svidelo, odnosno zašto su smatrali da je nešto dobro ili da nije dobro,
- učenje osnovnih veština komunikacije neophodnih za davanje pozitivne povratne informacije,
- ponudite učenicima skup „početaka rečenica“ za davanje konstruktivnih povratnih informacija.

Dogovorite kriterijume koji se koriste za vršnjačku ocenu tokom određene sekvence ili u vezi sa konkretnim zadatkom (npr. izjave o ciljevima, kriterijumi uspeha itd.), a koje učenici mogu da iskoriste da bi vršnjacima dali povratne informacije. Kriterijumi bi trebalo da budu neposredno vezani za ciljeve učenja koje ste možda već naveli na početku sekvence učenja. Proverite da li ste započeli sa kratkom ocenom koju je dao vršnjak kako bi ocenio kratku aktivnost ili zadatak drugog učenika. Od svih uključenih učenika možete da zatražite da zapišu jednu ili dve rečenice o svom iskustvu davanja ili primanja povratnih informacija i kako bi se ono moglo unaprediti sledeći put.

Dodatne informacije i reference

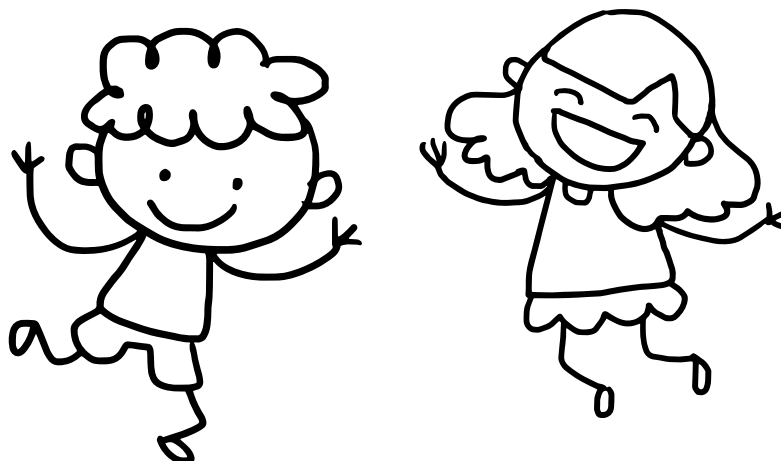
[Kako koristiti vršnjačku ocenu sa vašim učenicima](#) – na stranici Hab - učenici u središtu

[Naučite svoje učenike da vode razgovor](#) – na stranici Edutopia

[Počeci rečenica za vršnjačko ocenjivanje](#) – na stranici

Throughtheclassroomdoor.com

[UNICEF Modul OT 2](#), aktivnost 2.1.1 – vežba „Slušaj me“

4. Aktivnost: Aktivnost sa tri tegle

Zašto je ovo važno?

- Učenici se podstiču da daju pozitivan doprinos naporima razreda, a da pritom ne ističu negativno ponašanje učenika.
- Pomaže učenicima da se identifikuju sa razredom kao zajednicom za učenje i osvoje nagrade koje koriste svim učenicima.

O čemu se radi?

- Pozitivne nagrade za poštovanje unapred utvrđenih pravila učionice.

Metode i potrebna sredstva

- Tri tegle, manje kartice koje staju u tegle.

Opis aktivnosti

Učenici i nastavnici razvijaju pravila koja su ili univerzalno relevantna ili važe za neku određenu lekciju. Pravila se ispisuju na kartice i stavljaju u teglu označenu natpisom „Ponašanje“.

Učenici i nastavnici ispisuju nagrade od kojih će svi učenici imati koristi i koje se sviđaju svim učenicima. Ove nagrade se ispisuju na kartice i stavljaju u teglu označenu natpisom „Nagrada“.

Imena svih učenika se ispisuju na kartice i stavljaju u teglu označenu natpisom „Ko“.

Na početku lekcije nastavnik izvlači jednu karticu iz tegle „Ponašanje“ i jednu iz tegle „Ko“; tako se dobija ponašanje koje će se posmatrati i ko će u razredu biti posmatran kako bi se videlo da li ispunjava kriterijum.

Na kraju lekcije nastavnik proglašava da li je kriterijum ispunjen ili ne. Ako je kriterijum ispunjen, može se reći ko je bio taj učenik, a ako se kriterijum ne ispuni, nastavnik govori razredu da se sledeći put svi zajedno više potrudu. Učenik koji je identifikovan za ispunjavanje unapred utvrđenog kriterijuma (ako se ne identifikuje, može se odabrati bilo koji učenik) izvlači karticu iz tegle „Nagrada“ i to je nagrada od koje će čitav razred imati koristi.

Dodatne informacije i reference

Video snimak sa instrukcijama za [Tri tegle](#) nalazi se na stranici Youtube

Prilozi

Slike

Slika 1: Model aktivnosti

Slika 2: Obrazovanje kao sistem i proces

Slika 3: Model aktivnosti inkluzivnih nastavničkih praksi

Slika 4: Model aktivnosti praksi za podršku svim učenicima

Slika 5: Natpisi dobrodošlice na više jezika (osnovna škola u Švajcarskoj) © Edina Krompák

Slika 6: "Mi smo pristojni, pomažemo i slušamo jedni druge" (U „oblačićima“: "Dobro jutro! Dobro jutro! Šta se dogodilo? On me je uradio") © Edina Krompák

Slika 7: Ugao za čitanje u biblioteci © Edina Krompák

Slika 8: Izvrnuta mapa sveta

Slika 9: Struktura pesme „Zašto sam ovakva?“

Slika 10: Jezički portret

Slika 11-12: Primeri korišćenja drveta i šake za predstavljanje identiteta © Edina Krompák

Slika 13: Pusti me da letim

Slika 14: Školski orkestar © Edina Krompák

Slika 15: Piramida za planiranje (Schumm, Vaughn, Leavell 1994, p. 610)

Slika 16: Piramida za planiranje predstavljena kao jedna aktivnost

Slika 17: Obrazac za planiranje nastave (Gartin et al. 2016, p. 23)

Slika 18: Šablon kartice za rečnik

Slika 19: Povezivanje dugoročnih, srednjoročnih i kratkoročnih ciljeva

Slika 20: Grafički prikaz višedimenzionalnih ciljeva aktivnosti

Slika 21: Poster na vratima učionice: „U ovoj učionici uče, smeju se i trčkaraju svi, od miša do slona“ © Edina Krompák

Slika 22: Kutija sa radnim listovima © Edina Krompák

Slika 23: Resursno orijentisana i usmerena korekcija

Slika 24: Pozdravi svih učenika (JUKIBU, Internacionalna biblioteka, Bazel, Švajcarska) © Edina Krompák

Slika 25: Pojedinačno oslikani taburei © Edina Krompák

Slika 26: Ugao za čitanje © Edina Krompák

Slika 27: Štoperica

Slika 28: Semafor © Edina Krompák

Slika 29: Pravila učionice "Zajednički održavamo učionicu urednom, od cipela i rančeva, do ispod klupa" © Edina Krompák

Slika 30: Drvo očekivanja © Edina Krompák

Reference

Aktas, Z. (2016). Promoting intercultural competence. Materials for heritage language teaching. Didactic suggestions 4. Zurich: Zurich University of Teacher Education. Available at: <https://phzh.ch/de/Dienstleistungen/ipe/Lehrmittel-und-Handbuecher/Materialien-fur-den-herkunftssprachlichen-Unterricht/> (in German, English, Albanian, Portugese, Bosnian, Croatian, Serbian, Turkish)

Bennett, J. B. (2012). Op-Ed: Differentiated instruction: Easier in theory than in practice. Retrieved from <http://patch.com/new-jersey/southorange/differentiated-instruction-easier-in-theory-than-in-practice>

Bennett, B., Rolheiser, C. (2001). Beyond Monet: The Artful Science of Instructional Integration. Toronto, Ontario: Bookation.

Boon, R. T. & Spencer, V. G. (2010). Best practices for the inclusive classroom. Scientifically based strategies for success. Waco: Prufrock.

European Agency for Development in Special Needs Education (2012). Teacher Education for Inclusion. Profile of Inclusive Teachers. Odense: European Agency for Development in Special Needs Education. Available online: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Profile-of-Inclusive-Teachers.pdf>.

Gardner, H. (1983). Frames of Mind. The theory of multiple intelligences. New York: Basic Books.

Gartin, B. C., Murdick, N. L., Perner, D. E. & Imbeau, M.B. (2016). Differentiated instruction in the inclusive classroom. Strategies for success. Arlington: Council for exceptional children.

Gould, A. & Vaughn, S. (2000). Planning for the inclusive classroom: Meeting the needs of diverse learners. Catholic Education: A Journal of Inquiry and Practice, 3 (3), 363-374.

Huwylar, M. (2010). Was ist – Ist was. Geschichten, Gedichte, Szenen. Deutsch und Übersetzungen in sieben Sprachen [What is it – It is something. Poems, stories, scenes. German and Translations in seven languages]. Zürich: Orell Füssli.

Saphier, J., Haley-Speca, M.A., Gower, R. (2008). The skillful teacher. Building your teaching skills. Acton, MA.

Schumm, J. S., Vaughn, S. & Leavell, A. (1994). Planning Pyramid: A Framework for Planning for Diverse Student Needs During Content Area Instruction. The Reading Teacher, 47, 608-615.

Tomlinson, C.A. (2000). Reconcilable differences: Standard-based teaching and differentiation. *Educational Leadership*, 58 (1), 6-11.

UNICEF (2015). ToT Modules on Inclusive Education. Introductory Module, Modules 1-3. New York: UNICEF. Available online: <http://www.inclusive-education.org/basic-page/unicef-trainer-trainers-modules-inclusive-education>.

UNICEF (2014). 14 Webinars and Technical Booklets providing practical guidance on issues of Inclusive Education. Available online: <http://www.inclusive-education.org/basic-page/inclusive-education-booklets-and-webinars>.

